

K 138.014
3

ი. კირპიჩიძე

**ბიბლიოგრაფია მეცნიერული
მუშაობის
დასასმარებლად**

„მეცნიერება“

1970

ი. კირაკიძე

ბიბლიოგრაფია მეცნიერული მუშაობის დასახმარებლად

მეთოდური და საცნობო სახელმძღვანელო

გადმოაკრთულა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო
ოთარ გვილაგამ

K 138.014
E

გამომცემლობა „მეცნიერება“

თბილისი

1970

მთარგმნელის წინასიტყვაობა

ცნობილი საბჭოთა მეცნიერი — ბიბლიოგრაფი პროფ. პ. ბერკოვი, რომლის შესავალი წერილი „ბიბლიოგრაფიის ადგილი ახალგაზრდა მეცნიერის მუშაობაში“ წინ უძღვის ი. კირპიჩევას მონოგრაფიას „ბიბლიოგრაფია მეცნიერული მუშაობის დასახმარებლად“, ამ წიგნის რუსული გამოცემის წინასიტყვაობაში აღნიშნავს, რომ საბჭოთა ახალგაზრდობა, განსაკუთრებით მისი ის ნაწილი, რომელიც იწყებს დამოუკიდებელ მეცნიერულ მოღვაწეობას, სისტემატურად განიცდის ისეთი დამხმარე სახელმძღვანელოების საჭიროებას, სადაც სრულყოფილად იქნება წარმოდგენილი კვლევითი მუშაობისათვის საჭირო ძირითადი ტექნიკური ხერხები, ყოველმხრივი ცნობები ბეჭდური ნაწარმოებების შესახებ. ამ საქმეში აქამდე არსებულ ხარვეზებს ავსებს აღნიშნული მონოგრაფია, რომელიც, გარკვეული აზრით, წარმოადგენს უნივერსალურ ბიბლიოგრაფიულ დამხმარე სახელმძღვანელოს. ი. კირპიჩევას მონოგრაფია აქამდე გამოცემულ ბიბლიოგრაფიულ წიგნებს შორის ყველაზე სრულ და ყოველმხრივ შემოწმებულ ინფორმაციას აწვდის დაინტერესებულ მკითხველს.

მონოგრაფია შედგება შესავლისა და სამი კარისაგან: 1. ბიბლიოგრაფიული მუშაობის ტექნიკა, 2. ცოდნის ყველა დარგზე ლიტერატურის შესახებ ცნობების ძირითადი ბიბლიოგრაფიული წყაროები, და 3. ცოდნის ცალკეულ დარგებზე ლიტერატურის შესახებ ცნობების ძირითადი ბიბლიოგრაფიული წყაროები. წიგნს ბოლოში დართული აქვს ავტორთა და ბიბლიოგრაფიული წყაროების სახელთა ანბანური საძიებელი.

წინამდებარე მონოგრაფიის ქართულად თარგმნისას ჩვენ შემოვიფარგლეთ მხოლოდ შესავლით და პირველი კართით (ორი თავი). ჩვენი ასეთი თავშეკავება მონოგრაფიის დანარჩენი ნაწილების თარგმნისაგან იმით აიხსნება, რომ მათში განხილული საკითხები საცნობო ხასიათისაა და მოიცავს ბიბლიოგრაფიული ცნობარების მიმოხილვას

როგორც ცოდნის ყველა დარგში, ასევე ცალკეულ დარგებშიც, მითითებს მკითხველს თუ რა და რა სახის ბიბლიოგრაფიული მუშაოები (წიგნების, ჟურნალების, დარგობრივი და ა. შ.) გამოდიოდა და გამოდის ჩვენში და უცხოეთში. ამ ბიბლიოგრაფიული ცნობარების ქართულ ენაზე თარგმნისას უცვლელად უნდა დაგვეტოვებინა მათი რუსული თუ უცხოური სახელწოდებები. მაგ., «Центральный реферативный медицинский журнал», «British scientific and technical books». რუსული ბიბლიოგრაფიული ცნობარების ზოგადმა ხასიათმა და მათმა სიჭარბემ მონოგრაფიის ორ უკანასკნელ კარში გამოირიცხა მათი თარგმნის საჭიროება.

რაც შეეხება შესავალსა და პირველ კარს, მათში განხილული საკითხები თეორიული ხასიათისაა და მათ მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვთ არა მარტო დამწყებ მეცნიერთათვის, არამედ სტუდენტებისათვისაც და ჩამოყალიბებულ მეცნიერთათვისაც. თვით მონოგრაფიის ავტორი რუსული გამოცემის მოკლე შესავალ წერილში მოუწოდებს „ყოველ მკითხველს, მიუხედავად სპეციალობისა... წაიკითხოს „შესავალი“ და პირველი კარი, რამდენადაც იქ განხილულია საკითხები, რომელთაც არსებითი მნიშვნელობა აქვთ რომელიც გნებავთ თემაზე, ლიტერატურის შერჩევას“.

საკვ ცენტრალური კომიტეტის 1959 წლის სექტემბრის დადგენილებამ საბიბლიოთეკო მუშაობის შემდგომი გაუმჯობესების შესახებ სახალი ამოცანები დაუსახა ბიბლიოთეკების მუშაკთა მრავალათასიან კოლექტივს. ბიბლიოთეკებს დიდი როლი დაეკისრათ ყოველმხრივ განათლებული მომავალი თაობის აღზრდის საქმეში. მკითხველთა მომსახურების გაუმჯობესებაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს ბიბლიოგრაფიულ მუშაობას. განუზომლად დიდია საბიბლიოთეკო მუშაობის ამ უბნის მნიშვნელობა მეცნიერ მუშაკთათვის. ი. კირპიჩევას მონოგრაფიაში სწორედ ის საკითხებია გაშუქებული, რომელთა ცოდნა ყოველი მეცნიერისათვის აუცილებელია.

ბიბლიოგრაფიის მნიშვნელობა მეცნიერულ მუშაობაში, ლიტერატურის შერჩევის ძირითადი ეტაპები, ბიბლიოგრაფიული წყაროების ცალკეული სახეების გამოყენება, პირადი ბიბლიოგრაფიული კარტოთეკის ორგანიზაცია და წარმოება, სამეცნიერო აპარატის გაფორმება დასრულებულ გამოკვლევაში — აი, არასრული ნუსხა იმ საკითხებისა, რომლებსაც ი. კირპიჩევა იხილავს მონოგრაფიის შესავალსა და პირველ კარში.

ი. კირპიჩევას მონოგრაფიის თეორიული ნაწილის თარგმანაშენი
თულად უპირველესად ყოვლისა იმან განაპირობა, რომ დღესდღეო-
ბით ჩვენ ქართულ ენაზე არ მოგვეპოვება არც ორიგინალური და
არც სხვა ენიდან თარგმნილი გამოკვლევა ამ საკითხებზე..

მონოგრაფიის ქართულ თარგმანში ჩვენ შეგნებულად შევცვა-
ლეთ ბეჭდურ ნაწარმოებთა აღწერილობის რუსული ნიმუშები ქარ-
თულ ბეჭდურ ნაწარმოებთა აღწერილობის ნიმუშებით, რათა წიგნი-
სათვის ქართული ელფერი მიგვეცა, რომ არაფერი ვთქვათ იმაზე,
რომ ადგილობრივი გამოცემები უფრო ხელმისაწვდომია ქართველი
მკითხველისათვის. ზოგიერთ ადგილას ჩვენ არ ვიზიარებთ ავტო-
რის მოსაზრებებს ცალკეულ საკითხებზე. ასეთ შემთხვევებში ჩვენს
შენიშვნებს მივუთითებთ სქოლიოში.

ვიდრე ბიბლიოთეკათმცოდნეობის დარგის ქართველ სპეციალისტებს
არ მიუწოდებიათ ქართველი მკითხველისათვის ასეთი ხასიათის ორი-
გინალური შრომები მშობლიურ ენაზე (უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს
ახლო მომავლის საქმეა), ი. კირპიჩევას ფუნდამენტური შრომის წარ-
მოდგენილი შემოკლებული თარგმანი გარკვეულ სამსახურს გაუწევს
დაინტერესებულ მკითხველებს.

პ. ბერკოვი

ბიბლიოგრაფიის ადგილი ახალგაზრდა მეცნიერის
მუშაობაში

1

ნამდვილი მეცნიერული მუშაობა ყოველთვის ახლის ძიებაა — ახალი აღმოჩენები, ახალი გამოგონებები, ადრე უცნობი ფაქტების დადგენა, მანამდე გაუგებარი ან არასაკმარის დამაჯერებლობით გაშუქებული მოვლენების ახსნა, დიდი და მცირე ახალი ჰიპოთეზებისა და თეორიების შექმნა. მეცნიერება არსებობს მხოლოდ წინსვლასა და განვითარებაში: ერთ ადგილზე მყოფი მეცნიერება მეცნიერება კი არაა, არამედ მეცნიერების დაცემა, მეცნიერული რეგრესი.

მეცნიერების წარმატებით განვითარება უპირველესად ყოვლისა დამოკიდებულია იმ საზოგადოების სოციალურ-პოლიტიკურ და კულტურულ დონეზე, რომელშიც ეს მეცნიერება ვითარდება; რაც უფრო პროგრესულია საზოგადოება, მით უფრო ყურადღებითა და პატივისცემით სარგებლობს მასში მეცნიერული მოღვაწეობა, მით უფრო მჭიდროა მეცნიერების კავშირი ცხოვრებასთან, მით უფრო მეტად ახორციელებს მეცნიერება თავის ძირითად ამოცანას — კაცობრიობის კეთილდღეობისათვის სამსახურს. სავსებით კანონზომიერი და ბუნებრივია, რომ სოციალისტურ საზოგადოებაში (სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში) და კომუნისმის მშენებელ საზოგადოებაში (სსრ კავშირში) მეცნიერება სარგებლობს ხალხის განსაკუთრებული აღიარებით და თავის რიგებში იზიდავს მუშაკთა დიდ რაოდენობას. რაც უფრო მეტი კეთილსინდისიერი და ინიციატივიანი მეცნიერი მოღვაწეობს შემოქმედებითად მეცნიერების რომელიმე დარგში, მით უფრო ნაყოფიერად და წარმატებით ვითარდება იგი.

ამიტომ პროგრესული მეცნიერების განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პირობას წარმოადგენს, აგრეთვე, მისი მუდმივი შევსება დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის საკმაოდ მომზადებული ახალგაზრდა მეცნიერული ძალებით. გამოთქმა „მომზადებულია დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის“, რომელიც ხშირად გვხვდება ჩვენს პრაქტიკაში, განსაკუთრებით უფროსი ამხანაგების ან სამეცნიერო ორგანიზაციების მიერ დამწყებ მეცნიერთათვის მიცემულ დახასიათებებში, ჩვენი აზრით, საკმაოდ გაურკვეველია. სხვადასხვა მეცნიერები (როგორც „დახასიათებელნი“, ასევე „დახასიათებულნი“) ამ გამოთქმაში სხვადასხვა შინაარსს დებენ, და ამის შედეგად ზოგჯერ აღმოჩნდება ხოლმე, რომ დამწყები მეცნიერი, პირფერობით აღიარებული დიპლომში ან სარეკომენდაციო დოკუმენტში როგორც „საკმაოდ მომზადებული დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის“, თავს ვერ ართმევს მასზე დაკისრებულ მეცნიერულ დავალებებს. ამიტომ საქმის ინტერესები მოითხოვს, რომ ზემოაღნიშნული გამოთქმა სწორად გაიგოს ყველა მეცნიერმა, ე. ი. შეძლებისდაგვარად უმრავლესობამ, პირველ რიგში დამწყებმა მეცნიერებმა. ამის სწორად გაგება, ჩვენი აზრით, არც თუ ისე ძნელია. საჭიროა მხოლოდ გავანალიზოთ პირობები, რომლებშიც იწყება ახალგაზრდა მკვლევარის მეცნიერული მუშაობა.

2

მეცნიერ მუშაკთა უმრავლესობა ჯერ კიდევ საშუალო სკოლის უფროს კლასებში იქნენ ინტერესს მეცნიერების გარკვეული დარგისადმი, რაც ძალიან ხშირად გავლენას ახდენს მათზე იმ უმაღლესი სასწავლებლის შერჩევაში, სადაც ისინი იღებენ სპეციალურ მომზადებას. ეს ნიშნავს, რომ ისინი ითვისებენ თეორიული ხასიათის ცნობებისა და კონკრეტული ფაქტების გარკვეულ რაოდენობას, ეჩვევიან ბოვლენათა შორის შინაგანი კავშირის დადგენას, სწავლობენ თუ როგორ მოახდინონ უმარტივესი, ხოლო ზოგჯერ კი უფრო რთული განზოგადებები იმ ბოვლენებისა, რომლებსაც ისინი აკვირდებიან, ან კიდევ სხვაგვარად დადგენილი რაიმე პროცესებისა და ა. შ. ზემოთქმული შეიძლება მოკლედ ასე გამოვთქვათ: სპეციალური მომზადება ნიშნავს დაეუფლო მეცნიერების მეთოდებს და მის უმნიშვნელოვანეს ფაქტურ მასალას.

მაგრამ მართო ეს საკმარისი არაა დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის. მეცნიერული მეთოდებისა და მისი უმნიშვნელოვა-

ნესი მასალების დაუფლების გარდა ახალგაზრდა მეცნიერმა უმალეს ისწავლოს, თუ როგორ გამოიყენოს მიღებული ცოდნა, რათა შექმნას ახალი მეცნიერული ღირებულების მქონე შრომები. მათი შექმნა კი მარტოოდენ უმალეს სასწავლებელში (ან თვითგანვითარების გზით) შეთვისებულ მასალაზე შეუძლებელია. ეს მასალა, უკეთეს შემთხვევაში, ახასიათებს მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპს. და არა მის უახლოეს ამოცანებს, მის მომავალს. გარდა ამისა, უმალეს სასწავლებელში შესასწავლი საგნების სიმრავლე შესაძლებლობას არ აძლევს ახალგაზრდა მეცნიერს (იშვიათი გამონაკლისის გარდა) სერიოზულად გაეცნოს მის მიერ არჩეული მეცნიერების დარგის ისტორიას, მისი უდიდესი წარმომადგენლების ბიოგრაფიებს, მათ მიღწევებსა და შეცდომებს. მეცნიერს ხომ ხშირად უხდება მიმართოს თავისი წინამორბედების შრომებს — ხან ფაქტიური მასალის ძებნისას, ხან პრაქტიკული ხასიათის პასუხების მისაღებად, ხან კიდევ იმის დასადგენად, თუ წინა თაობების რომელმა შორსმჭვრეტელმა მეცნიერებმა განჭვრიტეს თავიანთ სიცოცხლეშივე მეცნიერების მნიშვნელოვანი თანამედროვე პრობლემები და დასახეს გარკვეული გზები მათ შესასწავლად.

ამგვარად, „დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის საკმაოდ მომზადებულმა“ დამწყებმა მეცნიერმა ნათლად უნდა იცოდეს: ჯერ ერთი, მის მიერ არჩეული მეცნიერების დარგის ისტორია; მეორე, მისი თანამედროვე დონე და, ბოლოს, მისი განვითარების ტენდენცია. მხოლოდ მეცნიერების ამა თუ იმ დარგის წარსულის, აწმყოსა და მომავლის გაგება მიაცემს ახალგაზრდა მეცნიერს შესაძლებლობას — დამოუკიდებლად და სწორად შეარჩიოს კვლევის ობიექტი, უჩვენებს მას მუშაობის გზებსა და ხერხებს და დააზღვევს მას შესაძლო შეცდომებისა და მეცნიერული ჩავარდნებისაგან, რომელთაგან ყველაზე არასასურველია „ამერიკის აღმოჩენა“.

უმალეს სასწავლებელში სტუდენტი თავისი მასწავლებლებისაგან ლექციებისა და სემინარული მეცადინეობების სახით ეცნობოდა მეცნიერების გარკვეულ დასკვნებს და მის ამოცანას შეადგენდა ამ მონაცემების პასიური ან აქტიური შეთვისება. სად შეუძლია, ან სად უნდა ეძიოს დამოუკიდებლად მომუშავე მეცნიერმა საჭირო ფაქტიური მასალა და მისთვის საინტერესო საკითხის თეორიული გაშუქება, ან კიდევ სპეციალური თეორიული ლიტერატურა?

ახალგაზრდა მეცნიერი ბიბლიოგრაფიას, როგორც ამა თუ იმ მეცნიერულ წიგნსა თუ სტატიაზე ცნობების მიღების ან მისთვის რომელიმე საინტერესო საკითხზე ძირითადი ლიტერატურის მითითების საშუალებას ეცნობა ჯერ კიდევ უმაღლეს სასწავლებელში სწავლისას, ზოგჯერ კი საშუალო სკოლაშიც. მაგრამ ადამიანთა საზოგადოებაში, კერძოდ, მეცნიერებაში, ბიბლიოგრაფიის არსისა და როლის სწორი გაგება ძალუძს მეცნიერ მუშაკთა არც თუ მაინცდამაინც დიდ რაოდენობას.

ბიბლიოგრაფიას ჩვეულებრივ განსაზღვრავენ როგორც მოძღვრებას ბეჭდურ ნაწარმოებებზე სიების, ნუსხებისა და კატალოგების შედგენის, აგრეთვე მათი გამოყენების ხერხების შესახებ. ასეთ განსაზღვრას, რომელიც არ ხსნის ბიბლიოგრაფიის არსსა თუ სოციალურ დანიშნულებას და ჩერდება მხოლოდ მის ფორმალურ, გარეგან მხარეზე, არა თუ არ შეუძლია სწორი ორიენტაცია მისცეს მეცნიერს ბიბლიოგრაფიის მნიშვნელობაზე მეცნიერულ მუშაობაში, არამედ (როგორც ჩვეულებრივ ხდება ხოლმე) შეუძლია მისი ჩამოშორება ადამიანთა ცოდნის ამ მეტად საჭირო და სასარგებლო დარგიდან.

მართლაც, ბიბლიოგრაფია გვევლინება ბეჭდურ ნაწარმოებთა (ხოლო ზოგჯერ ხელნაწერი მასალების) სიების, ნუსხების, კატალოგების სახით. მაგრამ მისი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ის ასახავს კაცობრიობის და ეროვნული კულტურის რეალურ სიმდიდრეს, რაც გამოსახულია წიგნების, სტატიების, ატლასების, ნოტების, გრაფიკულ ხელოვნებათა ნაწარმოებების და სხვათა სახით. ზოგადი ბიბლიოგრაფია ასახავს (უფრო სწორად უნდა ასახავდეს) საკაცობრიო კულტურის ყველა ნაბეჭდ (და ხელნაწერ) ნაწარმოებთა ერთობლიობას, სპეციალური ბიბლიოგრაფია — საკაცობრიო კულტურის მიღწევებს ამა თუ იმ დარგში (მთლიანად ან ნაწილობრივ), მაგალითად, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მეცნიერებაში, ფილოსოფიაში, მათემატიკაში, ისტორიაში, ტექნიკაში, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებაში და ა. შ. ბიბლიოგრაფიული სიების, ნუსხების, კატალოგების უკან დგანან წიგნები და სტატიები, რომლებიც გამოხატავენ (ან პრეტენზიას აცხადებენ ასე თუ ისე გამოხატავდნენ) ადამიანთა ცოდნას ან ადამიანთა ფანტაზიის ნაყოფს (მხატვრული ლიტერატურა, ხელოვნება, მუსიკა და ა. შ.). ბიბლიოგრაფიული სიების, ნუსხების, კატალოგების უკან დგანან წიგნებისა და სტატიების ავტორები, დგანან სკოლები და მიმართულე-

ბები; მეცნიერული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, კლასობრივი ბრძოლა. უფრო მეტიც, თვით ბიბლიოგრაფია არის კაცობრიობის კულტურული მოღვაწეობის არა უბრალო ფოტოგრაფიულ-ობიექტური ასახვა, არამედ მეცნიერული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, კლასობრივი ბრძოლის შედეგი და, ამავე დროს, ამ ბრძოლის მნიშვნელოვანი საშუალება. თუ სახელმწიფო სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფია მეტად თუ ნაკლებად უახლოვდება „ყოვლის ამსახველ“ ბიბლიოგრაფიას, სპეციალური, განსაკუთრებით კი სარეკომენდაციო ბიბლიოგრაფიები მიზნად ისახავენ მიაწოდონ მკითხველებს ცნობები ამა თუ იმ აზრით ყველაზე ძვირფას შრომებზე ან დაახლოვდნენ ისინი მოძველებული, მეცნიერულად არაკეთილსინდისიერად შესრულებული და პოლიტიკურად მავნე გამოცემებით სარგებლობისაგან.

ნათქვამიდან ნათელია, რომ ბიბლიოგრაფია არა მარტო ასახავს, არამედ მას დაჰყავს მკითხველამდე ცნობები ამა თუ იმ მასალის არსებობის შესახებ, და არა მარტო დაჰყავს, არამედ წინ სწევს და პროპაგანდას უწევს ძვირფას საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ, მეცნიერულ და მხატვრულ ლიტერატურას. ამრიგად, ბიბლიოგრაფიის შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ ის წარმოადგენს კაცობრიობის, ხალხის, მეცნიერული ან ლიტერატურული კოლექტივების, ან ცალკეული პირების მიღწევათა აღრიცხვას, ანგარიშს და პროპაგანდას როგორც ფართოდ გაგებულ კულტურაში საერთოდ, ასევე მის ცალკეულ ნაწილებში.

ბიბლიოგრაფიის ზემოთ მოცემული გაგება საშუალებას გვაძლევს ვუბასუხოთ ჩვენს მიერ ადრე დასმულ საკითხს: ბიბლიოგრაფიის ადგილი ახალგაზრდა მეცნიერის მუშაობაში.

რამდენადაც მეცნიერ მუშაკს საქმე აქვს საკაცობრიო კულტურის გარკვეულ დარგთან, ე. ი. მეცნიერების იმ დარგთან, რომლის სფეროშიც ის მუშაობს, თავისი მოღვაწეობის სხვადასხვა ეტაპზე მის წინაშე წამოჭრილ კითხვებზე პასუხი შეუძლია მიიღოს (და უნდა ეძიოს კიდევ) სწორედ ცოდნის ამ დარგის შემცველ სპეციალურ ბიბლიოგრაფიაში. სპეციალურ ბიბლიოგრაფიაში მეცნიერი პოულობს ცნობებს იმ შრომებზე, რომლებიც შეიქმნა წარსულში მის მიერ შესასწავლი მეცნიერების დარგის განვითარების პროცესში, აგრეთვე განმაზოგადებელ და კერძო ხასიათის შრომებზე მოცე-

შული დარგის ისტორიაში, ამ დარგის გამოჩენილი წარმომადგენლების ბიოგრაფიებზე, ცალკეულ პრობლემებზე და ა. შ.

სპეციალურ ბიბლიოგრაფიაში მეცნიერ მუშაკს შეუძლია იპოვოს უახლესი ცნობები იმ დარგის მიღწევებზე და თანამედროვე დონეზე, რომელშიც ის მუშაობს, აგრეთვე მის გამოჩენილ მოღვაწეებზე. ბოლოს სპეციალურ ბიბლიოგრაფიაში მას შეუძლია გამოავლინოს ცნობები იმ შრომების შესახებ, რომლებიც მზადდება დასაბუქდად ან იბეჭდება და რომელთა სათაურები ან ანოტაციები იძლევიან წარმოდგენას მეცნიერების ამ დარგის განვითარების ტენდენციებზე.

მაგრამ სპეციალური ბიბლიოგრაფია არსებობს არა მარტო ამა თუ იმ მეცნიერ მუშაკის მშობლიურ ენაზე. მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე მეცნიერს არ შეუძლია არ გაითვალისწინოს უცხოური, როგორც სახალხო-დემოკრატიული, ასევე ბურჟუაზიული მეცნიერების მიღწევები. თუ სამამულო სპეციალურ ლიტერატურაზე მას შეუძლია ცნობები (რა თქმა უნდა, არასრული ან შემთხვევითი) მიიღოს ბიბლიოგრაფიის დახმარების გარეშე სამეცნიერო ჟურნალების წაკითხვის და უდიდეს სამეცნიერო ბიბლიოთეკებში ახალი წიგნების გამოფენების გადათვალისწინების გზით, უცხოურ პერიოდულ თუ არაპერიოდულ გამოცემებზე (თავის სპეციალობაში) მას შეუძლია სრული წარმოდგენა იქონიოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სისტემატურად ადევნებს თვალყურს უცხოურ სპეციალურ ბიბლიოგრაფიას.

ამასთანავე, შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ მეცნიერ მუშაკს თავის შემოქმედებით მუშაობაში შეუძლია დაკმაყოფილდეს მხოლოდ სპეციალური ბიბლიოგრაფიით. საქმე იმაშია, რომ უახლესი ლიტერატურის შემკველი სპეციალური ბიბლიოგრაფიები უფრო იშვიათად გამოდიან, ვიდრე სახელმწიფო სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიები («книжная летопись», «летопись журнальных статей», «летопись рецензий», «летопись газетных статей» და ა. შ.), რომლებშიც მათი ხასიათისდა მიხედვით რეგისტრირებულია სისტემატური წესით საჟურნალო და საგაზეთო სტატიები და რეცენზიები სპეციალობის მიხედვით. მეცნიერ მუშაკმა მხედველობაში უნდა იქონიოს აგრეთვე ისეთი სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიული გამოცემები, როგორცაა: «Ежегодник книги СССР» და ყოველწლიური გამოცემები: «Библиография советской библиографии». ეს გამოცემები, განსაკუთრებით პირველი სამი მათგანი, საშუალებას აძლევენ მეცნიერს იცნობდეს

თავის სპეციალობაში ყველაზე უახლეს ბეჭდურ შრომებს. გასაგებია, რომ ნათქვამი ეხება უცხოურ სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიებსაც, რომლებიც ამჟამად გვაქვს ყველა დიდი საბჭოთა ბიბლიოთეკის სამეცნიერო-სამკითხველო დარბაზებში.

აქ უნდა დავაზღვიოთ ახალგაზრდა მეცნიერი მუშაკები ცოდნის ისეთი მნიშვნელოვანი წყაროს შეუფასებლობისაგან, როგორცაა რეცენზიები სამეცნიერო ლიტერატურაზე (ასეთი მოვლენა ხშირად შეიმჩნევა მათს რიგებში) და მივაქციოთ მათი ყურადღება ბიბლიოგრაფიის (სამამულო და უცხოური) განსაკუთრებული სახის — რეცენზიების ბიბლიოგრაფიის არსებობაზე.

მართლაც, რეცენზია წარმოადგენს გამოსულ მეცნიერულ თუ ლიტერატურულ-მხატვრულ ნაშრომზე გამოხმაურების ყველაზე სწრაფ „ოპერატიულ“ ფორმას. თუ რეცენზიას აქვს წმინდა საინფორმაციო ხასიათი, ე. ი. ერთადერთ მიზნად ისახავს გააშუქოს განსახილველი ნაშრომის შინაარსი, ჩვენ თვითონვე შეგვიძლია განვსაზღვროთ — ღირს თუ არა დაეკარგოთ დრო ამ ნაშრომის სპეციალურად წასაკითხავად. თუ ჩვენს წინაშეა კრიტიკული ხასიათის რეცენზია, რომელშიც მეცნიერულადაა გაანალიზებული ავტორის თეორიული პოზიცია ან დაზუსტებულია მის მიერ გამოყენებული ფაქტობრივი მონაცემები, ასეთ რეცენზიას, ერთის მხრივ, მნიშვნელობა ენიჭება როგორც სარეცენზიო ნაშრომის დამატებას, მეორე მხრივ, ის შეიძლება ჩავთვალოთ როგორც განსახილველი საკითხისადმი კრიტიკული დამოკიდებულების ნიმუში. ძალიან ხშირად რეცენზიებს წერენ შესაბამისი დარგის გამოჩენილი სპეციალისტები. ზოგჯერ, როცა ასეთ რეცენზენტებს უდროობის გამო შესაძლებლობა არა აქვთ გამოვიდნენ პრესაში დიდი, „გაშლილი“ შრომებით სარეცენზიო ნაშრომის თემაზე, თავიანთ გამოხმაურებებში მოკლედ გამოთქვამენ საკუთარ აზრებს მოცემულ საკითხზე, მოაქვთ კონკრენზიების გაცნობა; ეს თავისებური სკოლაა წაკითხული ლიტერატურატურას. ამიტომ ძალიან ხშირად დიდი სპეციალისტების რეცენზიები იქცევიან ხოლმე მეცნიერების მნიშვნელოვან ფაქტებად. სავსებით გასაგებია, რომ ახალგაზრდა მეცნიერისათვის მეტად საჭიროა ასეთი რეცენზიების გაცნობა; ეს თავისებური სკოლაა წაკითხული ლიტერატურისადმი დამოუკიდებელი კრიტიკული მიდგომის გამომუშავებისათვის.

ბიბლიოგრაფიის ზემოთ დახასიათებული სახეები ძირითადად განეკუთვნებიან სარეგისტრაციო, მიმდინარე ბიბლიოგრაფიებს, რომლებიც მკითხველებს აცნობენ ახლად გამოცემულ შრომებს. მეცნიერს კი ხშირად — სპეციალობის მიხედვით, მაგალითად, ისტორიკოსს უმეტესად —

საქმე აქვს წარსულის მასალებთან, რომელთა ნაწილი დაბეჭდილია ჯერ კიდევ სახელმწიფო სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიის შექმნამდე. ამ შემთხვევაში გვეხმარება ე. წ. რეტროსპექტული (წარსულისაკენ მიმართული) ბიბლიოგრაფია. ვინაიდან ბიბლიოგრაფიის ეს სახეც იყოფა ზოგად და სპეციალურ რეტროსპექტულ ბიბლიოგრაფიებად, მეცნიერი მუშაი უნდა იცნობდეს ერთსაც და მეორესაც.

რეტროსპექტულ ბიბლიოგრაფიას უმეტესად მიმართავენ მეცნიერების ისტორიის შესწავლისას. მაგრამ, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, ხშირია შემთხვევები, როცა ამა თუ იმ საკითხზე არსებულ ძველ ლიტერატურაში პოულობენ პასუხებს თანამედროვე მეცნიერულ პრობლემებზე და მითითებებს მეცნიერების შემდგომი განვითარების პერსპექტივებზე. ამიტომ მეცნიერი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა დაკმაყოფილდეს მხოლოდ თანამედროვე სარეგისტრაციო (ზოგადი და სპეციალური) ბიბლიოგრაფიის გამოყენებით. რეტროსპექტული ბიბლიოგრაფიის კარგად გაცნობა მეტად საჭიროა, მაშასადამე აუცილებელიც.

ბოლოს, ახალგაზრდა მეცნიერი მაშინაა ნამდვილად მომზადებული დამოუკიდებელი მეცნიერული მუშაობისათვის, როცა ის არა მარტო იცნობს მეცნიერების თავისი დარგის წარსულსა და აწმყოს, არამედ ასე თუ ისე წინასწარ განჭვრეტს მის განვითარებას უახლოეს მომავალში, რაც ჯერ კიდევ მკრთალად გამოიყურება. ეს, რა თქმა უნდა, მეცნიერული მოღვაწეობის ყველაზე რთული და ძნელი ნაწილია, არა ერთნაირად მისაღწევი ყველასათვის, განსაკუთრებით ახალგაზრდა დამწყებ მეცნიერთათვის. მაგრამ ყველა მეცნიერმა უნდა გაუწიოს ამას ანგარიში და გაითვალისწინოს იმის აუცილებლობა, რომ საჭიროა სწრაფვა ამ პრობლემის დაუფლებისაკენ. ამ მიმართებით გარკვეული — თუმცა არც მაინცდამაინც მნიშვნელოვანი — დახმარების გაწევა შეუძლია მეცნიერისათვის პერსპექტიულ ბიბლიოგრაფიას, რომელიც უკანასკნელ დროს სულ უფრო და უფრო ვითარდება, და რომელშიც ლაპარაკია გამოსაცემად გათვალისწინებული ან უკვე გამოცემი პროცესში მყოფი შრომების შესახებ. თუმცა ეს შრომები იწერებიან ან იბეჭდებიან ამჟამად, ამ მომენტში და, მაშასადამე, წარმოდგენენ თანამედროვე მეცნიერების ნაწილს, მაგრამ დაიბეჭდებიან თუ არა რამდენიმე ხნის შემდეგ, მოგვევლინებიან როგორც ხვალისდელი დღის მეცნიერების ნაწილი. ამიტომ პერსპექტიული ბიბლიოგრაფიის გაცნობა თითქოს კარს გვიღებს მეცნიერების მომავალში, ორიენტაციას გვაძლევს მისი განვითარების შესაძლო გზებზე.

ამგვარად, ბიბლიოგრაფია საშუალებას აძლევს ახალგაზრდა მეცნიერს დამოუკიდებლად აითვისოს მეცნიერების იმ დარგის შესახებ სული, აწმყო და მომავალი, რომელიც შეადგენს მისი კვლევის საგანს. სწორედ ეს განსაზღვრავს ბიბლიოგრაფიის ადგილს ახალგაზრდა მეცნიერის მუშაობაში.

5

შეიძლება თუ არა ნათქვამიდან გავაკეთოთ დასკვნა, რომ მსცოვანი მეცნიერის მუშაობაში ბიბლიოგრაფიას არ უკავია ასეთი ადგილი, ან სრულებით არ ჭირდება ის მას. რა თქმა უნდა, არა. მსცოვანი მეცნიერისთვისაც, — თუ ის ნამდვილად განაგრძობს მეცნიერად ყოფნას, ე. ი. შემოქმედებითად მუშაობს, ხელს უწყობს მეცნიერების შემდგომ წინსვლას, — ბიბლიოგრაფიით სარგებლობა მისი მოღვაწეობის აუცილებელი პირობაა; ბიბლიოგრაფიის წყალობით მას შესაძლებლობა ეძლევა თვალყური ადევნოს მეცნიერების განვითარებას, დაიზღვიოს თავი ჩამორჩენისაგან, ერთ წერტილზე გაყინვისაგან, რაც მოასწავებს როგორც ცალკეული მეცნიერ მუშაკების, ასევე მთლიანად მეცნიერების დაღუპვას. ამიტომ ბიბლიოგრაფიას მომწიფებული, მსცოვანი მეცნიერისათვის, გარკვეული აზრით, რამდენამდე სხვა მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ახალგაზრდა, დამწყებ მეცნიერთათვის.

როგორც ეროვნულ ჩარჩოებში მოქცეული მეცნიერების, ისე ცალკეულ მეცნიერ მუშაკთა (სულ ერთია ახალგაზრდის, თუ ხანდაზმულის) განვითარებისათვის ყველაზე საშიშია ქედმაღლური, აბუჩად ამგდები დამოკიდებულება სხვისი მიღწევებისადმი, სხვისი მოღვაწეობისადმი. ჩვენ ყველამ ვიცით, რომ მეცნიერება კულტურის ნაწილია, ხოლო კულტურა იქმნება არა ერთი პიროვნების, არამედ კოლექტივის, ხალხის, კაცობრიობის მიერ, მეცნიერებაში არისტოკრატიულ ან ბურჟუაზიულ-ინდივიდუალისტურ პოზიციას, მის განვითარებაში მხოლოდ საკუთარი როლის აღიარებას და სხვისის უარყოფას გამოუსწორებელი ზიანი მოაქვს მეცნიერებისათვის. საბჭოთა მეცნიერისათვის, როგორც ახალგაზრდისათვის, ისე მსცოვანისათვის უცხოა ასეთი პოზიცია. თუ გვსურს ჩვენი მეცნიერების განვითარება და მისი წინსვლისათვის ხელშეწყობა, კი არუნდა დაეუპირისპიროთ ჩვენი მოღვაწეობა სხვა მეცნიერ მუშაკთა მოღვაწეობას, კი არ უნდა უგულვებელგყოთ მათი ნამოღვაწარი და ჩავ-

თვალთ ჩვენი თავი „მეცნიერების ყველა საიდუმლოებათა“ მფლობელად, არამედ სისტემატურად და მთელი ენერგიით უნდა ვისწავლოთ სხვის გამოცდილებაზე.

რა თქმა უნდა, ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ საბჭოთა მეცნიერმა უხმოდ უნდა აუაროს გვერდი კლასობრივად მავნე მეცნიერებას, რომელიც მიზნად ისახავს ზიანი მიაყენოს ჩვენს ხალხს, ჩვენს კომუნისტურ მშენებლობას. ასეთ მეცნიერებას მთელი ძალით უნდა ვებრძოლოთ. მაგრამ თუ ამ ბრძოლისას შეგვიძლია ჩვენთვის სასარგებლო რაიმე ვისწავლოთ, არ უნდა გავუშვათ ასეთი შესაძლებლობა.

მეცნიერს, განსაკუთრებით ახალგაზრდას, უნდა ახსოვდეს, რომ ადრეული ხანის ევროპელ მწერლებს ბიბლიოგრაფიის ემბლემად ჰქონდათ ოქროს გასაღები, რომლის განსაზღვრება ლათინურად შემდეგნაირად ქდერდა: «*omnium scientiarum clavis*» („ყოველგვარი ცოდნის გასაღები“)¹.

¹ უფრო დაწვრილებით ამ შესავალი წერილის თემა ჩვენს მიერ დამუშავებულია სტატიაში: «Библиография и научная работа» (сб. Труды Государственной Публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина, вып. III. (6). Л., 1957).

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ბიბლიოგრაფიის მნიშვნელობა სამეცნიერო მუშაობაში

წიგნის ბეჭდვის დაწყების დროიდან გამოსული წიგნების, ჟურნალებისა და გაზეთების რაოდენობა განსაკუთრებით დიდია. არასრული ცნობებით მთელ მსოფლიოში დაბეჭდილია 50 მილიონზე მეტი სახელწოდების წიგნი. მარტო იმ წიგნების ყოველწლიური მატება, რომელთა მოცულობა არა ნაკლებ 49 გვერდია, მეოთხედ მილიონ სახელწოდებას შეადგენს (1956 წლის მონაცემებით). დამახასიათებელია ციფრები, რომლებიც გვიჩვენებენ საგამომცემლო მოღვაწეობას საბჭოთა კავშირში. თუ დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე წიგნის ბეჭდვის სამნახევარი საუკუნის ისტორიის მანძილზე რუსეთში გამოცემულ იქნა დაახლოებით 940 ათასი სახელწოდების წიგნი, 1918—1957 წწ. გამოვიდა 1,3 მილიონზე მეტი სახელწოდებისა. ამჟამად ჩვენს ქვეყანაში ყოველწლიურად გამოდის დაახლოებით 60 ათასი სახელწოდების წიგნი და ბროშურა, 7,5 ათასზე მეტი სახელწოდების გაზეთი და 2,5 ათასი სხვა სახის პერიოდული გამოცემა.

ამიტომ სრულფასოვანი და მაღალხარისხოვანი მეცნიერული ნაშრომის შექმნის ერთ-ერთი ძირითადი პირობაა — შეგწევდეს უნარი სწრაფად მოძებნო საჭირო ლიტერატურა. მაგრამ ბევრ მეცნიერ მუშაკს არ გააჩნია საჭირო ცოდნა და, არა აქვს რა გამომუშავებული წყაროებზე მუშაობის ჩვევა, უამრავ ძვირფას დროს კარგავს ლიტერატურის უსისტემო ძებნაში, ზოგჯერ კი მხედველობის არედან რჩება მნიშვნელოვანი მასალა და ჩერდება მეორეხარისხოვანზე. მაშინ, როცა წარმოებაში იბრძვიან წუთებისა და წამებისათვის, სამეცნიერო მუშაობაში ხშირად მრავალი საათი, კვირა და თვე იკარგება საჭირო ლიტერატურის უწყალო ძებნაში. ამის შედეგია, რომ მეცნიერებასა და ტექნიკაში რიგ შემთხვევებში იყენებენ ჩამორჩენილ მეთო-

დებს, ზოგჯერ მუშაობა მიმდინარეობს უკვე გადაწყვეტილ საკითხებზე, ხოლო სარეგისტრაციოდ გავზავნილ გამოგონებათა შორის გვხვდება ისეთებიც, რომლებიც უკვე დანერგილია პრაქტიკაში და ასახულია ლიტერატურაში.

სავსებით შესაძლებელია გადალახულ იქნას ის სიძნელეები, რასაც ხვდება ყოველი სპეციალისტი მისთვის საინტერესო საკითხზე ლიტერატურის შერჩევის დროს. ამისათვის საჭიროა შევითვისოთ ბიბლიოგრაფიული ცოდნის საფუძვლები — გავეცნოთ უმნიშვნელოვანეს ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს, მათი გამოყენების თავისებურებებს, ბეჭდური ნაწარმოებების მოძებნისა და შერჩევის, აღწერისა და სისტემატიზაციის მეთოდებს. ბიბლიოგრაფიული მუშაობის მეთოდიკის დაუფლება არა მარტო ამცირებს ამა თუ იმ საკითხზე ლიტერატურის ძებნისათვის საჭირო დროს, არამედ ამაღლებს მეცნიერული კვლევის ხარისხს. ბიბლიოგრაფიის მეოხებით ვგებულობთ რამდენადაა დამუშავებული ჩვენს მიერ არჩეული თემა და მიზანშეწონილია თუ არა მისი შემდგომი შესწავლა. ბიბლიოგრაფიის საშუალებით შეიძლება აგრეთვე გამოვლენილ იქნას აქტუალური და ნაკლებად დამუშავებული თემები, რომლებიც განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ. ბიბლიოგრაფიის ცოდნა შესაძლებლობას გვაძლევს სისტემატურად გავეცნოთ იმ ლიტერატურას, რომელშიც გაშუქებულია უკანასკნელი მიღწევები მეცნიერებისა და ტექნიკის სხვადასხვა დარგში.

110-8213

ამ მხრივ ჩვენთვის მაგალითის მომცემია ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი, რომელიც დიდ ყურადღებას აქცევდა ბიბლიოგრაფიას. თავის მეცნიერულ და პოლიტიკურ მოღვაწეობაში ის ფართოდ სარგებლობდა სხვადასხვა ბიბლიოგრაფიული წყაროებით. გადასახლება და ემიგრაციაშიც კი ლენინი მახლობლებისადმი გავზავნილ წერილებში არაერთხელ ითხოვდა გავზავნათ მისთვის ბიბლიოგრაფიული საძიებლები გამოსული ლიტერატურის გასაცნობად².

შემონახულია «Книжная летопись»-ის (ბიბლიოგრაფიული ყურნალია, რომელიც ინფორმაციას იძლეოდა ახალ წიგნებზე) 1917—1919 წწ. კომპლექტი ვ. ი. ლენინის პირადი ჩანაწერებით იმ წიგნების

² В. И. Ленин, Письма к родным. 1893—1922, Сочинения, Изд. 4-е, т.37, стр. 49, 65, 67, 125. Ленинский сборник 31, стр. 423, 435. Ленинский сборник 32, стр. 38.

2. ი. კირპინევა .

სახელწოდებათა გვერდით, რომლებმაც დააინტერესეს იგი³. „ლენინის კრებულებში“ გამოქვეყნებული მასალებიც ასახავენ ვ. ი. ლენინის დიდ ბიბლიოგრაფიულ მუშაობას, რაც მისი შემოქმედებითი შრომის აუცილებელი ნაწილი იყო⁴.

ვ. ი. ლენინის მიერ შედგენილი მარქსიზმის ბიბლიოგრაფია⁵ წარმოადგენს ბიბლიოგრაფიული მუშაობის პარტიულობისა და მეცნიერულობის ბრწყინვალე ნიმუშს. ვ. ი. ლენინის რეცენზიაში ნ. რუბაკინის ბიბლიოგრაფიულ საძიებელზე «Среди книг»⁶ ჩამოყალიბებულია უმნიშვნელოვანესი მოთხოვნები ბიბლიოგრაფიის მიმართ.

ბიბლიოგრაფიას დიდად აფასებდნენ უდიდესი მეცნიერები და მწერლები. ბიბლიოგრაფიულ მუშაობას მისდევდნენ დიდი რუსი რევოლუციონერ-დემოკრატები: ბ. ბელინსკი, ნ. ჩერნიშევსკი, ნ. დობროლიუბოვი⁷. აკადემიკოსი ს. ვავილოვი არაერთხელ ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ მხოლოდ ბიბლიოგრაფია გვაძლევს საშუალებას გავერკვეთ წიგნის სიმდიდრეში, რამდენადაც „თანამედროვე ადამიანი ბიბლიოთეკების ჰიმალაების წინაშე ოქროს იმ საძიებლის მდგომარეობაში იმყოფება. რომელმაც ოქროს მარცვალი უნდა გამოარჩიოს უამრავ ქვიშაში“⁸. ხელმძღვანელობდა რა სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის პ. ლებედევის სახელობის ფიზიკის ინსტიტუტს, ს. ვავილოვი დიდ ყურადღებას აქცევდა ბიბლიოგრაფიულ მუშაობას, აღწევდა მასში ინსტიტუტის მეცნიერ თანამშრომელთა უშუალოდ ჩაბმას. აკადემიკოსმა ა. კარპინსკიმ პირადად შეადგინა ლიტერატურის საძიებელი პეტროგრაფიაში, ხოლო აკადემიკოსმა ვ. კომაროვმა —

³ В. Б о н ч-Б р у е в и ч, Пометки Ленина на «Книжной летописи» 1917, 1918 и 1919 гг. «Литературное наследство», № 7—8, 1933, стр. 367—406.

⁴ С. С у т о ц к и й, Великий пример, «Техническая книга», 1941, № 1, стр. 3—8; Эйхенгольд А. Д., Ленин и библиография, В кн.: Труды Моск. гос. библиотечного ин-та, Вып. 2. М., 1939, стр. 5—21.

⁵ ვ. ი. ლ ე ნ ი ნ ი, კარლ მარქსი (მოკლე ბიოგრაფიული ნარკვევი მარქსიზმის გადმოცემითურთ). თბზ., მე-4 გამოცემა, ტ. 21, გვ. 35—97, «ლიტერატურა», გვ. 86—97.

⁶ ვ. ი. ლ ე ნ ი ნ ი, რეცენზია ნ. რუბაკინის წიგნზე «Среди книг», т. 2...თბზ., მე-4 გამოცემა, ტ. 20, გვ. 309—312.

⁷ Н. В. З д о б н о в, История русской библиографии до начала XX века. Под ред. Б. С. Боднарского. Изд. 3-е. М., Госкультпросветиздат, 1955, стр. 234—245, 304—327.

⁸ С. И. В а в и л о в, Несколько замечаний о книгах. «Советская книга», 1947, № 1, стр. 15.

შორეული აღმოსავლეთის ფლორის შესახებ არსებული ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია. მრავალი უძვირფასესი ბიბლიოგრაფიული ტორია აკადემიკოსი ვ. ობრუჩევი.

ასეთი ფაქტების რიცხვი შეიძლება მნიშვნელოვნად გაგვიზარდა, მაგრამ მოტანილი მაგალითებიც საკმარის ნათლად ამტკიცებენ ბიბლიოგრაფიული წყაროების დამოუკიდებელი გამოყენების აუცილებლობას შემოქმედებით მუშაობაში, ყოველი ავტორის მიერ თავისი მეცნიერული კვლევისათვის ბიბლიოგრაფიის დამოუკიდებლად შედგენის მიზანშეწონილობას.

ბიბლიოგრაფიული წყაროების სახეები

ამჟამად ყოველწლიურად ასიათასობით ბიბლიოგრაფიული საძიებელი ქვეყნდება. ასე მაგალითად, მარტო 1955 წელს მარტოოდენ საბჭოთა კავშირში წიგნისა თუ ბროშურის სახით გამოცემულ იქნა ათასზე მეტი ბიბლიოგრაფიული საძიებელი, გამოდიოდა 130-ზე მეტი ბიბლიოგრაფიული ჟურნალი და ბიულეტენი, ხოლო ასობით პერიოდული გამოცემის ფურცლებზე ქვეყნდებოდა ბიბლიოგრაფიული ხასიათის მასალები; გარდა ამისა, რამდენიმე ათას წიგნსა და სტატიასში მოთავსებული იყო ე. წ. წიგნთან დართული (წიგნისშიდა) და სტატიის ბოლოს დართული (სტატიისშიდა) ბიბლიოგრაფიები, ე. ი. წიგნისა თუ სტატიის, მათი ნაწილებისა თუ თავების ბოლოში ან კიდევ სქოლიოში დაბეჭდილი ლიტერატურის სიები. სსრ კავშირში 1955 წელს გამოქვეყნებული უმთავრესი ბიბლიოგრაფიული მასალების შემცველი წიგნი მოცულობით 300 გვერდს აღემატება.

ბიბლიოგრაფიული წყაროები, გარდა პუბლიკაციის ფორმისა ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან თავიანთი მიზნობრივი დანიშნულებითაც. ყოველ მათგანს ძირითადად ადგენენ ან მოცემულ თემაზე არსებული თუ დროის გარკვეულ მონაკვეთში გამოსული ლიტერატურის აღრიცხვა-რეგისტრაციისათვის, ან ლიტერატურის შეფასებისათვის, ან კიდევ იდეურობის, მეცნიერულობის და მხატვრულობის თვალსაზრისით უკეთესი ნაწარმოებებს შერჩევისა და პროპაგანდისათვის. ამასთან დაკავშირებით ერთმანეთისაგან გამოყოფენ სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო, კრიტიკულსა და სარეკომენდაციო ბიბლიოგრაფიებს⁹.

⁹ სხვადასხვა სახის ბიბლიოგრაფიების გამოყენების თავისებურებანი გაშუქებულია 64—72 გვერდებზე.

სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიის მაგალითებად შეიძლება ჩაითვალოს საერთაშორისო სტატიების მატრიანე («Летописные журнальных статей»), რომელიც ინფორმაციას იძლევა საბჭოთა ჟურნალების უკანასკნელ ნომრებში გამოქვეყნებულ სტატიებზე, ანდა სისხლის გადასხმის საკითხებზე 1871—1953 წლებში გამოქვეყნებული წიგნებისა და სტატიების საძიებელი¹⁰. კრიტიკულ ბიბლიოგრაფიას წარმოადგენს გაზეთებსა და ჟურნალებში გამოქვეყნებული რეცენზიები და ახალი წიგნების მიმოხილვები. სარეკომენდაციო ბიბლიოგრაფიას განეკუთვნება, მაგალითად, სსრკ ისტორიის შემსწავლელთა დასახმარებლად გამოსული მხატვრულ-ისტორიული ლიტერატურის საძიებელი¹¹, სამახსოვრო ი. მიჩურინზე — მისი შრომების პოპულარიზატორი¹² და ცოდნის სხვადასხვა დარგებისადმი მიძღვნილი დამხმარე ბიბლიოგრაფიული საძიებლის «Библиотека самообразования»-ს¹³ ნაკვეთები, რომლებიც პროპაგანდას უწევენ მხოლოდ საუკეთესო ლიტერატურას.

სხვადასხვა სახის ბიბლიოგრაფიული საძიებლები შეიძლება იყოს ზოგადი (უნივერსალური, როგორც მას ზოგჯერ უწოდებენ) ან დარგობრივი, იმისდა მიხედვით, ასახავენ ისინი ლიტერატურას ცოდნის ყველა დარგში, თუ მხოლოდ ერთში. ზოგად ბიბლიოგრაფიას განეკუთვნება, მაგალითად, «Книжная летопись» და სარეკომენდაციო «Каталог районной библиотеки»¹⁴, ხოლო დარგობრივს — «Советское медицинское реферативное обозрение» და რუსი გეოგრაფებისა და მოგზაურების შესახებ არსებული საუკეთესო ლიტერატურის საძიებელი¹⁵.

¹⁰ Внутривенное переливание крови (1871—1953), Библиогр. указатель. Харьков, 1955, 48 стр. (Харьковская гос. науч.-мед. б-ка.)

¹¹ Художественно-историческая литература. Рекоменд. указатель в помощь изучающим историю СССР. Вып. 1. VII в.—первая половина XIX в. М., 1955, 41 стр. (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. Гос. публ. историч. б-ка.)

¹² В. В. Г н у ч е в а, Иван Владимирович Мичурин (1855—1935), Памятка читателю, Л., 1955, 27 стр. (Гос. Публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина).

¹³ Библиотека самообразования. Круг чтения. Вып. 1—5. М., Госкультпросветиздат, 1950—1954 (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина).

¹⁴ Каталог районной библиотеки. 2-е изд. Вып. 1—7. М., 1952—1955 (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина).

¹⁵ Г. П. Богоявленский, Русские географы и путешественники. Рекоменд. указатель литературы. Вступит. статья и научн. консультация Д. М. Лебедева, М., 1955, 121 стр. (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина).

ყოველი სახის ზოგადი და დარგობრივი ბიბლიოგრაფიული საძიებლები იყოფიან მიმდინარე და რეტროსპექტულ ბიბლიოგრაფიებად.

მიმდინარე ბიბლიოგრაფია წარმოადგენს პერიოდულ, გრძელდებად გამოცემას. მისი ამოცანაა იმ ლიტერატურის რეგულარული, სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო, კრიტიკული ბიბლიოგრაფირება, რომელიც გამოქვეყნდა მოცემული ბიბლიოგრაფიული საძიებლის პროფილით ამ საძიებლის წინა ნაკვეთის გამოცემიდან განვლილ პერიოდში. მიმდინარე ბიბლიოგრაფიის ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს ყოველთვიური სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიული ჟურნალი «Новая литература о науке и научно-исследовательской работе в СССР», საინფორმაციო ბიულეტენი «Новые книги» და კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული განყოფილებები ჟურნალ-გაზეთებისა, რომლებშიც პერიოდულად იბეჭდება ახალი ლიტერატურისადმი მიძღვნილი რეცენზიები და კრიტიკული მიმოხილვები.

რეტროსპექტული ბიბლიოგრაფიაც გარკვეულ დროში გამოსულ ლიტერატურას ასახავს. მაგრამ მიმდინარე ბიბლიოგრაფიისაგან განსხვავებით ის, მსგავსად წიგნებისა თუ ჟურნალებისა, წარმოადგენს დამთავრებულ გამოცემას¹⁶. ასეთებია, მაგალითად, ნ. ლისოვსკის სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო «Библиография русской периодической печати», რომელშიც ასახულია 1703—1900 წლების ჟურნალ-გაზეთები, ბიბლიოგრაფიული საძიებელი «Техника для всех»¹⁷, რომელიც რეკომენდაციას უწევს მკითხველთა ფართო წრეებს უკანასკნელი წლების საუკეთესო სამეცნიერო-პოპულარულ ლიტერატურაზე.

ამგვარად, ბიბლიოგრაფიული გამოცემები, რომლებიც 1941—1945 წლების განმავლობაში ყოველ კვარტალში იძლეოდნენ ინფორმაციას დიდი სამამულო ომის შესახებ გამოსულ ახალ ლიტერატურაზე, წარმოადგენენ მიმდინარე ბიბლიოგრაფიებს¹⁸, ხოლო ამ ომში

¹⁶ საქართველოში გამოსული რეტროსპექტული ბიბლიოგრაფიებიდან უპირველესად ყოვლისა აღსანიშნავია საქართველოს სსრ სახელმწიფო წიგნის პალატის მიერ გამოცემული „ქართული წიგნი“ სამ ტომად, რომელშიც ასახულია ქართულ ენაზე 1629 წლიდან 1951 წლამდე გამოცემული წიგნები. საყურადღებოა აგრეთვე გიორგი ბაქრაძის „ქართული პერიოდიკის ბიბლიოგრაფია (1819—1945)“—**მთარგმნელის შენიშვნა**.

¹⁷ Л. В. З и л ь б е р м а н ц, Техника для всех. Рекоменд. указатель научно-популярной литературы, Л., 1955, 80 стр. (Гос. Публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина).

¹⁸ Великая Отечественная война. Указатель литературы (июль 1942—декабрь 1944 г.). Вып. 1—10, М., 1943—1946 (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина).

საბჭოთა შეიარაღებული ძალების გამარჯვების შესახებ ყველაზე მნიშვნელოვანი ლიტერატურის საძიებელი, გამოცემული 1955 წელს, წარმოადგენს რეტროსპექტულ ბიბლიოგრაფიულ წყაროს¹⁹.

ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებში ცნობები ლიტერატურის შესახებ მეტ-ნაკლებად სრულია.

ყველა ბიბლიოგრაფიული საძიებელი შეიცავს მასში ასახული ლიტერატურის აღწერილობას, ე. ი. მიუთითებს ცნობებს, რომლებიც იძლევიან პირველ ძირითად წარმოდგენას ბექდურ ნაწარმოებზე, ასეთებია: ავტორის გვარი, ნაწარმოების სათაური, მისი გამოცემის ადგილი, დრო და ზოგიერთი სხვა მონაცემები მის შესახებ (იხ. გვერდები 72—91).

მთელ რიგ ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებში აღწერილობას ემატება ანოტაცია, რომელშიც იხსნება ნაწარმოების შინაარსი, აღინიშნება მისი თავისებურებანი. ამასთანავე, ჩვეულებრივ, მიუთითებენ მკითხველთა რომელი კატეგორიისთვისაა განსაკუთრებით სასარგებლო მოცემული წიგნი თუ სტატია, რა მიზნებს ისახავდა მისი ავტორი. ცალკეულ შემთხვევებში კიდევ უფრო დიდ დახმარებას უწევენ მკითხველ-სპეციალისტებს ის დაწესებულებები, რომლებიც ადგენენ დარგობრივ მიმდინარე ბიბლიოგრაფიას, გადმოსცემენ რა ბიბლიოგრაფირებული შრომების ძირითად დებულებებს, ე. ი. ახდენენ მათ რეფერირებას. ამგვარად, თუ ანოტაცია მოგვითხრობს რაზე წერია ნაწარმოებში, მიუთითებს მის თემაზე, რეფერატი გვამცნობს მის შინაარსს. ამ ბიბლიოგრაფიულ დახასიათებებს შორის განსხვავების ელუსტრაციას იძლევა შემდეგი შედარება (იხ. გვ. 23).

კრიტიკულ ბიბლიოგრაფიაში ბიბლიოგრაფიული დახასიათების თავისებურებას წარმოადგენს განსახილველი ნაწარმოებების მეტ-ნაკლებად ყოველმხრივი და სრული შეფასება. რამდენიმე ბექდური ნაშრომის კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვისაგან განსხვავებით ცალკეული ბექდური ნაწარმოებების დახასიათებას რეცენზია ეწოდება.

ბიბლიოგრაფიული საძიებლები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან თავიანთი სტრუქტურითაც. საბჭოთა ბიბლიოგრაფიისათვის ტიპიურია ასაწერი ლიტერატურის ლოგიკური თანმიმდევრობით განლაგებისადმი სწრაფვა. ამიტომ სამამულო ბიბლიოგრაფიული შრომების

¹⁹ К. В. Синицина и Л. И. Сорокина, Победы советских вооруженных сил в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг. Рекоменд. указатель литературы. М., 1955, 86 стр. (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина).

საქურნალო სტატიის ბიბლიოგრაფიული აღწერილობა	ბიბლიოგრაფიული დახასიათებანი, რომლებიც აესებენ ამ აღწერილობას	
	ანოტაცია	რეფერატი
<p>შენგელია ნოდარ ნესტორის ძე, ოსმა- ლური გადასახადები და ვალდებულებანი „გურჯისტანის ვილა- იეთის დიდი დავ- თრის მიხედვით. — თსუ შრომები [ტ.] 91, აღმოსავლეთ- მცოდნეობის სერია II. 1960, გვ. 277— 304.</p>	<p>ავტორი იკვლევს ოსმალური გადასახა- დებისა და საგადასა- ხადო სისტემის თა- ვისებურებებს მე-16 საუკუნის უკანასკნე- ლი მეოთხედის სა- მცხე-საათაბაგოში „გურჯისტანის ვილა- იეთის დიდი დავ- თრის“ მიხედვით</p>	<p>„გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“ წარმოადგენს უმნიშვნე- ლოვანეს წყაროს ოსმალური გა- დასახადებისა და საგადასახადო სისტემის შესასწავლად. მასში რე- გისტრირებულია ისეთი ოსმალუ- რი გადასახადები და ვალდებულე- ბანი, როგორცაა: ისფენჯი — არა- მუსლიმან ქართველ მოსახლეობა- ზე შეწერილი გადასახადი, ბენა- ქი — მუსლიმანურ მოსახლეობაზე შეწერილი გადასახადი, დონუმის, ჩიფთისა და სანახევრო გამოსაღე- ბი — მიწაზე დაწესებული გადა- სახადები, თაფუ — მეურნეობის გამართვისათვის დაწესებული გა- დასახადი, მურახასიე — საკომ- ლო გადასახადი, ჯიზიე — არა- მუსლიმან მოსახლეობაზე გაწე- რილი სულადი გადასახადი, სა- ქორწინო, ცხვის, ღორის გადა- სახადები, იალადებსა და ყიშლა- ყებზე დაწესებული გადასახადები და სხვ.</p> <p>ოსმალური საგადასახადო სის- ტემის ერთ-ერთი დამახასიათებე- ლი თვისება ის არის, რომ „დავ- თრის“ მიხედვით ქრისტიანი ვაცი- ლებით მეტს იხდის, ვიდრე მუს- ლიმანი. მუსლიმანი გარკვეული საგადასახადო შეუვალობით სარ- გებლობს ქრისტიანთან შედა- რებით.</p>

უმრავლესობაში აღწერილობათა კლასიფიკაციის საფუძვლად აღებულია სისტემატიზაცია, ე. ი. ლიტერატურის განლაგება ცოდნის (მეცნიერებათა) დარგების, თემების, საკითხებისა და პრობლემების მიხედვით, ამა თუ იმ საკითხის თანდათანობით განვითარებაში ამსახვე-

ლი ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიული საძიებლებისათვის დადგინდა თებელია მასალის ქრონოლოგიური განლაგება ნაწარმოების დაწერის ან მისი გამოქვეყნების წლების მიხედვით. გეოგრაფიული ან სხვა სახის სამხარეთმცოდნეო ლიტერატურის საძიებლებში მიღებულია ბიბლიოგრაფირებული მასალის გეოგრაფიული ადგილების სახელწოდებათა მიხედვით განლაგება. განსხვავება ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებში ლიტერატურის განლაგების ძირითად მეთოდებს შორის მოცემულია ქვემოთ.

ლიტერატურის სისტემატური განლაგება
სსრკ წიგნის პალატების 1957 წ. ბიბლიოგრაფიულ გამოცემებში
(ძირითადი განყოფილებები)

- I. მარქსიზმ-ლენინიზმი.
- II. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია.
- III. საკავშირო ახალგაზრდათა ლენინური კომუნისტური კავშირი.
- IV. საზოგადოებრივი მეცნიერებანი.
- V. ფილოსოფია. საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოძღვრებანი.
- VI. ისტორია.
- VII. ეკონომიური მეცნიერებანი. პოლიტიკური ეკონომია.
- VIII. საერთაშორისო ურთიერთობანი. საზღვარგარეთის ქვეყნების პოლიტიკური და ეკონომიური მდგომარეობა.
- IX. სსრკ კომუნისტური მშენებლობა.
- X. დაგეგმვა. აღრიცხვა. მმართველობის ორგანიზაცია.
- XI. ფინანსები.
- XII. შრომა.
- XIII. სახელმწიფო და სამართალი.
- XIV. სამხედრო საქმე.
- XV. საბუნებისმეტყველო მეცნიერებანი.
- XVI. ტექნიკა. მრეწველობა.
- XVII. სოფლის მეურნეობა.
- XVIII. ტრანსპორტი. სატრანსპორტო მანქანათმშენებლობა.
- XIX. კავშირგაბმულობა.
- XX. ვაჭრობა. დამზადება. საზოგადოებრივი კვება.
- XXI. კომუნალური საქმე. მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურება.
- XXII. ჯანმრთელობის დაცვა. მედიცინა.
- XXIII. ფიზიკური კულტურა. სპორტი. თამაშობანი. გართობები.
- XXIV. კულტურა. განათლება. მეცნიერება.
- XXV. ენათმეცნიერება.
- XXVI. ლიტერატურათმცოდნეობა. მხატვრული ლიტერატურა. ფოლკლორი.
- XXVII. საბავშვო ლიტერატურა.
- XXVIII. ხელოვნება.

- XXIX. ათეიზმი. მეცნიერება და რელიგია. რელიგია.
XXX. ბექდეთი სიტყვა. წიგნმცოდნეობა. საბიბლიოთეკო საქმე. ბიბლიოგრაფია.
XXXI. ზოგადი ხასიათის ცნობარები. ენციკლოპედიები. კალენდრები. სხვადასხვა
შინაარსის კრებულები.

ს ი ს ტ ე მ ა ტ უ რ ი გ ა ნ ლ ა გ ე ბ ა

ლიტერატურისა საძიებელში მებოსტნეობაზე²⁰

ბოსტნეულის წარმოების ახალი აღმავლობისათვის
მებოსტნეობის ორგანიზაციისა და აგროტექნიკის ზოგადი საკითხები
მებოსტნეობის მექანიზაცია
მებოსტნეობა გაშლილ ველზე
ბოსტნეულის მოყვანა ჭალაში და ნათესების კონცენტრაცია
განოყიერება და მორწყვა
კვადრატულ-მუდობრივი დარგვა
მებოსტნეობა სათბურებში
ჩითილების გამოყვანა ტორფ-ნეშომპალას ქოთნებში
ბოსტნეული კულტურების მეთესლეობა
ბოსტნეულის საწელიწდო მოყვანა
ბოსტნეული კულტურების დაცვა დაავადებებისა და მავნებლებისაგან.
ცალკეული ბოსტნეული კულტურების აგროტექნიკა
კომბოსტო
კიტრი
ტომატი
ხახვი
სუფრის ძირნაყოფები

ა ღ წ ე რ ი ლ ო ბ ა თ ა ქ რ ო ნ ო ლ ო გ ი უ რ ი გ ა ნ ლ ა გ ე ბ ა
(კორნელი კეკელიძის შრომების ბიბლიოგრაფიიდან)²¹

1905

ახალი საგალობლები აბო თბილელისა.—«მწყემსი», 1905, № 13—14.

1906

Литургическая справка по вопросу об автокефалии грузинской церкви.—Дух.
вест. груз. экз. 1906, № 9—10, с. 3—9.

²⁰ В. В. Г н у ч е в а, Овощеводство, Рекоменд. Указатель литературы. Изд. 2-е, Л., 1956, 32 стр. (Гос. Публ. б-ка им. М. Е. Салтыкова-Щедрина).

²¹ ა. კ ა ს რ ა ძ ე, კ. კეკელიძის შრომების ბიბლიოგრაფია. წიგნში: საიუბილეო კრებული. საქ. მეცნ. აკად. აკადემიკოსს, მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწის პროფ. კორნელი სამსონის ძე კეკელიძის დაბადების 80 წლისთავის აღსანიშნავად, თბ., სტალინის სახ. თსუ გამ-ბა, 1959, გვ. 453—490.

К вопросу о важности и своевременности научной разработки памятни ков древне-грузинской церковной, в частности литургической, письменности.—Тр. киевской дух. акад., 1908, ноябрь, с. 1—9.

Литургические грузинские памятники в отечественных книгохранилищах и их научное значение, Тифл., 1908, с: XXXI, 515, XIII (სამაგისტრო დისერტაცია)

1912

Иерусалимский Канонарь VII века. Грузинская версия. Т., 1912, с. VII, 346.

1923

ქართული ლიტერატურის ისტორია. ტ. I. ძველი მწერლობა. ტფილისის უნივერსიტეტის გამოცემა, 1923, 695 გვ. დანართი: საკუთარ სახელთა საძიებელი გვ. 665—689 შედგენილი გ. ჯაკობიას მიერ.

გ ე ო გ რ ა ფ ი უ ლ ი კ ლ ა ს ი ფ ი კ ა ც ი ი ს
განყოფილებები და ზოგიერთი ქვეგანყოფილება 1955 წლის

«Картографическая летопись»-ში

მსოფლიოს რუკები
ქვეყნის (მსოფლიოს) ნაწილების რუკები
არქტიკის რუკები
ანტარქტიკის რუკები
ოკეანეებისა და ზღვების რუკები
ცალკეულ სახელმწიფოთა რუკები
საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი (მთლიანად)
სსრკ ევროპული ნაწილი (მთლიანად)
სსრკ ევროპული ნაწილის ცალკეული ფიზიკურ-გეოგრაფიული რაიონები
სსრკ აზიური ნაწილის ცალკეული ფიზიკურ-გეოგრაფიული რაიონები
მოკავშირე რესპუბლიკები
საზღვარგარეთის სახელმწიფოები

ზოგჯერ ბიბლიოგრაფიულ სახელმძღვანელოებში (საძიებლებში) აღწერილობანი განლაგებულია იმ საგნების, საკითხების და კონკრეტული ცნებების ანბანის მიხედვით, რომელთა შესახებ ლაპარაკია ბიბლიოგრაფირებულ ნაწარმოებებში. ასეთ განლაგებას საგნობრივი ანუ ანბანურ-საგნობრივი განლაგება ეწოდება. ამ მხრივ დამახასიათებელია 1872 წელს გამოცემული «Указатель русской литературы по математике, чистым и прикладным естественным наукам и ме-

დიცინე²². მასში სტატიას, ისეთი საბეჭდი მანქანის გამოგონების შესახებ, რომელიც არ საჭიროებს ასოების აწყობას (საგნობრიობის მაჩვენებელი რუბრიკა «Печатная машина»), მოსდევს აღწერილობანი შრომებისა ღვიძლის ავადმყოფობათა და მკურნალობის შესახებ (რუბრიკა «Печень»), ლუდის გამოხდის წესების შესახებ (რუბრიკა «Пивоварение»), ახალი ნიმუშის პინცეტის შესახებ (რუბრიკა «Пинцет»), პიროქსილინის ქარხანაში აფეთქებათა და ბამბის დენტის გამოყენების შესახებ (რუბრიკა «Пироксилин»), ქალაქის ფაბრიკებში ჩვარეულის გასუფთავების შესახებ (რუბრიკა «Писчебумажные фабрики»), ხელოვნური კვების შესახებ (რუბრიკა «Питание»), საქმლის მომწელებელი ორგანოების გამოკვლევის შესახებ (რუბრიკა «Пищеварительные органы») და ა. შ.

ბევრ საზღვარგარეთულ ბიბლიოგრაფიაში, მეტწილად ამერიკის შეერთებულ შტატებში გამოცემულ ბიბლიოგრაფიულ სახელმძღვანელოებში, იყენებენ მასალის ე. წ. ლექსიკონურ — ავტორების, სათაურებისა და საგნების საერთო ანბანში განლაგებას. ასეთი განლაგებისას ყოველი ბეჭდური ნაწარმოებს აღწერილობას იძლევიან სამჯერ: ავტორის გვარზე, საგანზე, რომელსაც ეძღვნება აღწერილობა და ხშირ შემთხვევაში სათაურის პირველ სიტყვაზე. ასე მაგალითად, ამერიკულ «Cumulative book index»-ში კრებულის «Flash bulbs and their characteristics» აღწერილობა მოცემულია როგორც რედაქტორ-შემდგენლის ფ. ჯონსონის (Ph. Johnson) გვარზე (სრულად), ასევე საგნობრიობის მაჩვენებელ რუბრიკასა «Photography, flashlight» (ფოტოგრაფია, სინათლის აფეთქება) და სათაურზე (შემოკლებულად).

არის ისეთი ბიბლიოგრაფიული საძიებლებიც, რომლებშიც მასალა განლაგებულია ანბანზე ავტორების გვარების და იმ ნაწარმოებთა სათაურების მიხედვით, რომელთა ავტორები ნაჩვენებია არაა.

საბჭოთა ბიბლიოგრაფიაში ლიტერატურის მსგავს განლაგებას ჩვეულებრივ მიმართავენ მხოლოდ როგორც დამხმარე საშუალებას. ასე მაგალითად, სისტემატური კატალოგის გამოყოფებსა და ქვეგამყოფებს შიგნით ლიტერატურის აღწერილობას ხშირად ათავსებენ ავტორების და იმ ნაწარმოებთა ანბანის მიხედვით, რომელთა ავტორე-

²² Указатель русской литературы по математике, чистым и прикладным естественным наукам. Год 1—20, 1872—1891, Серия 2—3, Т. 1—8. 1899—1906. Под ред. Н. А. Бунге (1872—1889) и В. К. Совинского (1890—1906). Киев, Киевское О-во естествоиспытателей. 1873—1894; 1901—1913.

ბი უცნობია. ასეთი თანმიმდევრობა შენარჩუნებულია „დამხმარე საძიებლებშიც“ ანუ „გასაღებებში“ დამატებითი ცნობების მიღების გაადვილებს მიზნით. მაგალითად, ბიბლიოგრაფიას მასალის სისტემატური განლაგებით თან ერთვის ავტორთა გვარების ანბანური სია, რომელიც მიუთითებს ერთი მწერლის (ე. ი. ავტორის) ყველა ნაწარმოებზე, მიუხედავად იმისა, რომელ გამყოფშია ისინი აღწერილი, ან კიდევ საგნობრივი, უფრო ზუსტად — ანბანურ-საგნობრივი დამხმარე საძიებელი. ყოველ დამხმარე საძიებელში სახელობითი, საგნობრივი და სხვა რუბრიკების შემდეგ ჩამოთვლილია რიგითი ნომრები, რომელთა მიხედვითაცაა განლაგებული ბიბლიოგრაფიული სახელმძღვანელოს ძირითად ტექსტში მოცემული ავტორების ნაწარმოებთა თუ მოცემული საკითხისადმი მიძღვნილი შრომების აღწერილობანი. ზოგჯერ რიგითი ნომრების ნაცვლად მითითებულია ის გვერდები, რომლებზეც მოცემულია შესაბამისი აღწერილობანი.

მასალის განლაგება დამხმარე ანბანურ საძიებელში

ს ა ხ ე ლ ე ბ ი ს ა ²³	ს ა გ ნ ე ბ ი ს ა ²⁴
<p>ფირცხალაიშვილი ალ. 1193, 1263, ფიხტე (მასზე) 1757 ფოცხიშვილი მ. 2855—2857 ფრაილიგრატი ფ. 3002 ფრანგიშვილი ალ. 1816, 1817</p>	<p>სახელმწიფოზე მოძღვრება 5232, 5309 სენ-სიმონიზმი 1577 სერბიული ლიტერატურა 4771 სევანური ენა 300, 3959, 5176 სიზმრის ახსნა (ხალხური) ნ. მკითხაობა</p>
<p>ფრანსი ა. (მასზე) 3008 ფუთურიძე რ. 1320 ფურცელაძე ნ. 2434, 3026</p>	<p>სიმინდი 2325, 3791, 4643, 4842 სინდიკალიზმი 3225 სისხლის სამართალი 398, 539, 2601</p>

ბიბლიოგრაფიული საქმე საბჭოთა კავშირში და უცხოეთში

მრავალნაირი ბიბლიოგრაფიული საძიებლების წარმატებით გამოყენებისათვის საჭიროა წარმოდგენა ვიქონიოთ ჩვენს ქვეყანაში ბიბლიოგრაფიული საქმის ორგანიზაციაზე, აგრეთვე პრინციპულ გან-

²³ ა. კ ა ს რ ა ძ ე, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოცემათა ბიბლიოგრაფია 1919—1960, თბ., თსუ გამ-ბა, 1961, 407 გვ.

²⁴ ქართული წიგნი. ბიბლიოგრაფია. ტომი პირველი, 1629—1920. თბილისი, წიგნის პალატის გამ-ბა, 1941, 556 გვ.

სხვაგვებაზე საბჭოთა და კაპიტალისტური ქვეყნების ბიბლიოგრაფიის
შორის.

საბჭოთა ბიბლიოგრაფიის პრინციპები განსაზღვრულია საბჭოთა
კავშირის კომუნისტური პარტიის გადაწყვეტილებებით იდეოლოგიუ-
რი მუშაობის საკითხებზე, ვ. ი. ლენინის მოძღვრებით სოციალისტუ-
რი კულტურის, კულტურული რევოლუციის, მშრომელთა მასების
კომუნისტურად აღზრდის შესახებ. საბჭოთა ბიბლიოგრაფია გამო-
ირჩევა მაღალი კომუნისტური იდეურობით. ის წარმოადგენს მშრო-
მელთა კომუნისტურად აღზრდის, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევა-
თა პროპაგანდის, მოწინავე საწარმოთა გამოცდილების განზოგადების
ერთ-ერთ სერიოზულ იარაღთაგანს; ჩვენი ქვეყნის მშრომელთა კულტუ-
რულ-ტექნიკური დონის ამაღლების არსებით საშუალებას. ასეთსავე
ამოცანებს წყვეტს სახალხო დემოკრატიის ქვეყნების ბიბლიოგრაფიაც.

კაპიტალისტური ქვეყნების ბიბლიოგრაფია შეიცავს ძვირფას ინ-
ფორმაციას სამეცნიერო ლიტერატურაზე. ამასთანავე ის აქტიურ
პროპაგანდას უწევს იმპერიალისტური იდეოლოგიის გამომხატველ
ლიტერატურას. ეს პრინციპული თავისებურება მოითხოვს ღრმა კრი-
ტიკულ მიდგომას კაპიტალისტური სახელმწიფოების გაბატონებული
კლასების მიერ გამოცემული ბიბლიოგრაფიული შრომებისადმი.

კომუნისტური პარტია და საბჭოთა მთავრობა განსაკუთრებით
დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ ბიბლიოგრაფიას და დაუღალავად ზრუ-
ნავენ ბიბლიოგრაფიული მუშაობის განვითარებისათვის. საბჭოთა კავ-
შირში შექმნილია სისტემა დაწესებულებებისა, რომლებიც ადგენენ
და უშვებენ სხვადასხვა სახის დამხმარე ბიბლიოგრაფიულ სახელმძღ-
ვანელოებს. ეს ბიბლიოგრაფიული გამოცემები, გარდა იმისა, რომ
დანამარებას უწევენ სხვადასხვა კატეგორიის მკითხველებს, ხელს
უწყობენ სამაჟლო მეცნიერებისა და ტექნიკის, კულტურისა და ხე-
ლოვნების ყველა დარგების ზრდა-განვითარებას.

ფართო ინფორმაციას ახალ ლიტერატურაზე ცოდნის ყველა დარგ-
ში ცენტრსა და ადგილებზე ახორციელებენ წიგნის პალატები, რომ-
ლებიც მოწოდებული არიან ცხოვრებაში გაატარონ ვ. ი. ლენინის მი-
ერ ჯერ კიდევ სამოქალაქო ომის პერიოდში — 1920 წლის 30 ივნისს

ხელმოწერილი რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის სახალხო კომისართა საბჭოს დეკრეტი²⁵.

მოსკოვში არსებული საკავშირო წიგნის პალატა საბჭოთა კავშირის ცენტრალური ბიბლიოგრაფიული დაწესებულებაა. ის ჩვენი ქვეყნის ყველა სტამბიდან უფასოდ იღებს მათ მიერ გამოცემული ყველა ბეჭდური ნაწარმოების — წიგნებისა და ბროშურების, პლაკატებისა და ნაბეჭდი ფურცლების „სავალდებულო ცალებს“ და უგზავნის მათ ჩვენი ქვეყნის უმსხვილეს ბიბლიოთეკებს: ვ. ი. ლენინის სახელობის სსრკ სახელმწიფო ბიბლიოთეკას, მ. სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის (ლენინგრადის) სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკას და სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკას, რესპუბლიკურ და ბევრ სხვა ბიბლიოთეკებს. სავალდებულო ცალების საფუძველზე სსრკ წიგნის პალატა აწარმოებს ჩვენს ქვეყანაში ცოდნის ყველა დარგში გამომავალი ბეჭდური ნაწარმოებების აღრიცხვას და უშვებს სპეციალურ ბიბლიოგრაფიულ ჟურნალებს — „მატიანეებს“ («Летопись»), რომლებიც რეგულარულად გვაწვდიან ცნობებს ახალი ლიტერატურის შესახებ. საკავშირო წიგნის პალატა ამასთან ერთად აწარმოებს ამ ლიტერატურის სტატისტიკურ აღრიცხვას, რისი შედეგებიც ფართოდ ქვეყნდება. ამ მხრივ საყურადღებოა კრებულები «Печать СССР»²⁶ და ცნობები საბჭოთა კავშირში საგამომცემლო მოღვაწეობის ზრდის შესახებ, რომლებიც ყოველწლიურად ქვეყნდება „პრავდა“-ში და სხვა გაზეთებში პრესის დღეს. მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების წიგნის პალატები ეწევიან ანალოგიურ მუშაობას შესაბამისი რესპუბლიკის ფარგლებში. რესპუბლიკური მატრიანეები მკითხველებს აწვდიან ცნობებს მოცემული რესპუბლიკის ენაზე გამოსული ნაბეჭდი პროდუქციის შესახებ²⁷.

²⁵ Декрет Совета Народных Комиссаров о передаче библиографического дела в РСФСР Государственному издательству, В кн.: Н. К. Крупская, Что писал и говорил В. И. Ленин о библиотеках, Изд. 5-е, доп. М., Гсс. б-ка СССР им. В. И. Ленина, 1956, стр. 63.

²⁶ Печать СССР за сорок лет. 1917—1957. Статистические материалы, М., Всесоюз. кн. палата, 1957, 144 стр. Печать СССР. в 1955 году. Статистические материалы. М., Всесоюз. кн. палата, 1956, 192 стр.

²⁷ რესპუბლიკური მატრიანეები მკითხველებს აწვდიან ცნობებს არა მარტო მოცემული რესპუბლიკის ენაზე გამოსული, არამედ იმავე რესპუბლიკაში გამოსულ ყველა ბეჭდურ პროდუქციაზე, მიუხედავად იმისა, თუ რომელ ენაზე იგი დაბეჭდილია—**მთარგმნელის შენიშვნა.**

ჩვენი ქვეყნის ბიბლიოთეკები, სამეცნიერო დაწესებულებებზე გამოცემლობები ადგენენ და აქვეყნებენ სხვადასხვაგვარ ბიბლიოგრაფიებს თავიანთი პროფილის შესაბამისად. ასე მაგალითად, სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ფუნდამენტური ბიბლიოთეკა აქვეყნებს დამხმარე ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს ფილოსოფიაში, ეკონომიკაში, ისტორიაში, ლიტერატურათმცოდნეობაში, ენათმეცნიერებაში და სხვ.; პ. ლებედვის სახელობის ფიზიკის ინსტიტუტი — ფიზიკის აქტუალურ საკითხებზე არსებული ლიტერატურის კაპიტალურ საძიებლებს; ყურნალი «Автоматика и телемеханика» — ავტომატურ რეგულირებაზე და მომიჯნავე საკითხებზე არსებული შრომების სიებს. უდიდესი უნივერსალური ბიბლიოთეკები — ვ. ი. ლენინის სახელობის სსრკ სახელმწიფო ბიბლიოთეკა და მ. სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის (ლენინგრადის) სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკა — სხვადასხვა აქტუალურ თემებზე არსებული ლიტერატურის სარეკომენდაციო საძიებლებს მასობრივი ბიბლიოთეკების მკითხველთა დასახმარებლად და სამეცნიერო-დამხმარე ბიბლიოგრაფიებს. რესპუბლიკური ბიბლიოთეკები უშვებენ ანალოგიურ დამხმარე საძიებლებს ეროვნულ ენებზე. სამხარეო და საოლქო ბიბლიოთეკები თავიანთ სარეკომენდაციო ბიბლიოგრაფიულ გამოცემებში ასახავენ ადგილობრივ მოთხოვნილებებსა და სპეციფიკას. მსხვილი გამოცემლობები აქვეყნებენ თემატურ გეგმებსა და კატალოგებს თავიანთ პროდუქციაზე. წიგნით მოვაჭრე ორგანიზაციები კვირაში ორ-სამჯერ აქვეყნებენ „შეკვეთების ბლანკს“, რომელშიც მოცემულია ანოტაციები ბეჭდვის პროცესში მყოფ წიგნებზე. ბიბლიოთეკების, სამეცნიერო დაწესებულებებისა და გამომცემლობების ბიბლიოგრაფიული მუშაობის გაუმჯობესებაში გადამწყვეტი როლი შეასრულა საკ. კ. პ. (ბ). ც. კ.-ს მიერ 1940 წლის ნოემბერში მიღებულმა დადგენილებამ „ლიტერატურული კრიტიკისა და ბიბლიოგრაფიის შესახებ“²⁸.

მეცნიერი და ინჟინერ-ტექნიკური მუშაკებისათვის საბჭოთა და უცხოური გამოცემების გაცნობის შემდგომი გაუმჯობესების მიზნით 1952 წ. ბოლოს სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის დაწესებულებათა სისტემაში შეიქმნა მეცნიერული ინფორმაციის ინსტიტუტი. ინსტიტუტის ერთ-ერთი ამოცანაა — მათემატიკურ, ფიზიკურ, ქიმიურ, ბიო-

²⁸ О литературной критике и библиографии. (В Центральном Комитете ВКП (б))—Вкн.: О партийной и советской печати. Сборник документов. М., «Правда», 1954, стр. 487—490.

ლოგიურ, გეოლოგიურ-მინერალოგიურ მეცნიერებაში მსოფლიო ლიტერატურის რეგულარული რეფერირება. ინსტიტუტი უშვებს მუშაობის ბამისი რეფერატული ჟურნალების სერიას. 1955 წლის ბოლოს შექმნიერული ინფორმაციის ინსტიტუტს დაერქვა „მეცნიერული და ტექნიკური ინფორმაციის საკავშირო ინსტიტუტი“ («ВИНИТИ — Всесоюзный институт научной и технической информации»). მის მუშაობას მეცნიერებათა აკადემიასთან ერთად ხელმძღვანელობს სსრკ მინისტრთა საბჭოს სახელმწიფო კომიტეტი ახალი ტექნიკის დარგში.

ბიბლიოგრაფიული მუშაობა არ განისაზღვრება მარტოდენ ბიბლიოგრაფიული საძიებლების შედგენით და გამოცემით. ყველა ბიბლიოთეკა და წიგნის პალატა ყოველდღიურად ეწევა აგრეთვე დიდ საცნობო-ბიბლიოგრაფიულ მუშაობას, აკმაყოფილებს რა ცალკეული პირების, დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების მოთხოვნებს. ამასთან ერთად ბიბლიოთეკებში ტარდება ლიტერატურის ზეპირი მიმოხილვები ცალკეულ თემებზე, ადგენენ კითხვის გეგმებს თვითგანათლებლაზე მომუშავეთა დასახმარებლად, აწყობენ წიგნების გამოფენებს და აფორმებენ სარეკომენდაციო პლაკატებს.

ყველა ეს მრავალნაირი ბიბლიოგრაფიული მუშაობა ტარდება საცნობო-ბიბლიოგრაფიული აპარატის — ყოველგვარი ბეჭდური ბიბლიოგრაფიული გამოცემების, აგრეთვე საბარათო კატალოგების და კარტოთეკების დახმარებით. ამასთანავე მხედველობაში უნდა მივიღოთ, რომ საჟურნალო სტატიების კარტოთეკებთან ერთად სპეციალისტებისა და მეცნიერ მუშაკებისათვის ძვირფას დამხმარე ბიბლიოგრაფიულ წყაროს წარმოადგენენ სამეცნიერო ბიბლიოთეკების კატალოგებიც, რომლებიც ამუშებენ იქ დაცულ მდიდარ წიგნად ფონდს. წიგნების შერჩევაში მკითხველებს მნიშვნელოვან დახმარებას უწევენ ბიბლიოთეკებში შედგენილი უმნიშვნელოვანეს საკითხებზე არსებული ლიტერატურის სარეკომენდაციო ბიბლიოგრაფიული კარტოთეკები და მკითხველთა სარეკომენდაციო კატალოგები, რომლებიც პროზაგანდას უწევენ ყველაზე საჭირო წიგნებს ბიბლიოთეკის ფონდიდან.

ჩვენს ქვეყანაში დიდი ყურადღება ექცევა ბიბლიოგრაფთა კადრების მომზადებას და მეცნიერულ მუშაობას ბიბლიოგრაფიის დარგში. მოსკოვის, ლენინგრადისა და ხარკოვის საბიბლიოთეკო ინსტიტუტები, აგრეთვე მრავალი უნივერსიტეტისა და პედაგოგიური ინსტიტუტის საბიბლიოთეკო ფაკულტეტები ამზადებენ კვალიფიციურ

სპეციალისტებს, რომელთაც უნარი შესწევთ შეასრულონ მრავალმხრივი ბიბლიოგრაფიული სამუშაო. ეს სასწავლებლები უდიდეს მეცნიერო ბიბლიოთეკებთან ერთად აწარმოებენ გამოკვლევებს ბიბლიოგრაფიის თეორიის, მეთოდისა და ისტორიის დარგში, სსრ კავშირში ყველა სახის საბიბლიოგრაფიო საქმის ხარისხის შემდგომი ამაღლების მიზნით.

სახალხო დემოკრატიის ქვეყნებში საბიბლიოგრაფიო საქმის ორგანიზაციისას ითვალისწინებენ საბჭოთა ბიბლიოგრაფიის მიერ დაროვილ დადებით გამოცდილებას.

კაპიტალისტურ ქვეყნებში მეცნიერ მუშაკებისათვის დიდი მნიშვნელობის მქონე ბიბლიოგრაფიულ საქმეებს უმთავრესად უშვებენ წიგნებით მოვაჭრე და საგამომცემლო ფირმები, აგრეთვე სამეცნიერო ბიბლიოთეკები, სამეცნიერო საზოგადოებები და ცალკეული სპეციალისტები.

პ ა რ ი კ ი რ ვ ე ლ ი

ბიბლიოგრაფიული მუშაობის ტექნიკა

თ ა ვ ი I

ლიტერატურის მოძებნა

მიმდინარე ინფორმაცია ახალ სპეციალურ ლიტერატურაზე

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ყოველმა მეცნიერ მუშაკმა სისტემატურად უნდა ადევნოს თვალყური ახალ სპეციალურ ლიტერატურას მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე, მიუხედავად იმისა, რომელ თემაზე მუშაობს ის მოცემულ მომენტში.

მრავალი დამწყები მკვლევარი სისტემატურად ათვალთვრებს შესაბამისი თემატიკის სამამულო და უცხოური ჟურნალების მიმდინარე ნომრებს და ეცნობა ბიბლიოთეკაში ახალი გამოცემების გამოფენებს. ამას დიდი სარგებლობა მოაქვს განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როცა მეცნიერ ხელმძღვანელისა თუ სხვა გამოცდილი სპეციალისტების დახმარებით სწორადაა შერჩეული ის ჟურნალები, რომელთა მთლიანი გადათვალთვრება აუცილებელია, ბიბლიოთეკა კი მნიშვნელოვანი რაოდენობით იღებს სამეცნიერო ლიტერატურას მეცნიერ მუშაკის სპეციალობაში.

მაგრამ ასეთი ინფორმაცია არაა საკმარისი სრული და საიმედო. მკვლევარისათვის მეტად საჭირო სტატიები ქვეყნდება მეცნიერებისა და ტექნიკის არა მარტო მოცემული დარგის ჟურნალებში, არამედ ცოდნის მომიჯნავე დარგების ჟურნალებშიც, აგრეთვე საერთო თემატიკის მქონე პერიოდულ გამოცემებშიც (მაგალითად, უმაღლესი სასწავლებლების „შრომები“ და სხვა მსგავსი ბეჭდური ორგანოები). ყოველი სპეციალისტისათვის საინტერესო პერიოდული გამოცემების

რიცხვი რამდენიმე ასეულს შეადგენს. ცხადია, სისტემატურად მხოლოდ უშუალო გადათვალთვალება პრაქტიკულად განუხორციელებელია.

ბიბლიოთეკაში ახალი წიგნების გამოფენების გაცნობისას მკვლევარი ეცნობა მხოლოდ იმ შრომებს, რომლებსაც იღებს ბიბლიოთეკა; ამასთანავე მას ხშირად მხედველობის არედან რჩება ის გამოცემები, რომლებიც სხვა მკითხველებს აქვთ წაღებული გასაცნობად, ხოლო, როდესაც ის მისდა უნებურად ვერ ახერხებს ბიბლიოთეკაში მისვლას, ვერ ეცნობა ამ დროის განმავლობაში გამოფენილ ყველა წიგნს.

ახალ სპეციალურ ლიტერატურაზე სრულფასოვან ინფორმაციას მიიღებს მხოლოდ ის მკვლევარი, რომელიც არ იფარგლება ყველაზე მნიშვნელოვანი სპეციალური ჟურნალების ახალი ნომრების დროული გაცნობით და ახალი წიგნების გამოფენების გადათვალთვალებასთან ერთად რეგულარულად იყენებს მიმდინარე ხასიათის შესაბამის ბიბლიოგრაფიულ გამოცემებს.

ეს გამოცემები საშუალებას იძლევიან გავეცნოთ ბეჭდურ ნაწარმოებთა მეტად ფართო წრეს. ასე მაგალითად, «Летопись журнальных статей»-ში აღინუსხება შრომები, რომლებიც ქვეყნდება 1250-ზე მეტ საბჭოთა ჟურნალებსა და კრებულებში; მეცნიერული და ტექნიკური ინფორმაციის საკავშირო ინსტიტუტის (ВИНИТИ) რეფერატულ ჟურნალებში იძლევიან ცნობებს სამეცნიერო ლიტერატურაზე, რომელიც იბეჭდება 80 ქვეყნის 42 ენაზე; «Bulletin signaletique»-სა და «Chemical abstracts»-ში—მსოფლიოს უდიდესი ქვეყნების 5 ათასზე მეტ სპეციალურ ჟურნალებში გამოქვეყნებული სტატიების შესახებ; «Internationale Bibliographie der zeitschriften Literatur»-ში სხვადასხვა ენაზე არსებული 4 ათასზე მეტი პერიოდული გამოცემისა და კრებულის შინაარსზე. დარგობრივი რეფერატული ჟურნალებიდან: «Mathematical reviews» და «Physics abstracts» თითოეული ასახავს სხვადასხვა ქვეყნის 500-ზე მეტი სპეციალური პერიოდული გამოცემის პუბლიკაციებს. 1500-მდე ჟურნალია აღწერილი—«Current list of medical literature»-სა და «Quarterly cumulative index medicus»-ში.

ცოდნის ყველა დარგში არსებული ბეჭდური ნაწარმოებების ცალკეული სახეების ამსახველი მიმდინარე ბიბლიოგრაფიები წარმოადგენენ ინფორმაციის ყველაზე ოპერატიულ წყაროებს, რამდენადაც ისინი საშუალებას გვაძლევენ მივიღოთ ცნობები არა მარტო ვიწრო სპეციალობის შრომებზე, არამედ მომიჯნავე დისციპლინებზეც.

დარგობრივი ბიბლიოგრაფიული გამოცემები ცნობებს ახალი ლიტერატურის შესახებ გვაწვდიან ჩვეულებრივ მნიშვნელოვანი დაგვი-

ნებით. შრომის გამოქვეყნებიდან ასეთ ბიბლიოგრაფიებში მისი ტრაციამდე გადის ჩვეულებრივ არანაკლებ რამდენიმე თვის, ან ერთი-ორი წელიც. სამაგიეროდ დარგობრივი ბიბლიოგრაფიების უდავო უპირატესობაა სხვადასხვა სახის ლიტერატურის ასახვა, მათი შინაარსის უფრო სრულყოფილად გაშუქება და უფრო დეტალური დაჯგუფება.

ამრიგად, ყოველმა სპეციალისტმა, რომელიც საჭიროებს დროულ ინფორმაციას, უნდა გადაათვალიეროს არა მარტო დარგობრივი, არამედ მისთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი ზოგადი ბიბლიოგრაფიებიც. ამ უკანასკნელთა შერჩევა ჩვეულებრივ დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელ ენაზეა ისინი გამოქვეყნებული და რამდენად ფართოდაა მათში ასახული ლიტერატურა: აგრეთვე სტრუქტურულ თავისებურებებზე. მაგალითად, ლიტერატურათმცოდნემ, რომელიც სპეციალდება ფრანგული ლიტერატურის ისტორიაში, მიზანშეწონილია, შესაბამის დარგობრივ ბიბლიოგრაფებთან ერთად გადაათვალიეროს «Книжная летопись», «Летопись журнальных статей», «Летопись рецензий», ვ. ი. ლენინის სახელობის სსრკ სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში შემოსული უცხოური ლიტერატურის ბიულეტენი, «International index to periodicals», «Book review list», «Bibliographie de la France» და «Biblio».

არ უნდა შეგვეშინდეს, რომ ასეთი მუშაობა მოითხოვს დიდ დროს. 12—15 მიმდინარე ბიბლიოგრაფიის გადათვალიერებას დასაწყისში დასჭირდება ერთ საათამდე კვირაში, ხოლო ცოტაოდენი გაწაფვის შემდეგ საკმარისი იქნება ნახევარი საათიც.

ყველაზე საინტერესო ახალი წიგნებისა და სტატიების ასახვა პირად კარტოთეკაში (იხ. 93—98 გვერდები) საშუალებას მოგვცემს რამდენიმე წლის შემდეგაც ადვილად მოვნახოთ ძირითადი ლიტერატურა სამეცნიერო შრომის რომელიც გნებავთ თემისათვის.

საკვლევი თემისათვის ლიტერატურის შერჩევის ამოცანათა განსაზღვრა

მეცნიერ მუშაკს, რომელიც ამა თუ იმ საკითხის შესწავლას იწყებს, უნდა ახსოვდეს, რომ მისი სათავე აღრინდელ გამოკვლევებშია. იმისათვის, რომ რაც შეიძლება მალე გამოვაკლინოთ ყოველივე ძვირფასი, რაც წინამორბედებს გაუკეთებიათ, საჭიროა წინასწარ მოვიფიქროთ თუ როგორ შევარჩიოთ ლიტერატურა.

უპირველეს ყოვლისა, ზუსტად უნდა განისაზღვროს, რომელი კითხი უნდა იქნეს გაშუქებული და რომელი უგულვებელყოფილი. ეს საშუალებას მოგვცემს, ბიბლიოგრაფიული საძიებლებისა და კატალოგების გადათვლიერებისას ერთდროულად შევარჩიოთ ყველა საჭირო ლიტერატურა ისე, რომ არ გამოვტოვოთ არცერთი არსებითად მნიშვნელოვანი და არ დავკარგოთ ზედმეტი დრო ერთიდაიმავე წყაროების რამდენიმეჯერ გაცნობაზე, წინასწარ გაუთვალისწინებელ ცალკეულ საკითხებზე ლიტერატურის ძებნისას. ასე, მაგალითად, ლიტერატურათმცოდნემ, რომელიც სწავლობს ა. სერაფიმოვიჩის შემოქმედების გზას, წინასწარ უნდა გაითვალისწინოს მისთვის მნიშვნელოვანი საკითხი — „1905 წლის რევოლუცია მხატვრულ ლიტერატურაში“. ისტორიკოსმა, რომელიც მუშაობს თემაზე: „საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია — ოდესის დაცვის ორგანიზატორი და სულისჩამდგმელი“, მიზანშეწონილია მოიფიქროს რამდენად საინტერესოა მისთვის დიდი სამამულო ომის სხვა გმირი ქალაქების დაცვის ისტორია. სპეციალისტისათვის, რომელიც იკვლევს ნაოსნობის პირობებში რადიოდამბრკოლებათა წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხებს, მნიშვნელოვანია გადაწყვიტოს, საჭიროა თუ არა შეარჩიოს ლიტერატურა ტელევიზორებისა და ელექტროგადამცემი ხაზების დამბრკოლებათა შესახებ და ა. შ. ექიმმა, რომელსაც არჩეული აქვს თემა: „რეზექციანი ფილტვების მქონეთა სამკურნალო ფიზკულტურა“, უნდა დაადგინოს სამკურნალო ფიზკულტურის რომელი სახეების შესახებ უნდა გაეცნოს მასალებს და რამდენად მიზანშეწონილია მათი გაცნობა. მკვლევარი, რომელიც მუშაობს, ვთქვათ, შიდაწვის ძრავის რომელიმე საკითხის თეორიულ გაშუქებაზე, უნდა იცნობდეს არა მარტო ზოგადი ზასიათის ლიტერატურას, არამედ ძრავების სხვადასხვა ტიპების (გემების, ავტოტრაქტორების, საავიაციო და ს. შ.) შესახებ არსებულ შრომებსაც. ის ფაქტი, რომ კვლევის პროცესში შესაძლოა აუცილებელი შეიქნას მთელ რიგ საკითხებზე დამატებითი ლიტერატურის გამოვლენა, სრულიადაც არ ამცირებს წინასწარი თემატური შემოფარგვლის მნიშვნელობას. ყოველმა სპეციალისტმა უნდა გაითვალისწინოს აგრეთვე ცოდნის ის დარგები თუ თემები, რომლებიც არ წარმოადგენენ სპეციალური შესწავლის საგანს, მაგრამ ინტერესს მოკლებული არ არიან ამა თუ იმ თვალსაზრისით. ეს საშუალებას მისცემს მას გზადაგზა გამოავლინოს უფრო კაპიტალური შრომები.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია დროულად განისაზღვროს მხატვრის გამოქვეყნების წელი, ენა და პუბლიკაციის ფორმა, რომლის შესწავლასაც მოითხოვს საკვლევი თემის სპეციფიკა. იმ ქრონოლოგიური პერიოდის დადგენა, რომლის განმავლობაშიც, შესაძლოა, გამოცემულიყო ლიტერატურა მკვლევარისათვის საინტერესო საკითხებზე, იძლევა დროის ეკონომიის გარანტიას და აზღვევს მას საქმარაოდენობის ლიტერატურის მხედველობის არედან გამორჩენისაგან. მაგალითად, ქიმიკოსს, რომელიც იკვლევს გლიცინით ფოტოგრაფიული გამქაღველების სიჩქარეს, არსებით სარგებლობას მოუტანს თუ ის ლიტერატურის შერჩევისას შემოიფარგლება 1941 წლის შემდგომი პერიოდით. უცხო ენის მასწავლებელი, რომელიც სწავლობს საშუალო სკოლისა და უმაღლესი სასწავლებლების შესაბამისი პროგრამების თანაფარდობას, აზუსტებს კვლევის საზღვრებს და იღებს გადაწყვეტილებას თავი შეიკავოს დიდ სამამულო ომამდე გამოქვეყნებული ლიტერატურის შესწავლაზე. ინიჩერი, რომელიც იწყებს ლიტერატურის შერჩევას ულტრაბგერებით ლითონთა მექანიკურ დამუშავებაზე, თავის მხრივ მიზნად ისახავს გადაათვალიეროს მხოლოდ 1950 წლის შემდეგ გამოქვეყნებული ლიტერატურა, ვინაიდან მანამდე ეს კერძო საკითხი გაშუქებული არ ყოფილა ლიტერატურაში. ხოლო რაც შეეხება ლიტერატურას ულტრაბგერის თვისებებისა და ზოგიერთი სხვა მომიჯნავე საკითხების შესახებ, მას მოუხდება მიმართოს უფრო ადრეულ წლებსაც.

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მთელი რიგი პრობლემების გამოკვლევისას მეტად საჭიროა იცნობდე არა მარტო სამამულო, არამედ უცხოურ ლიტერატურასაც. მაგრამ ზოგიერთი ახალგაზრდა მკვლევარის ცდა — გაეცნოს არჩეული თემის დასამუშავებლად ყველა უმთავრესი ქვეყნების ლიტერატურას, ყოველთვის როდია მიზანშეწონილი. საჭიროა მეცნიერ ხელმძღვანელის თუ უფროსი კოლეგის დახმარებით გაირკვეს, შეძლებისდაგვარად, რომელ ქვეყანაში ტარდებოდა ან ტარდება საფუძვლიანი გამოკვლევები არჩეული თემის ირგვლივ და ამის შესაბამისად დადგინდეს რომელ ენაზე შეიძლება იყოს გამოქვეყნებული საჭირო შრომები. ასეთი შემოფარგვლით შეიძლება თავიდან ავიცილოთ უნაყოფო შრომა და ზედმეტი დროის დაკარგვა იმ ქვეყნებში გამოცემული ლიტერატურის შერჩევაზე, რომელთა მეცნიერები, როგორც წესი, არ მუშაობენ აღებულ საკვლევ თემასთან დაკავშირებულ პრობლემებზე. მაგალითად, ხორციის მრეწველობასთან დაკავშირებულ თემაზე მომუშავე ბეითალი არჩევს გა-

მოიყენოს მხოლოდ ამერიკული და ინგლისური ლიტერატურა. ტყე
აღრიცხვის საკითხზე მომუშავე მეტყევე განსაკუთრებულ ინტერესს
იჩენს გერმანული ლიტერატურისადმი. სპეციალისტმა, რომელსაც
ჭირდება ლიტერატურა მზრალი ნიადაგის შესახებ, მიზანშეწონილია
გამოიყენოს ინგლისურ და სკანდინავიის ქვეყნების ენებზე არსებუ-
ლი ლიტერატურა. ასეთი შემოფარგვლა განსაკუთრებით მნიშვნელო-
ვანია მსოფლიო [სამეცნიერო—ო. გ.] ლიტერატურის ამსახველი ბიბ-
ლიოგრაფიული წყაროს უქონლობის შემთხვევაში.

ბოლოს, როცა მკვლევარს ზუსტი წარმოდგენა აქვს შესასწავლი
ლიტერატურის სახეებზე, ის თავს იზღვევს ზედმეტი ჩანაწერებისაგან
და კატალოგების, ბარათების და სხვადასხვა ბიბლიოგრაფიული მასა-
ლების გადათვალისწინებისას ითვალისწინებს მხოლოდ აუცილებელს.
რა თქმა უნდა, თემის უმეტესი ნაწილის დამუშავებისას ძირითად
ბეჭდურ მასალას წარმოადგენენ წიგნები და საყურნალო სტატიები.

მაგრამ იშვიათი როდია, როცა საჭირო ხდება სხვა სახის ლიტე-
რატურის გამოყენებაც. ამიტომ, მაგალითად, შუა აზიის მყინვარე-
ბის მკვლევარმა ყურადღება უნდა მიაქციოს საგაზეთო სტატიებსაც,
რომლებშიც, შესაძლოა, გამოქვეყნებული იყოს ცნობები მისთვის
საჭირო საინტერესო ექსპედიციების შესახებ. არანაკლები მნიშვნე-
ლობა აქვს საგაზეთო მასალას იმ ექიმებისათვის, რომლებიც მუშაო-
ბენ სსრ კავშირში ჯანმრთელობის დაცვის ორგანიზაციის საკითხებ-
ზე. ინჟინრებისათვის, აგრეთვე ქიმიკოსებისა და ფარმაცოლოგები-
სათვის, რომლებიც სწავლობენ ამა თუ იმ ნივთიერების მიღების მე-
თოდებს, დიდ ინტერესს წარმოადგენს ლიტერატურის ისეთი სპეცი-
ფიკური სახე, როგორცაა პატენტები.

ლიტერატურის შერჩევისას მის თემატურ, ქრონოლოგიურ და
სხვა ჩარჩოებში მოქცევა საკმაოდ დასაბუთებულად უნდა ხდებოდეს.
არჩეული თემისათვის ბეჭდური მასალების შერჩევის კონკრეტული
ამოცანების სწორ განსაზღვრაში მეცნიერ ზელმძღვანელის ან შესაბა-
მისი გამოცდილი სპეციალისტის კონსულტაციასთან ერთად მკვლე-
ვარს არსებით დახმარებას უწევს განსახილველ საკითხზე არსებუ-
ლი ძირითადი ლიტერატურის შესწავლა.

ლიტერატურის გამოვლენის ამოცანები მიზანშეწონილია დაახ-
ლოებით ასე გამოვხატოთ: კერძოდან ზოგადისაკენ, როგორც ეს გა-
აკეთა „1914—1917 წწ. ჩრდილოეთის დაცვის“ თემაზე მომუშავე ის-
ტორიკოსმა (იხ. ცხრილი 40-ე გვერდზე).

თემები ან საკითხები	შესასწავლი ლიტერატურა	გამოქვეყნების წლები	პუბლიკაციის ენები	შესაძლო სისტემით
ჩრდილოეთის დაცვა 1914—1917 წწ.	წიგნები, სიუჟეტური და სიგაზეთო სტატიები, რეცენზიები.	1914—1917	რუსული გერმანული ინგლისური	შესაძლო სისტემით
პირველი მსოფლიო ომი	ვ. ი. ლენინის ნაწარმოებები		ქართული რუსული	შესაძლო სისტემით
	წიგნები და რეცენზიები მათზე	1914—1959	რუსული გერმანული ინგლისური	ყველაზე მნიშვნელოვანი წიგნები
	სიუჟეტური სტატიები	უახლესი	რუსული გერმანული ინგლისური	ყველაზე მნიშვნელოვანი წიგნები
სსრკ ისტორია	წიგნები და რეცენზიები მათზე. სიუჟეტური სტატიები	უახლესი	რუსული	ყველაზე მნიშვნელოვანი წიგნები

ლიტერატურის შერჩევის ძირითადი ეტაპები

ყველა საჭირო ლიტერატურის შერჩევისას რაც შეიძლება ნაკლები დრო რომ დავკარგოთ, საჭიროა მუშაობა ვაწარმოოთ გარკვეული თანმიმდევრობით:

უპირველეს ყოვლისა, საკითხის თავდაპირველი გაცნობის მიზნით საჭიროა წარმოდგენა ვიქონიოთ თვით ძირითად ლიტერატურაზე. მის გამოვლენაში მკვლევარს სერიოზულ დახმარებას გაუწევს მოცემულ სპეციალობაზე ყველაზე მნიშვნელოვან შრომებში მითითებული ლიტერატურის სიები. ცნობები ასეთი შრომების შესახებ შეიძლება მივიღოთ შესაბამისი სამეცნიერო ბიბლიოთეკის ბიბლიოგრაფთან.

უმნიშვნელოვანესი ნაბეჭდი შრომების მოსაძებნად სარგებლობენ აგრეთვე ზოგადი და დარგობრივი ენციკლოპედიური ლექსიკონებით, რომლებში დაბეჭდილი სტატიების ბოლოშიც მითითებულია უმნიშვნელოვანესი ლიტერატურა. სხვადასხვა წიგნების, სტატიების თუ ენციკლოპედიების დახმარებით გამოვლენილ ლიტერატურას, როგორც წესი, თან ერთვის ბიბლიოგრაფია (ცალკეული სტატიის ან ტექსტის ბოლოს), რაც საშუალებას გვაძლევს ერთდროულად გავარკვიოთ რამდენად დამუშავებულია განსახილველი საკითხი და გავეცნოთ მისი შესწავლის ძირითად მიმართულებებს.

შემდგომ მიზანშეწონილია მივმართოთ სამეცნიერო ბიბლიოთეკების კატალოგებსა და კარტოთეკებს. რაც უფრო მსხვილია ბიბლიოთეკა, მით უკეთაა ორგანიზებული მისი საცნობარო-ბიბლიოგრაფიული აპარატი, მით უფრო მეტია იქ ცნობების მიღების შესაძლებლობა ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე.

მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ კატალოგები და კარტოთეკები, ჩვეულებრივ, შემოიფარგლება მოცემული ბიბლიოთეკის ფონდებით. ამიტომ მათი გამოყენების შემდეგ, ლიტერატურის შერჩევის შემდგომ სტადიაზე, უნდა მივმართოთ დამხმარე ბიბლიოგრაფიულ წყაროებს. ამ შემთხვევაში უნდა შევადგინოთ სია იმ საძიებლებისა, რომლებიც უნდა ვახდენდნენ ლიტერატურის მოძებნის ძირითად წყაროდ.

ვიდრე გადავიდოდეთ ლიტერატურის შერჩევის შემდგომ სტადიაზე, საჭიროა შესწავლილ იქნას ყოველ ეტაპზე გამოვლენილი ბეჭდური ნაწარმოებები. ეს საშუალებას მოგვცემს თანდათანობით გავადრმავოთ ჩვენი ცოდნა საკითხის არსზე და გამოვიყენოთ წიგნებსა და სტატიებში მითითებული ნაბეჭდი წყაროები.

მხოლოდ აუცილებელი ბიბლიოგრაფიული მაჩვენებლებით მოყენების და მათი დახმარებით შერჩეული ლიტერატურის შესწავლის შემდეგ შეიძლება შევუდგეთ საკვლევი თემის ირგვლივ არსებული ყველაზე საინტერესო ძირითადი პერიოდული გამოცემების უშუალოდ და ზედმიწევნით გაცნობას. ასეთი მეთოდით მუშაობა უფრო ხშირად საჭიროა მაშინ, როცა ბიბლიოგრაფიული საძიებლები არ შეიცავენ ცნობებს საკუთრად და საგაზეთო სტატიების შესახებ. ზოგჯერ უმთავრესი პერიოდული გამოცემების უშუალო გადათვლიერება სასურველია იმიტომ, რომ ჟურნალების შინაარსის ამსახველ საძიებლებში, ჩვეულებრივ, არაა რეგისტრირებული მეცნიერული ქრონიკა და ზოგიერთი სხვა, მცირე მოცულობის მასალები. პერიოდული გამოცემების გადათვლიერება საშუალებას გვაძლევს, აგრეთვე, გავითვალისწინოთ სხვა საკითხებისადმი მიძღვნილი ის სტატიებიცა და წერილებიც, რომლებიც გარკვეულ ინტერესს წარმოადგენენ განსახილველი თემისათვის.

მაგრამ არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ამით მთავრდება სამეცნიერო თემასთან დაკავშირებული ბეჭდური ნაწარმოებების გამოვლენაზე მუშაობა. კვლევის პროცესში არაერთხელ წამოიჭრება ცალკეული გამოცემების დამატებით გამოძიების აუცილებლობა, რათა დავადგინოთ ან დავადასტუროთ ესა თუ ის ფაქტიური მონაცემები, დასკვნები, გადაწყვეტილებები.

ლიტერატურის შერჩევას ყოველ ეტაპზე თავისი თავისებურებები გააჩნია, რამდენადაც გვიხდება გამოვიყენოთ სხვადასხვა სახის ბიბლიოგრაფიული წყაროები.

ბიბლიოგრაფიული წყაროების ცალკეული სახეების გამოყენება

წიგნები და სტატიები, ენციკლოპედიური ლექსიკონები, საბიბლიოთეკო კატალოგები, აგრეთვე ბიბლიოგრაფიული საძიებლები, რომელთა გამოყენებაც გვიხდება საკვლევი თემისათვის ლიტერატურის შერჩევისას, იქმნებოდნენ სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა პოლიტიკური შეხედულებების მქონე პირების მიერ. ავტორთა და შემდგენელთა იდეოლოგიამ, მათი თანამედროვე მეცნიერების დონემ, ბუნებრივია, გარკვეული დადი დააჩინეს ბიბლიოგრაფიულ წყაროებს, თავი იჩინეს მასალის შერჩევისა და განლაგებისას, აისახენ ანოტაციებში. ეს გარემოება გათვალისწინებულ უნდა იქნას რომელიც გნებავთ წყაროს გამოყენების დროს, საჭირო ლიტერატურის შესახებ ცნობების ძებნისას.

კაპიტალური ენციკლოპედიური ლექსიკონების უმრავლესობაში, ყოველი დიდი სტატიის ბოლოს ჩვეულებრივ მოყვანილია უმნიშვნელოვანესი ლიტერატურის სია. საჭირო ბიბლიოგრაფიული ცნობები შეიძლება ამოკარიბოთ აგრეთვე თვით სტატიების, განსაკუთრებით გეოგრაფიისადმი მიძღვნილი სტატიების ტექსტიდან. ენციკლოპედიურ ლექსიკონებში სტატიების ბოლოსა და თვით სტატიებში მოცემული ბიბლიოგრაფია ასახავს, როგორც წესი, მხოლოდ ყველაზე მნიშვნელოვან მონოგრაფიულ შრომებს; საკუთრად წერილებზე მიუთითებენ ძალიან იშვიათად, უმთავრესად მაშინ, როცა ვერ იმოწმებენ წიგნებს; საგაზეთო მასალებზე მიუთითებენ გამონაკლის შემთხვევებში. დარგობრივი ენციკლოპედიური ლექსიკონები უფრო მეტ ბიბლიოგრაფიულ მასალებს შეიცავენ, ვიდრე ზოგადი ხასიათის ენციკლოპედიური ლექსიკონები. ზოგადი ენციკლოპედიები იმითაა საყურადღებო, რომ მათში ვრცელადაა წარმოდგენილი სიტყვარი. განსაკუთრებით სასარგებლოა უახლესი ენციკლოპედიური გამოცემები, რომლებშიც შეიძლება ვიპოვოთ ცნობები უმნიშვნელოვანესი ლიტერატურული წყაროების შესახებ (უკანასკნელ დროს გამოქვეყნებულის ჩათვლით).

ენციკლოპედიათა უდიდეს უმრავლესობაში სტატიები განლაგებულია ანბანზე. სისტემატური განლაგება ძალზე იშვიათად გვხვდება; ასეთი სახის ენციკლოპედიებს, ჩვეულებრივ, თან ერთვის დამხმარე აპარატი: სახელთა, საგანთა, სტატიების სათაურთა და სხვ. ანბანური საძიებლები.

ენციკლოპედიურ ლექსიკონებში რეკომენდებული ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობა არაერთგვაროვანია და გამოირჩევა მეტნაკლები სისრულით. ადგილის ეკონომიის აუცილებლობა ხშირად იწვევს სათაურებისა და სხვა მონაცემების შემოკლებების აუცილებლობას.

სხვადასხვა ქვეყნებში გამოსული ენციკლოპედიების რაოდენობა ძალიან დიდია. ამ გამოცემათა ძვირფასი კრებულები თავმოყრილია საბჭოთა კავშირის უმსხვილესი ბიბლიოთეკების საცნობარო-ბიბლიოგრაფიულ განყოფილებებში. ცნობები ბევრი სამამულო და უცხოური ენციკლოპედიების შესახებ შეიძლება მივიღოთ „გრანატების

ენციკლოპედიურ ლექსიკონში²⁹ და „დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის“ პირველ გამოცემაში³⁰. 1917 წლამდე გამოსული რუსული ლექსიკონების და ენციკლოპედიების უფრო სრული სია მოცემულია ი. კაუფმანის საძიებელში³¹. მისი შრომის «Русские биографические и библиографические словари» მეორე გამოცემაში დახასიათებულია უნივერსალური სამამულო ენციკლოპედიები. ენციკლოპედიურ ლექსიკონებს ბევრი ადგილი აქვთ დათმობილი საცნობარო ლიტერატურის სხვადასხვა უცხოურ გამოკვლევებში.

წინამდებარე სახელმძღვანელოში შეუძლებელია ყველა მნიშვნელოვანი ენციკლოპედიურა გამოცემების დასახელება ცი. ჩვენ ვკმაყოფილდებით უმნიშვნელოვანესი ზოგადი ენციკლოპედიების მოკლე დახასიათებით.

სამამულო ენციკლოპედიები

ზოგადი ხასიათის სამამულო ენციკლოპედიებს შორის უპირველეს ყოვლისა მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ „დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის“ მეორე გამოცემა³². ეს ენციკლოპედია ხასიათდება სტატიების სიმრავლით (100 ათასზე მეტი). ამასთანავე მთელი რიგი ანალოგიური ცნობარებისაგან განსხვავებით, მასში მნიშვნელოვანი ყურადღება ექცევა არა მარტო ჰუმანიტარულ მეცნიერებებს, არამედ ტექნიკას, მედიცინას, სოფლის მეურნეობას, ბუნებისმეტყველებას. „დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის“ მეორე გამოცემის რედაქცია განახორციელეს უდიდესმა საბჭოთა მეცნიერებმა. პირველი შვიდი ტომის მთავარი რედაქტორი იყო ს. ვავილოვი, შემდეგი ტომების მთავარი რედაქტორია ბ. ვედენსკი. ცოდნის ყველა დარგისათვის სტატიების დასაწერად მოწვეული იყვნენ საბჭოთა კავშირის წამყვანი სპეციალისტები. სტატიების ბოლოში მოცემული ზიბლიოგრა-

²⁹ К. Р. Симон, Энциклопедия. В кн.: Энциклопедический словарь Гранат. 7-е изд., т. 54, М., «Советская энциклопедия», 1948, стлб. 277—337. А. Дробинский, Энциклопедия в СССР. Там же, стлб. 337—345.

³⁰ М. Нечкина и К. Кузьминский, Энциклопедия в дореволюционной России. В кн.: Большая советская энциклопедия (1-е изд.), Т. 64, М., «Советская энциклопедия», 1934, стлб. 486—498.

³¹ И. М. Кауфман, Словари и энциклопедии. Библиогр. указатель. Вып. 1. Дореволюционные издания. М., Могиз, 1937, 120 стр.

³² Большая советская энциклопедия, 2-е изд. Т. 1—50 и доп. т. М., «Большая, советская энциклопедия», 1950—1958.

ფია ჩვეულებრივ მცირეა (საშუალოდ 8—10 სახელწოდება). მასში უპირატესად რეკომენდებულია საბჭოთა კავშირში უკანასკნელ წლებში გამოსული შრომები, ამასთან შედარებით დიდი ადგილი აქვს დათმობილი საჟურნალო და საგაზეთო მასალებს. სამამულო და უცხოური ლიტერატურის ვრცელი სიები ძალზე იშვიათად გვხვდება.

თუმცა „დიდი საბჭოთა ენციკლოპედიის“³³ პირველ გამოცემაში მოყვანილი ცნობები ბევრად მოძველდნენ, მაგრამ სიტყვარის შედარებითი სიმდიდრის წყალობით (65 ათასზე მეტი სტატია), რომელსაც ყოველთვის არ აღემატება მეორე გამოცემის სიტყვარი, პირველ გამოცემაში მოთავსებული სტატიების ბოლოში მოცემული ბიბლიოგრაფია მაინც სასარგებლოა, თუმცა მასალები ტექნიკაზე, ფიზიკა-მათემატიკურ და ბიოლოგიურ მეცნიერებებზე აქ სუსტადაა ასახული. დამატებითი ტომი მიძღვნილია საბჭოთა კავშირისადმი. ეს არის დამოუკიდებელი სისტემატური ცნობარი, რომელსაც დართული აქვს ვრცელი ბიბლიოგრაფია უმთავრეს ლიტერატურაზე ბუნების, ისტორიის, ეკონომიკის, მეცნიერების, კულტურისა და საბჭოთა კავშირის საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა მხარეების შესახებ.

რევოლუციამდელ ენციკლოპედიათა შორის უკეთესია ვ. ბროკჰაუზისა და ი. ეფრონის ფირმის მიერ გამოცემული «Энциклопедический словарь»³⁴. ამ ლიბერალურ-ბურჟუაზიული გამოცემის შექმნაში მონაწილეობა მიიღო საზოგადოებრივი აზრის სხვადასხვა მიმართულებათა წარმომადგენლებმა, რამაც განაპირობა მისი ეკლექტიკური ხასიათი. ამ ენციკლოპედიის რედაქტორები იყვნენ ი. ანდრეევსკი („ვ“ ასომდე), კ. არსენიევი და ფ. პეტრუშევსკი. დარგობრივ განყოფილებებს რედაქცია გაუკეთეს დ. მენდელეევი, ა. ბეკეტოვი, ს. ვენგეროვი, ა. კოვალევსკი და სხვა გამოჩენილმა მეცნიერებმა. მდიდარი ფაქტიური მასალის და ძირითად, უმთავრესად უცხოურ, ლიტერატურაზე ბიბლიოგრაფიული მითითებების წყალობით ლექსიკონმა დღემდე შეინარჩუნა საცნობარო მნიშვნელობა.

იმ საკითხებზე ლიტერატურის მოსაძებნად, რომელთა შესახებაც საუბარია ანბანის პირველ ნახევარში, მიზანშეწონილია ვისარგებლოთ ბროკჰაუზ-ეფრონის ლექსიკონის მეორე დაუმთავრებელი გა-

³³ Большая советская энциклопедия, Т. 1—65 и доп. т. М., «Советская энциклопедия», 1926—1947.

³⁴ Энциклопедический словарь, Т. 1—82, доп. т. 1—4. СПб., Ф. А. Б р о к г а у з и И. А. Е ф р о н, 1890—1907.

მოცემით, რომელიც დასათაურებულია «Новый энциклопедический словарь» (მე-20 ტომიდან ენციკლოპედიის გამოცემა განაგრძო სააქციო საზოგადოებამ «Издательское дело, бывш. Брокгауз и Ефрон»³⁵. განზრახული 48 ტომიდან გამოვიდა 29. გამოსულ ტომთაგან უკანასკნელი წყდება სიტყვაზე «Отто». ამ ენციკლოპედიის მეორე გამოცემა პირველისაგან გამოირჩევა მასალის დახვეწილობით; მასში გამოტოვებულია ზოგიერთი პატარ-პატარა წერილები, სამაგიეროდ იგი შევსებულია უფრო ახალი მასალით. ამ გამოცემაში მონაწილეობა მიიღეს ი. მეჩნიკოვმა, ვ. პალადინმა, ი. შოკალსკიმ და სხვა გამოჩენილმა მეცნიერებმა.

გაცილებით ახალი, თუმცა ნაკლებად სრული ცნობების მიღება შეიძლება ამხანაგობის «Бр. А. и И. Гранат» ენციკლოპედიური ლექსიკონის მე-7 გამოცემიდან³⁶. დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციამდე დაბეჭდილი იყო ამ ლექსიკონის 37 ტომი (1—33, 37—39 და 42); შემდეგი 18 ტომი (34—36, 40, 41, 43—53 და 57) გამოცემულ იქნა 1918—1938 წლებში გრანატის რუსული ბიბლიოგრაფიული ინსტიტუტის მიერ, ხოლო 58-ე და 54-ე ტომები — გამომცემლობა «Советская энциклопедия»-ს მიერ 1940 და 1948 წლებში. რევოლუციამდელ პერიოდში ამ ლექსიკონის გამოცემა ხორციელდებოდა ლიბერალურ-ბურჟუაზიული ინტელიგენციის მიერ, მაგრამ მის ფურცლებზე გამოდიოდა კულტურის მრავალი პროგრესული მოღვაწე, ხოლო ცალკეულ შემთხვევებში — მარქსისტებიც. აღსანიშნავია, რომ გრანატის ლექსიკონისათვის ლენინმა დაწერა სტატია „კარლ მარქსი (მოკლე ბიოგრაფიული ნარკვევი მარქსიზმის გადმოცემითურთ)“³⁷, რომელიც მთავრდება მარქსის ნაწარმოებთა გამოცემების, აგრეთვე მარქსისა და მარქსიზმის შესახებ არსებული ლიტერატურის ვრცელი კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული მი-

³⁵ Новый энциклопедический словарь, Т. 1—29, СПб.—Пр., Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон—Акц. о-во «Издательское дело, бывш. Брокгауз—Ефрон», 1912—1916.

³⁶ Энциклопедический словарь т-ва «Бр. А. и И. Гранат и К°» Т. 1—55 и 57—58. М., т-во «Бр. А. и И. Гранат и К°»—«Русский библиогр. ин-т Гранат»—«Советская энциклопедия», 1910—1948.

³⁷ ეს სტატია დაბეჭდილ იქნა 1915 წელს ამ ლექსიკონის 28-ე ტომში ვ. ილინის ხელმოწერით. ვ. ი. ლენინის თხზულებათა მე-4 ქართულ გამოცემაში ეს სტატია მოთავსებულია 21-ე ტომში (გვ. 35-97). ვ. ი. ლენინის მიერ ამ ლექსიკონისათვის დაწერილი სტატიის «აგარაული საკითხი რუსეთში მე-19 საუკუნის დასასრულისათვის» გამოქვეყნება არ იქნა ნებადართული ცენზურის მიერ.

მოხილვით. ლექსიკონში მოთანამშრომლე მეცნიერთა შორის იყვნენ კ. ტიმირიაზევი, ო. ხვოსონი, დ. ანუჩინი, ი. ბოდუენ და კურტენე, პ. კაპიცა, ე. ტარლე, ვ. პალადინი, ლ. ბერგი. მ. მენზბირი. ამ ენციკლოპედიაში დაბეჭდილი სტატიების რაოდენობა შედარებით მცირეა, მაგრამ ბევრი სტატიის ბოლოს დართული ვრცელი ბიბლიოგრაფიული სიები შესაძლოა სასარგებლონი იყვნენ ლიტერატურის შესარჩევად. ლექსიკონში არის აგრეთვე საკმაო რაოდენობის დამოუკიდებელი თემატური ბიბლიოგრაფია, მაგალითად: 1861—1911 წლების რუსი ბელეტრისტები, პირველი მსოფლიო ომის ეპოქის სამხედრო მოღვაწეები (46-ე ტომი); ამავე პერიოდის უცხოელი პოლიტიკური მოღვაწეები (47-ე ტომი); მე-19 საუკუნის დასასრულისა და მე-20 საუკუნის დამდეგის მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების დასავლეთელი მოღვაწეები (48-ე ტომი). მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ სტატიების ანბანური რიგი მთავრდება 54-ე ტომში. 55-ე და 57-58-ე ტომებში ძირითადი მასალა (საზოგადოებრივ-პოლიტიკური სტატიები) განლაგებულია არა საერთო ანბანით, არამედ თემატურად.

საზღვარგარეთული ენციკლოპედიები

საზღვარგარეთული ენციკლოპედიური ლექსიკონები უფრო სრულად იმ ქვეყანასთან დაკავშირებულ საკითხებსა და თემებს აშუქებენ, სადაც ისინი გამოიცემიან. ამდენად ბუნებრივია, რომ ამ ლექსიკონებში სტატიების ბოლოს დართულ ბიბლიოგრაფიებში დიდი ადგილი აქვს დათმობილი შესაბამის ეროვნულ ენებზე გამოცემულ ლიტერატურას.

ყველაზე ავტორიტეტულია «Encyclopaedia Britannica», რომლის პირველი გამოცემები გამოვიდნენ ჯერ კიდევ მე-18 საუკუნეში. ამ ლექსიკონში მოთავსებული სტატიები კონკრეტულ მეცნიერულ-ტექნიკურ საკითხებზე, დიდად სასარგებლოა როგორც ფაქტიური ცნობებით, ასევე საუკეთესო მეცნიერული შრომების საკმაოდ ვრცელი ბიბლიოგრაფიით. «Encyclopaedia Britannica» ვაშვალისწინებულია მაღალი მომზადების მქონე მკითხველთათვის. სტატიების რაოდენობა მასში შედარებით მცირეა — უკანასკნელ გამოცემებში 40—45 ათასი. ისინი მიძღვნილი არიან კომპლექსური თემებისადმი. კერძო საკითხებზე ცნობების მიღება გაადვილებულია დამხმარე ანბანური საძიებლით, რომელშიც ჩამოთვლილია სტატიებში დახასიათებული პირები, საგნები, ცნებები და მოვლენები. ამავე საძიებელ-

ში წარმოდგენილია სტატიების სათაურებიც, რომლებიც, დანართიანი მასალებისაგან განსხვავებით, გამოყოფილია მსხვილი შიგთხავე განსაკუთრებით ძვირფასია ამ ენციკლოპედიის მე-9 გამოცემა³⁸, რომელიც გამოვიდა 1875—1889 წლებში 25 ტომად, საქიებლით დამატებით ტომში. ამ გამოცემაში მონაწილეობა მიიღეს თვალსაჩინო ინგლისელმა მეცნიერებმა. 1902—1903 წლებში მე-9 გამოცემის დამატების სახით გამოქვეყნდა ე. წ. მე-10 გამოცემა 10 ტომად (ტომების ორმაგი ნუმერაციით)³⁹. მე-10 (35-ე) ტომი წარმოადგენს საძიებელს, რომელიც მოიცავს ორივე (როგორც მე-9, ასევე მე-10) გამოცემას. პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ ეს ენციკლოპედია გადაიქცა ინგლისურ-ამერიკულ გამოცემად და გამოდიოდა 1955 წლამდე, პარალელურად ინგლისსა და აშშ-ში; 1955 წლიდან ის კვლავ გამოდის ლონდონში⁴⁰. მისი უკანასკნელი გამოცემები წარმოადგენენ ნაწილობრივ განახლებული სახით გადაბეჭდილ მე-14 გამოცემას⁴¹. გამოდის აგრეთვე «Encyclopaedia Britannica»-ს ყოველწლიური დამატებანი⁴². ენციკლოპედიაში გაშუქებული მასალის ხარისხით მე-II და შემდგომი გამოცემები მნიშვნელოვნად ჩამორჩებიან მე-9 გამოცემას. მიუხედავად ამისა, მიზანშეწონილია მათი გამოყენება როგორც მე-9 გამოცემის დამატებისა, რამდენადაც ისინი მოიცავენ ახალ სტატიებს და მითითებებს ახალ ლიტერატურაზე.

გერმანული ზოგადი ენციკლოპედიებიდან სასარგებლო ბიბლიოგრაფიულ წყაროს წარმოადგენს «Grosser Brockhaus». ეს ლექსი-

³⁸ The encyclopaedia Britannica. A dictionary of arts, sciences and general literature, 9-th ed., vol. 1—24, suppl Edinburgh, Black, 1875—1889.

[ბრიტანეთის ენციკლოპედია, ხელოვნების, მეცნიერებისა და ზოგადი ლიტერატურის ლექსიკონი]

³⁹ The new volumes of the encyclopaedia Britannica, constituting in combination with the existing volumes of the 9-th ed. 10-th ed. of that work, and also suppling a new distinctive and independent library of reference dealing with recent events and developments. Vol. 1 (25)—10 (35). Edinburgh—London, Black, 1902—1903.

[ბრიტანეთის ენციკლოპედიის ახალი ტომები, რომლებიც მე-9 გამოცემის არსებულ ტომებთან ერთად ქმნიან მის მე-10 გამოცემას...]

⁴⁰ The encyclopaedia Britannica, A new survey of universal knowledge. Vol. 1—24. London, Encyclopaedia Britannica, 1955.

[ბრიტანეთის ენციკლოპედია, უნივერსალური ცოდნის ახალი მიმოხილვა]

⁴¹ The encyclopaedia Britannica, 14-th ed. A new survey of universal knowledge. Vol. 1—24. London—New York, Encyclopaedia Britannica Co., 1929.

⁴² Britannica book of the year. Chicago—London—Toronto, Encyclopaedia Britannica, 1938—

[ბრიტანეთის წელიწადული]

კონი გამოიჩინა სტატიების სიმრავლით. სტატიები ჩვეულებრივ პატარაა, მაგრამ მათში მითითებულია საკმაოდ დიდი რაოდენობის ლიტერატურა. სტატიების უმრავლესობა ჰუმანიტარულ დისციპლინებს აშუქებს. ბროკჰაუსის ლექსიკონის მე-15 გამოცემა⁴³ მოიცავს 20 ძირითად და 2 დამატებით ტომს. მასში მოთავსებული სტატიების შინაარსზე და სარეკომენდაციო ლიტერატურის შერჩევაზე უარყოფითი გავლენა იქონია ფაშისტურმა ტენდენციებმა. 1957 წლისათვის გერმანიის ფედერაციულ რესპუბლიკაში განხორციელებულ იქნა ამ ლექსიკონის მე-16-ე 12 ტომიანი გამოცემა⁴⁴, რომელიც განსაკუთრებით სასარგებლოა უკანასკნელ 20 წელიწადში გამოსული ლიტერატურის შესარჩევად. ტექნიკასა და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებს მეტად დიდი ადგილი აქვს დათმობილი «Meyers Lexicon»-ში. მისი მე-7 გამოცემა⁴⁵ შეიცავს 12 ძირითად, 2 დამატებითს და 2 რუკებისა და ნაძიებლების ტომებს. ლიტერატურის სიებით ეს გამოცემა უფრო ღარიბია ვიდრე «Großer Brockhaus».

ყველაზე ფუნდამენტური ენციკლოპედიების რიცხვს მიეკუთვნება «Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed. arti». ⁴⁶ მასში მეტი ყურადღება აქვს დათმობილი იტალიის ისტორიასა და ხელოვნებას. ენციკლოპედიაში მოთავსებულ ყველა დიდ სტატიას თან ერთვის საკმაოდ ვრცელი ბიბლიოგრაფია. ამ ლექსიკონის შინაარსს ფაშისტური იდეოლოგიის საკმაოდ ძლიერი დალი ამჩნევია. უკანასკნელ ტომში მოთავსებული ვრცელი საგნობრივი საძიებელი ბევრად აადვილებს კერძო საკითხებზე მასალის გამოვლენას.

ბოლონეთის ენციკლოპედიური ლექსიკონებიდან უპირატესი

⁴³ Der große Brockhaus. Handbuch des Wissens. 15-te völlig neubearb. Aufl. Bd. 1—20. Erg. 1—2. Leipzig, Brockhaus, 1928—1939.

[დიდი ბროკჰაუსი]

⁴⁴ Der große Brockhaus. 16-te völlig neubearb. Aufl. Bd. 1—12, Wiesbaden, Brockhaus, 1953—1957.

⁴⁵ Meyers Lexikon. 7-te Aufl. In vollständig neuer Bearb. Bd. 1—16, Leipzig, Bibliographisches Institut, 1924—1935.

[მეიერის ლექსიკონი]

⁴⁶ Enciclopedia Italiana di scienze, lettere ed arti. Publ. sotto l'alto patronato di S. M. il re d'Italia. Vol. 1—36. Milano—Roma, Inst. della Enciclopedia Italiana, 1929—1939.

[მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების იტალიური ენციკლოპედია] Appendice 1—2. Milano—Roma, 1938—1949.

მნიშვნელობა ენიჭება «Encyklopedia powszechna Ultima Thule»⁴⁷ რომლის გამოცემა შეწყვეტილ იქნა მეორე მსოფლიო ომთან დაკავშირებით. ამ ცნობარში მოთავსებული სტატიების უმრავლესობაში მითითებულია მოკლე ბიბლიოგრაფია, რომელიც ხშირად თვით სტატიის ტექსტშია მოქცეული. მეტად ვრცელ, თუმცა მოძველებულ ბიბლიოგრაფიულ მასალას შეიცავს «S. Orgelbranda encyklopedia powszechna»⁴⁸. ამ ლექსიკონისათვის დამახასიათებელი მოკლე პოპულარული სტატიები ჩვეულებრივ მთავრდება ლიტერატურის ჩამოთვლით. საკმაოდ ვრცელ ბიბლიოგრაფიას შეიცავს სხვა ძველი პოლონური ენციკლოპედია «Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana»⁴⁹.

ამერიკის ზოგადი ენციკლოპედიური ლექსიკონებიდან ყველაზე ვრცელ ბიბლიოგრაფიულ ცნობებს შეიცავს „New international encyclopaedia“-ს მე-2 გამოცემა⁵⁰. ამ ლექსიკონის ყოველწლიური დამატების სახით გამოდის, New international year book».⁵¹ ამერიკის შეერთებული შტატების მეორე ენციკლოპედია—«Encyclopedia Americana»,⁵² რომლის პირველი გამოცემები ჯერ კიდევ მე-20 საუკუნის დასაწყისში განხორციელდა, გამოირჩევა მასალის ფართო შერჩევით

⁴⁷ Encyklopedia powszechna Ultima Thule. Pod red .S. F. Michalskiego. T. 1—18—Warszawa, wyd. Ultima Thule, 1927—

[ულტიმა ტულეს ზოგადი ენციკლოპედია]

1939 წლისათვის გამოცემული იყო 1—9 ტომები, რომლებიც შეიცავდნენ მასალას «A»-დან «Spa»-მდე.

1939 წელს გამოქვეყნდა მე-10 ტომის ნაწილი.

⁴⁸ S. Orgelbranda encyklopedia powszechna z ilustracjami i mapami. T. 1—18. Warszawa, nakl. i druk. S. Orgelbranda synów, 1898—1912.

[ს. ორგელბრანდის ზოგადი ენციკლოპედია]

⁴⁹ Wielka encyklopedia powszechna ilustrowana. T. 1—55. Warszawa, S. Sikorski—Kom. redakcyjny, 1890—1914.

[დიდი ზოგადი ილუსტრირებული ენციკლოპედია]

⁵⁰ The new international encyclopaedia. 2-nd ed. Vol. 1—27. New York, Dodd, Mead and Co., 1922—1930.

[ახალი ინტერნაციონალური ენციკლოპედია]

⁵¹ The new international year book. A compendium of the world's progress. 1907— New York, Dodd, Funk, 1908—

[ახალი ინტერნაციონალური წელიწადეული]

⁵² The encyclopedia Americana. Vol. 1—30. New York—Chicago, Americana corporation, 1949.

[ამერიკული ენციკლოპედია]

ტექნიკასა და ზუსტ მეცნიერებებში. სტატიებს მასში შედარებით მცირე რაოდენობით აქვთ დართული სიები. ბიბლიოგრაფიული ცნობები, ჩვეულებრივ, მითითებულია მხოლოდ თვით ტექსტში. ამ ლექსიკონსაც აქვს ყოველწლიური დამატება⁵³.

ფრანგული ზოგადი ენციკლოპედიური ლექსიკონებიდან ბიბლიოგრაფია სტატიების ბოლოში ყველაზე ვრცლად «Grande encyclopédie»-შია⁵⁴ წარმოდგენილი. ეს ლექსიკონი ისევე როგორც «Encyclopaedia Britannica» ნავარაუდევია ღრმად განათლებული მკითხველისათვის. «Grande encyclopédie»-ში მთავარი ყურადღება გამახვილებულია ჰუმანიტარულ მეცნიერებებისადმი. განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევენ სტატიები, მიძღვნილი საფრანგეთისადმი, მისი ისტორიისადმი, ლიტერატურისადმი და კულტურისადმი. საფრანგეთის სხვა პოპულარული ენციკლოპედიური გამოცემები შედარებით ღარიბია ბიბლიოგრაფიული მონაცემებით. ჯერ კიდევ დაუმთავრებელ «Encyclopédie française»-ში⁵⁵ მასალის განლაგება სისტემატურია, რაც აძნელებს ცნობების მიღებას კერძო საკითხებზე. დამხმარე აპარატი — ზუსტი დასათაურება, სახელთა და საგანთა საძიებელი — დართული აქვს ზოგადი თემისადმი მიძღვნილ ერთ ან რამდენიმე ტომს. ერთიანი საძიებლის გამოცემა გათვალისწინებულია ყველა ტომების გამოქვეყნების შემდეგ. ცნობების მიღება ლიტერატურაზე შედარებით ადვილად შეიძლება ლექსიკოგრაფ ლარუსის მიერ გამოცემულ «Grand dictionnaire universel du XIX-e siècle»-ში⁵⁶.

⁵³ The Americana annual. An encyclopedia of the events of... New York, Encyclopedia Americana, 1923—

[ამერიკული წელიწადული... მოვლენათა ენციკლოპედია]

⁵⁴ La grande encyclopédie. Inventaire raisonné des sciences, des lettres et des arts, par une Société de savants et de gens de lettres. T. 1—31. Paris, Lamirault, Société anonyme de la grande encyclopédie, 1885—1902.

[დიდი ენციკლოპედია. მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების განმარტებითი ლექსიკონი]

⁵⁵ Encyclopédie française. T. I—Paris, Société de gestion de L'encyclopédie française, 1935—

[ფრანგული ენციკლოპედია]

1956 წლისათვის გამოცემული იქნა ტტ. 1, 4—8, 10, 14—18.

⁵⁶ Larousse P. Le grand dictionnaire universel du XIX-e siècle français, historique, géographique, mythologique, bibliographique, littéraire, artistique, scientifique etc. T. 1—17. Paris, Administration du Grand dictionnaire universel, 1865—1890.

[შე-19 საუკუნის დიდი ფრანგული უნივერსალური ლექსიკონი...]

ამ გამოცემაში შედარებით ვრცლადა წარმოდგენილი ლიტერატურით რათმცოდნეობა და ენათმეცნიერება. სპეციალური სამეცნიერო ლიტერატურა მასში შედარებით სუსტადაა ასახული, ვინაიდან ლექსიკონი გათვალისწინებულია მკითხველთა ფართო წრისათვის. ლარუსის მემკვიდრეების მიერ განხორციელებულ ამ ლექსკონის მე-3 გამოცემას სახელწოდებით «Larousse du XX-e siècle»⁵⁷ სტატიების ბოლოში არა აქვს დართული ლიტერატურის სიები. ბიბლიოგრაფიული ცნობები მოცემულია ტექსტში, მაგრამ არც თუ მაინცდამაინც ვრცლად.

ჩეხოსლოვაკურ ენციკლოპედიათაგან ყველაზე მნიშვნელოვანია «Ottáv slovník naučný».⁵⁸ მასში ლიტერატურა მითითებულია ტექსტშიც და სტატიის ბოლოშიც.

წიგნები და სტატიები

წიგნებიდან და პერიოდული გამოცემებიდან ყველაზე ძვირფას ბიბლიოგრაფიულ წყაროს წარმოადგენენ მონოგრაფიები (მათ შორის დისერტაციები), სახელმძღვანელოები, სამეცნიერო შრომების თემატური და საიუბილეო კრებულები, მეცნიერებისა და კულტურის გამოჩენილი მოღვაწეების თხზულებათა კრებულები, ინსტიტუტების სამეცნიერო შრომების კრებულები, აგრეთვე როგორც გარკვეული, ისე გაურკვეველი პერიოდულობის სხვა განმგობადი მეცნიერული გამოცემები.

ბიბლიოგრაფია წიგნებსა და სტატიებში მითითებულია სხვადასხვაგვარად. უფრო ხშირად ლიტერატურა გვხვდება ცალკეული სიების სახით წიგნებისა თუ სტატიების ბოლოს, ან კიდევ წიგნების ნაწილების, განყოფილებებისა და თავების ბოლოს. ასეთი სიების დანიშნულება და, მაშასადამე, შემადგენლობა ერთნაირი როდია. მეცნიერულ ნაშრომში ლიტერატურის შესახებ ცნობების ყველაზე ძვირ-

⁵⁷ Larousse du XX-e siècle. Publ. sous la direction de P. Augé. T. 1—6. Paris, Larousse, 1928—1933.

[ლარუსის ენციკლოპედია მე-20 საუკუნისა]

⁵⁸ Ottáv slovník naučný. Ilustrovaná encyclopaedie obecných vedomostí. D. 1—28. Praha, Otto, 1888—1909.

[ოტოს მეცნიერული ლექსიკონი]

Dodatky. D. 1—Praha, 1930—

1943 წელს გამოვიდა დამატებათა მე-12 ტომი, რომელიც შეიცავს მასალას «Sea»-მდე.

ფას წყაროებს წარმოადგენენ ავტორების მიერ გამოყენებული ტექსტური ნაწარმოებების სიები, ან გამოკვლევის თემასთან დაკავშირებული შრომები, რომლებიც უფრო ფართო მნიშვნელობისანი არიან. ეს სიები ხშირად ბეჭდური ნაწარმოებების ასობით სახელწოდებებს შეიცავენ⁵⁹. აღწერილობათა განლაგება მათში უფრო ხშირად ანბანურია, იშვიათად — სისტემატური და ქრონოლოგიური. ზოგჯერ წიგნები და სტატიები მოცემულია ცალკეული რიგების სახით. საკმაოდ ნაკლებ საინტერესოა ის სიები, რომლებიც შეიცავენ მხოლოდ იმ ნაწარმოებებს, რომლებიც ციტირებული ან მოხსენებულია ტექსტში. პრაქტიკულ, ლექციურ და პროპაგანდისტულ მუშაობაში არსებითი დახმარების გაწევა შეუძლიათ იმ სიებს, რომლებშიც რეკომენდებულია მხოლოდ საუკეთესო შრომები⁶⁰. ასეთი სახის სიებისათვის დამახასიათებელია მასალის განლაგება მისი მნიშვნელობის მიხედვით ან ზოგადიდან კერძოსაკენ.

ბიბლიოგრაფიული მასალა ჩვეულებრივ მოცემულია აგრეთვე მეცნიერული შრომების ტექსტში, მის შესავალ, ძირითად და შემაჯამებელ ნაწილში. ეს მასალა უფრო ხშირად გაფორმებულია სქოლიოების სახით, რომლებიც ჩვეულებრივ მიუთითებენ ციტატების ან ტექსტში მოყვანილი ცნობების წყაროებს. ამ მონაცემების გამოყენებისას უნდა გვახსოვდეს, რომ ასეთ აღწერილობაში მითითებული გვერდები აღნიშნავენ არა შრომის საერთო მოცულობას ან გვერდებს, რომლებიც მათ უკავიათ ჟურნალში, არამედ ადგილს, საიდანაც ამოღებულია ციტატი ან ფაქტიური მასალა. უფრო იშვიათად სქოლიოში მიუთითებენ იმ ლიტერატურის აღწერილობას, რომელიც რეკომენდებულია თემის დამატებითი შესწავლისათვის. არის შემთხვევები, როცა სქოლიო მოიცავს ვრცელ ბიბლიოგრაფიას, რომელიც სრულფასოვანია იმ სიებისა, რომელთაც წიგნის ბოლოს მიუთითებენ

⁵⁹ მაგალითებად შეიძლება ჩაითვალოს «Указатель литературы по радиоприемным устройствам», რომელიც დართული აქვს ვ. ი. სიფოროვის წიგნს «Радиоприемные устройства» (Изд. 5-е М., Воениздат, 1954, стр. 777—800); სიები, რომლებიც დართული აქვს ე. დ. პეტრიაევის იმ თორმეტივე ნარკვევს, რომლებიდანაც შედგენილია მისი შრომა «Исследователи и литераторы старого Забайкалья. Очерки по истории культуры края» (Чита, Кн. изд., 1954, 260 стр.); ნუსხა, რომელთაც შთავრდება ვ. ს. ასათიანის სტატია «Хроматографический метод в биохимическом анализе» («Успехи химии», т. 22, 1953, вып. 3, стр. 316—321).

⁶⁰ ასეთია, მაგალითად, სია, რომელიც დართული აქვს გ. ა. პეტროვსკისა და ა. პლატონოვა-პეტროვსკიას ნაშრომის (Основы лекарственной терапии) მე-2 გამოცემას (М., Медгиз, 1956, стр. 344—348).

ზოლმე⁶¹. სქოლიოში მითითებული ბიბლიოგრაფიის გამოყენებით ხანშეწონილია თვით ტექსტის კითხვის დროს, ვინაიდან ცნობებს ბეჭდური ნაწარმოებების შესახებ შენიშვნებში ხშირად იძლევიან არასრულად; ეს ცნობები მხოლოდ ავსებენ ტექსტის მონაცემებს.

ზოგჯერ, წინამორბედ მკვლევართა შრომების მიმოხილვისას, ლიტერატურას საერთოდ არ მიუთითებენ შენიშვნებში, არამედ იძლევიან მხოლოდ ტექსტში.

ბიბლიოგრაფიული ცნობების მისაღებად ძვირფას წყაროს წარმოადგენენ მეცნიერული შრომების, მათი ნაწილების ან თავების ბოლოში მოთავსებული შენიშვნები. მონაცემებს ლიტერატურის შესახებ ამ შენიშვნებში, რომლებიც წიგნის ძირითად ტექსტთან ჩვეულებრივ შეერთებულია ციფრობრივი მითითებების სისტემით, ხშირად არანაკლები მნიშვნელობა ენიჭება, ვიდრე ფაქტიურ მონაცემებს და დამატებით განმარტებებს საკითხის ირგვლივ. ასეთ შენიშვნებში, სიებისაგან განსხვავებით, მონაცემები ლიტერატურაზე (გარდა აღწერილობისა) ხშირად შეიცავენ ხსენებული ნაშრომების მეტ-ნაკლებად ფართო დახასიათებას. ასე, მაგალითად, დ. ბლაგოის წიგნში „პუშკინის შემოქმედებითი გზა“⁶² არაა მოცემული ლიტერატურის ცალკე სია, მაგრამ წიგნის ბოლოში დაბეჭდილი დაწვრილებითი შენიშვნები დიდი რაოდენობით შეიცავენ მითითებებს მხატვრულ ნაწარმოებებზე და კრიტიკულ, მემუარულ და ისტორიულ-ლიტერატურულ შრომებზე. მაგალითად: დ. ბლაგოის ნაშრომის მე-2 თავში მოცემულია პუშკინის ბიძის ნიკიტა კოზლოვის დახასიათება; ამასთან დაკავშირებით ავტორი ნაშრომის ბოლოში — შენიშვნებში შკითხველს აცნობს პოეტის დისწულის ლ. პავლიშჩევის მოგონებებს პოეტზე და იძლევა დასკვნას, ერთის მხრივ, ნ. კოზლოვზე — მისი ცნობების უტყუარობის შესახებ, ხოლო, მეორეს მხრივ, უარყოფით შეფასებას აძლევს ლ. პავლიშჩევის მოგონებებს ერთად აღებულს, როგორც ნაკლებად სარწმუნოს.

ბევრი წიგნი და სტატია ძვირფას ბიბლიოგრაფიულ წყაროს წარმოადგენს ყველა ნაწილში. ამიტომ, თუ ამა თუ იმ ნაშრომის ბოლოში მოცემულია ლიტერატურის სია, ეს ჯერ კიდევ არ ნიშნავს, რომ

⁶¹ დამახასიათებელია ამ მხრივ პ. ლუკინის ობტომაინი «История химических промыслов и химической промышленности России до конца XIX века» (М.—Л., Акад. наук СССР, 1948—1955).

⁶² Д. Д. Б л а г о й, Творческий путь Пушкина (1813—1826). М.—Л., Акад. наук СССР, 1950, 580 стр. (Акад. наук СССР. Ин-т мировой литературы им. Горького).

ის შეიცავს ძირითად ტექსტსა და შენიშვნებში მოცემულ ცნობებს
ყველა ბეჭდურ ნაწარმოებებზე.

ამრიგად, იმისათვის, რომ რაც შეიძლება სრულად გამოვიყენოთ
წიგნი ან სტატია როგორც ჩვენთვის საინტერესო საკითხზე არსებულ
ლიტერატურის შესახებ ცნობების წყარო, საჭიროა გამოვავ-
ლინოთ მათი ბიბლიოგრაფიული გაფორმების თავისებურებანი.

მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ ყველა ავტორები და გა-
მომცემლობები როდი აქცევენ საჭირო ყურადღებას გამოსაქვეყნე-
ბელი შრომების ბიბლიოგრაფიული გაფორმების ხარისხს. ამის შე-
დეგად წიგნებსა თუ სტატიებში ხშირად გვხვდება ციტირებული,
მოხსენიებული, გამოყენებული თუ რეკომენდებული ბეჭდური ნაწარ-
მოებების არასრული, დაუდევრად შესრულებული და არასწორი აღ-
წერილობებიც კი. ჩვეულებრივ ყველაზე არასრულ ცნობებს ლიტე-
რატურაზე ძირითადი ტექსტი შეიცავს⁶³. განსაკუთრებით ხშირად არ
მიუთითებენ სტატიების სათაურებს, აგრეთვე ნაბეჭდი შრომების
გამოქვეყნების ადგილსა და დროს. ამიტომ ამ წყაროებიდან მი-
ღებული ცნობები საჭიროებენ შემოწმებას.

ს ა ბ ი ბ ლ ი თ ე კ ო კ ა ტ ა ლ ო გ ე ბ ი და კ ა რ ტ ო თ ე კ ე ბ ი

თემისათვის ლიტერატურის შერჩევის მნიშვნელოვან ეტაპად
უნდა მივიჩნიოთ ბარათული საბიბლიოთეკო კატალოგების გამოყე-
ნება.

კატალოგში აღნუსხულ ყოველ წიგნზე საკატალოგო ბარათ-
ში მოცემულია დაწვრილებითი ბიბლიოგრაფიული ცნობები: ავტო-
რი, მისი ინიციალები, წიგნის სათაური, დამატებითი ცნობები სა-
თაურზე, გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი,
გვერდების რაოდენობა, დასახელება სერიებისა, რომლებითაც გა-
მოსულია წიგნი, ან ორგანიზაციებისა, რომლებმაც მოამზადეს წიგნი
გამოსაცემად, აგრეთვე ფორმატი, ტირაჟი, ფასი და, ცალკეულ აუცი-
ლებელ შემთხვევებში — მოკლე შენიშვნები. ბარათის მარცხენა ზე-
მო კუთხეში მითითებულია წიგნის შიფრი, ე. ი. პირობითი აღმნიშ-

⁶³ ეს ეხება, მაგალითად, წიგნს «Очерки по истории Академии наук. Техничес-
кие науки» (под ред. И. П. Бардина. М.—Л., Акад. наук СССР, 1945), სადაც ცალ-
კეული შრომების არაერთხელ მოხსენიებულ სათაურებს დაართული აქვთ მხოლოდ მათი
ავტორების გვარები.

3 32036—7	ბერიძე, ვახტანგ ვუკოლისძე
	<p>სამცხის ზუროთმოდგრება. XIII—XVI საუკუნეები. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1955.</p> <p>265 გვ. ილ.-ით; 4 ფ. ილ. (საქ. სსრ მეცნ. აკად. ქართული ხელოვნების ისტორიის ინ-ტი). 32 მან. 50 კაბ.</p> <p>რეზუმე რუსულ და გერმანულ ენებზე. ბიბლიოგრ. შენიშვნებში.</p> <p style="text-align: right;">G₂ G₁K</p>

ბარათების განლაგებისათვის უმთავრესად იყენებენ შემდეგი სახის კატალოგებს: სისტემატურს, საგნობრივსა და ანბანურს. უშუალოდ ბარათებს შორის ათავსებენ გამყოფებს, ე. ი. მუყაოს ბარათებს გამონაშვებით ზემო ნაწილში. სისტემატურ კატალოგებში გამყოფებზე აღნიშნულია ცოდნათა დარგები და მათი ქვედანაყოფები; საგნობრივში — საგნები და მოვლენები, რომელთა შესახებაც ლაპა-

⁶⁴ საბჭოთა ბიბლიოთეკებში მიღებულია წიგნების განლაგების შემდეგი სახეები: სისტემატური (ცოდნის დარგების და ცალკეული მეცნიერული დისციპლინების მიხედვით), ანბანური, ქრონოლოგიური, ტოპოგრაფიული (თაროებზე წიგნების ადგილის მიხედვით), გეოგრაფიული (ქვეყნების, მხარეების, ოლქების და ა. შ. მიხედვით), ლინგვისტური (ცალკეული ენობრივი ჯგუფების მიხედვით), რიგითი და ფორმატული.

უფრო დაწვრილებით ამ საკითხზე იხ. ი. ვ. გრიგორიევი, ბიბლიოთეკის ფონდების ორგანიზაცია. დამხმარე სახელმძღვანელო საბიბლიოთეკო ინსტიტუტების სტუდენტებისათვის. თარგმანი ქ. ს. ფოფხაძისა. თბ., «ცოდნა», 1962 276 გვ.—**მთარგმნელის შენიშვნა.**

⁶⁵ ჩვენს მიერ მოყვანილ მაგალითზე მარცხენა ზედა კუთხეში მოცემულია წიგნის ფორმატული განლაგების აღმნიშვნელი შიფრის ნიმუში, სადაც 3 აღნიშნავს წიგნის ფორმატს, ხოლო 32036—7 წიგნის საინვენტარო ნომრებს 32036 და 32037-ს. G₂ და G₁K წარმოადგენს საკლასიფიკაციო ინდექსებს, რომელთა მიხედვითაც ხდება შესაბამისი ბარათების განლაგება სისტემატურ კატალოგში (ნიმუშად აღებული გვაქვს ბარათი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკიდან). G₂ აღნიშნავს არქიტექტურას ხოლო G₁K - ქართული ხელოვნების ისტორიას—**მთარგმნელის შენიშვნა.**

რაკია წიგნში; ანბანურში — ავტორები ან სათაურები გამყოფის უკან მოთავსებულ ბარათებზე აღწერილი წიგნებისა.

განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვთ სისტემატურ კატალოგებს. მათში წიგნების აღწერილობათა შემცველი ბარათები განლაგებულია ცოდნის დარგების მიხედვით გარკვეული ლოგიკური თანმიმდევრობით. სისტემატურ კატალოგში გამყოფების შიგნით გამოყოფილია ქვეგამყოფები და უფრო მცირე რუბრიკები. ამის მეოხებით სისტემატური კატალოგი საშუალებას იძლევა ადვილად გავერკვეთ როგორც ყოველი მეცნიერების (მთლიანად), ასევე მისი ცალკეული დარგების შესახებ არსებულ ლიტერატურაში. ჩვეულებრივ სისტემატურ კატალოგებს გააჩნიათ ანბანურ-საგნობრივი საძიებლები, ე. ი. კატალოგში აღნიშნული რუბრიკების, აგრეთვე უმნიშვნელოვანესი საგნების, მოვლენებისა და საკითხების დასახელებათა ანბანური სიები. ყოველი საგნის, მოვლენის და საკითხის დასახელების შემდეგ მოცემულია იმ რუბრიკების თუ ქვეგამყოფების პირობითი აღნიშვნები (ინდექსები), რომელთა უკანაც უშუალოდ განლაგებულია შესაბამისი წიგნების აღწერილობანი. ამგვარად, სისტემატური კატალოგის საგნობრივი საძიებლები აადვილებენ ლიტერატურის შერჩევას კერძო საკითხებზე. საკლასიფიკაციო სქემები, რომელთა მიხედვითაც აგებულია სისტემატური კატალოგები, ყველა ბიბლიოთეკაში ერთნაირი როდია. ამიტომ, ვიდრე შევუდგებოდეთ სისტემატური კატალოგის გამოყენებას, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა გავეცნოთ მისი ძირითადი გამყოფების სიას, რომელსაც ჩვეულებრივ კედელზე ჰკიდებენ ცხრილის სახით და საგნობრივ საძიებელს, რომელიც უფრო ხშირად წარმოდგენილია კარტოთეკის სახით.

არსებით დახმარებას უწევს მკითხველებს აგრეთვე საგნობრივი კატალოგებიც. მათში საკატალოგო ბარათები განლაგებულია წიგნებში გაშუქებული საკითხების, საგნების და მოვლენების დასახელებათა ანბანის მიხედვით. საგნობრივ კატალოგში ბარათების განლაგება მოგვაგონებს ენციკლოპედიურ ლექსიკონს. საგნობრივი კატალოგის ყოველ ბარათზე წიგნის აღწერილობის ზემოთ ჩვეულებრივ წითელი მელნით აწერენ იმ საგნისა თუ საკითხის სახელწოდებას, რასაც ბარათი ეხება. მაგალითად:

	საქართველო-ბიზანტიის ურთიერთობა
	<p>კახაძე, მ.</p> <p>ქართველები ბიზანტიის პოლიტიკურსა და კულტურულ ცხოვრებაში. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1954.</p> <p>100 გვ. (საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტი. მეცნ.-პოპულ. სერია).</p>

ამ ცნობებს სამსახურებრივი დანიშნულება აქვთ და ამდენად არ უნდა მივიღოთ მხედველობაში, როცა გვსურს საგნობრივი კატალოგიდან ამოვიწეროთ ცნობები ამა თუ იმ წიგნზე.

საგნობრივი კატალოგები საშუალებას გვაძლევენ შევარჩიოთ ამა თუ იმ კერძო საკითხის, საგნის, თემის ამსახველი ლიტერატურა. ასე, მაგალითად, წიგნები ამა თუ იმ ლითონის დამუშავების სხვადასხვა მეთოდების შესახებ თავმოყრილია მისი (ე. ი. ლითონის-ო. გ).

⁶⁶ მოტიანლ მაგალითში ჩვენ უცვლელად დავტოვეთ საგნობრივი კატალოგის ბარათის ის ფორმა (მხედველობაშია საგნობრიობის აღმნიშვნელი რუბრიკის მითითება ბარათის წინა გვერდზე), რომელსაც გვთავაზობს წიგნის ავტორი. ბარათის ასეთი სახით გაფორმება ჩვენ არ მიგვაჩნია მართებულად შემდეგი მოსაზრების გამო: საგნობრიობის მაჩვენებელი რუბრიკა არაა უცვლელი კატეგორია; ამდენად, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეუძლებელი იქნებოდა ამ ცვლილებების ასახვა ბარათის წინა გვერდზე. მაგ., «სანქტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტი»—«პეტროგრადის უნივერსიტეტი»—«ლენინგრადის უნივერსიტეტი».

აქვე უნდა შევნიშნოთ ისიც, რომ მეცნიერების განვითარების პროცესში რუბრიკებს უფრო კერძო ხასიათი ეძლევათ. მაგალითად, თუ აქამდე ბარათზე, რომელშიც აღწერილი იყო ნაშრომი ტემპერატურასთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ კერძო საკითხზე, აღნიშნული იყო რუბრიკა «ტემპერატურა—დაწვეის გაზომვა», ახლა ასეთი ნაშრომის შემცველ ბარათზე იძლევიან რუბრიკას «კრიოსკოპია». მეორეს მხრივ, გამორიცხული არაა, რომ იმ შემთხვევაში, როცა წიგნი აღწერილია სათაურზე, გამოუცდელმა მკითხველმა შესაძლოა მიუთითოს არა წიგნის ნამდვილი სათაური, არამედ საგნობრიობის მაჩვენებელი რუბრიკა, რომელიც პირველად ხვდება თვალში.

ამიტომ მიგვაჩნია, რომ რუბრიკა მოთავსებული უნდა იქნეს ბარათის უკანა მხარეს. საგნობრივი კატალოგით სარგებლობის გასაადვილებლად მიზანშეწონილია ერთიდაიმავე საკითხის, საგნის, მოვლენის, ცნების ამსახველი ბარათების წინ მოვათავსოთ გამოყოფები შესაბამისი რუბრიკების აღნიშვნით (ასეთი სახითაა გამართული საგნობრივი კატალოგები ე. მარქსის სახ. საქართველოს რესპუბლიკურ და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკებში)—**მთარგმნელის შენიშვნა.**

სახელწოდების ქვეშ; სისტემატურ კატალოგში კი ეს წიგნები გან-
 ნეულია გამყოფ „ტექნიკას“ ქვეგამყოფ „ლითონთა ტექნოლოგიის“
 სხვადასხვა რუბრიკების („შედულება“, „ხეხვა“, „ჭრა“, და ა. შ.)
 მიხედვით.

სისტემატურსა და საგნობრივ კატალოგებში როგორც სამამუ-
 ლო, ისე უცხოური გამოცემების აღწერილობათა შემცველი ბარათე-
 ბი განლაგებულია ჩვეულებრივ ერთად, ერთი და იმავე გამყოფე-
 ბის უკან, ამასთანავე ჯერ განლაგებულია რუსულ ენაზე, ხოლო შემ-
 დეგ უცხო ენაზე არსებული ლიტერატურა⁶⁷.

როგორც სისტემატურ, ისე საგნობრივ კატალოგებში ფართოდ
 გამოიყენება ე. წ. მითითებითი ბარათები⁶⁸. მათი ძირითადი დანი-

⁶⁷ თუ სისტემატური კატალოგისათვის მიღებულია როგორც სამამულო, ისე უცხო-
 ური გამოცემების აღწერილობათა შემცველი ბარათების ერთად განლაგება ყველა ბა-
 რათისათვის საერთო საკლასიფიკაციო ინდექსის უკან (აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ამა
 თუ იმ რესპუბლიკის ფარგლებში მიზანშეწონილია ბარათები განლაგებულ იქნეს შესა-
 ბამისად ჯერ რესპუბლიკის ენაზე, ხოლო შემდეგ რუსულ და უცხოურ ენებზე არსებული
 ლიტერატურა), სრულებითაც არაა სავალდებულო ბარათების ერთად განლაგების წესი
 გავაერცლოთ საგნობრივი კატალოგის მიმართაც. ყოველი ბიბლიოთეკა თვითონ წყვეტს
 რომელი გზა აირჩიოს. მაგალითად, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და საქარ-
 თველოს მეცნიერებათა აკადემიის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის სამეცნიერო
 ბიბლიოთეკებში უცხოურ გამოცემებს საგნობრიობის აღმნიშვნელი რუბრიკა ეძლევა
 არა რუსულ ენაზე, როგორც რუსეთის ბიბლიოთეკებში, არამედ ქართულ ენაზე.

რამდენადაც საგნობრივ კატალოგში ბარათები თავსდება საგნობრიობის აღმნიშვნე-
 ნელი შესაბამისი რუბრიკების უკან, იმ ბიბლიოთეკებში, სადაც უცხოურ გამოცემებს
 ქართულთან ერთად ეძლევათ ქართული რუბრიკები, გამოირჩეულია რუსული, უცხო-
 ური და ქართული ბარათების ერთად განლაგება—**მთარგმნელის შენიშვნა**.

⁶⁸ მითითებითი ბარათები გამოიყენება არა მარტო სისტემატურ და საგნობრივ კა-
 ტალოგებში, არამედ მთელ რიგ შემთხვევებში ანბანურშიც. როცა ესა თუ ის ავტორი
 იცვლის გვარს ან იწყებს ნაწარმოებების გამოქვეყნებას ფსევდონიმით, ცხადია ეს ახალი
 ნაწარმოებები ანბანურ კატალოგში სულ სხვა ადგილას აღმოჩნდება. მაგალითად, ქა-
 რთველი პოეტი ალიო მირცხულავა წლების მანძილზე თავის ნაწარმოებებს აქვეყნებდა
 მაშაშვილის ფსევდონიმით. ამჟამად კი ისევ მირცხულავას სახელით წერს. მასზე ანბანურ
 კატალოგში დგება შემდეგი სახის მითითებითი ბარათები:

1. მ ა შ ა შ ვ ი ლ ი ა ლ ი ო

ამ ავტორის ნაწარმოებები იხ. კატალოგში ავტორის ნამდვილ გვარზე:

მ ი რ ც ხ უ ლ ა ვ ა ა ლ ი ო

2. მ ი რ ც ხ უ ლ ა ვ ა ა ლ ი ო

ავტორის ფსევდონიმია

მ ა შ ა შ ვ ი ლ ი ა ლ ი ო

ასეთი მითითებითი ბარათების საშუალებით ერთმანეთთან ვაკავშირებთ მწერლის
 როგორც ნამდვილ გვარზე, ისე ფსევდონიმზე აწერილ ნაწარმოებებს—**მთარგმნელის
 შენიშვნა**.

შნულებაა — დაეხმაროს მკითხველს იმ გამყოფების, ქვეგამყოფებისა და რუბრიკების მოძებნაში, რომელთა განლაგების ადგილი ან ფორმულირება შესაძლოა მკითხველისათვის უცნობი იყოს. მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის კატალოგიდან (მაგალითები შერჩეულია ჩვენს მიერ — ო. გ.):

სისტემატურ კატალოგში ბარათების ერთი რიგის წინ მოთავსებულ გამყოფს ინდექსით „P11“ („ძიების გეოლოგიური მეთოდები“) მიცემული აქვს მითითება გამყოფზე საკლასიფიკაციო ინდექსით „R73“ („გეოლოგიური-საძიებო საქმე“). საგნობრივ კატალოგშიც გამყოფს რუბრიკით „ორიენტალისტიკა“ მიცემული აქვს მითითება ს.იხ. აღმოსავლეთმცოდნეობა“. მაშასადამე, შკვლევაში, რომელიც დაინტერესებულია გეოლოგიური ძიების სხვადასხვა საკითხებით, სისტემატურ კატალოგში საჭირო ლიტერატურას მოძებნის ინდექსზე „R73“. ასევე აღმოსავლეთის ქვეყნების ისტორიით, ლიტერატურით, ხელოვნებით, ეთნოგრაფიით და ა. შ. დაინტერესებული მკითხველი საგნობრივ კატალოგში საჭირო ლიტერატურას იპოვის რუბრიკაზე „აღმოსავლეთმცოდნეობა“.

მითითებების საშუალებით ერთმანეთს ვუკავშირებთ იმ საკითხებსა და საგნებს, რომლებიც ახლო არიან ერთმანეთთან შინაარსით, მაგრამ გაბნეული არიან სხვადასხვა კატალოგებში. მაგ., საფრანგეთ-პრუსიის 1871 წლის ომის შესახებ საჭირო ლიტერატურას სისტემატურ კატალოგში მკითხველი იპოვის არა მარტო „C (43) 315“-ზე, არამედ „C (44) 32“-ზეც, რომელიც მოიცავს ფონდში არსებულ ყველა ლიტერატურას საერთოდ საფრანგეთის ისტორიაზე. ასევე კავკასიური ენებით დაინტერესებული მკითხველი საგნობრივ კატალოგში საჭირო ლიტერატურას იპოვის როგორც ზოგადი ხასიათის რუბრიკაზე „კავკასიური ენები“, ასევე უფრო კონკრეტული ხასიათის რუბრიკებზეც: „აფხაზური ენა“, „მეგრულ-ჭანური ენა“ და სხვ.

ანბანურ კატალოგებში აღწერილობითი ბარათები განლაგებულია ავტორების ან იმ წიგნების სათაურთა ანბანის მიხედვით, რომელთა ავტორები მითითებული არ არიან, აგრეთვე დაწესებულებებისა და ორგანიზაციების ე. წ. კოლექტიური ავტორების სახელწოდებათა ანბანის მიხედვით. ეს კატალოგები, ჩვეულებრივ, ყველაზე სრულია, მაგრამ მათი დახმარებით ცნობები შეიძლება მივიღოთ მხოლოდ იმ წიგნებზე, რომელთა ავტორები ან სათაურები (თუ ავ-

ტორები მითითებული არაა) უკვე ცნობილია. ამიტომ ანბანური კატალოგების როლი თემების მიხედვით ლიტერატურის შერჩევის შედარებით მცირეა. მიუხედავად ამისა ეს კატალოგები შეიძლება გამოვიყენოთ არა მარტო გარკვეული ავტორების და ორგანიზაციების შრომების ყველა გამოცემების მოსაძებნად, არამედ წიგნებზე ჩვენს ხელთ არსებული ბიბლიოგრაფიული ცნობების შესავსებად ან დასაზუსტებლად და წიგნების შიფრების დასადგენად. ანბანურ კატალოგებში წიგნების მოძებნა არსებითად ადვილდება იმით, რომ მათში საკმაოდ ფართოდაა წარმოდგენილი ე. წ. დამატებითი აღწერილობანი, ე. ი. შემოკლებული აღწერილობანი წიგნებისა, რომლებიც განლაგებულია თანაავტორების გვარებზე, აგრეთვე კოლექტიური ავტორების მიერ შედგენილი წიგნების სათაურებზე.

უცხო ენებზე, აგრეთვე ასრკ ხალხთა ენებზე არსებული გამოცემების ანბანური კატალოგები სხვადასხვა ანბანების შეუსაბამობის გამო ეწყობა რუსული წიგნების ანბანური კატალოგისაგან განცალკევებით.

მითითება სისტემატურ კატალოგში

P_{11} - ძიების
გეოლოგიური მეთოდები

იხ.

R_{73} გეოლოგიური - საძიებო საქმე

მითითება საგნობრივ კატალოგში

		ორიენტალისტიკა
		იხ. აღმოსავლეთმცოდნეობა

მითითება სისტემატურ კატალოგში

C(43)315 -

-საფრანგეთ-პრუსიის ომი 1871 წ

იხ. აგრეთვე

C(44)32 - საფრანგეთის ისტორია

მითითება საგნობრივ კატალოგში

	კავკასიური ენები
	<p>იხ. აგრეთვე ამ ენათა ჯგუფის ცალკეული ენები:</p> <p>აფხაზური ენა</p> <p>მეგრულ-ჭანური ენა</p> <p>სვანური ენა</p> <p>ქართველური ენები</p> <p>ქართული ენა</p>

კატალოგების სისტემას ყოველ ბიბლიოთეკაში თავისი არსებითი თავისებურებანი გააჩნია. ამიტომ, ვიდრე შევუდგებოდეთ კატალოგებთან მუშაობას, წარმოდგენა უნდა ვიქონიოთ მოცემულ ბიბლიოთეკაში მათი ორგანიზაციის სპეციფიკაზე. ამაში არსებით დახმარებას გვიწევს „მკითხველის სამახსოვრო“, გზამკვლევები და ზოგიერთი მსხვილი ბიბლიოთეკის ანალოგიური გამოცემები⁶⁹, აგრეთვე ბიბლიოთეკების თანამშრომელთა კონსულტაციები.

ამჟამად ვ. ი. ლენინის სახ. სსრკ სახელმწიფო ბიბლიოთეკის ზღვარგარეთ, მრავალი მსხვილი ბიბლიოთეკის კოლექტიური შრომით ადგენენ საბჭოთა კავშირის უდიდეს ბიბლიოთეკებში დაცული რუსული წიგნის შეერთებულ საბარათო კატალოგს. ამ სამუშაოს დამთავრება და ბეჭდური შეერთებული კატალოგის გამოსვლა მნიშვნელოვნად გააადვილებს სამამულო წიგნების შერჩევას. მის დამთავრებამდე ყოველ სპეციალისტს უხდება დამოუკიდებლად შეავსოს ის ხარვეზები მისთვის საინტერესო თემის ირგვლივ, რასაც ადგილი აქვს ცალკეული ბიბლიოთეკების კატალოგებში.

ჩვენი ქვეყნის ბიბლიოთეკებში ადგენენ საკუთრწარმო და საგაზეთო სტატიების სხვადასხვაგვარ კარტოთეკებს. ზოგჯერ ისინი შეიცავენ წიგნების აღწერილობასაც. რამდენადაც კარტოთეკები, ჩვეულებრივ, საკმაოდ ფართოდ ასახავენ პერიოდული გამოცემების უახლეს მასალებს, მათ დიდი სარგებლობა მოაქვთ ლიტერატურის პირველადი შერჩევის პროცესში. ყველაზე მდიდარი კარტოთეკები უპირველეს ყოვლისა მსხვილ დარგობრივ და სპეციალურ ბიბლიოთეკებშია.

ამა თუ იმ ბიბლიოთეკის კარტოთეკების თემატიკა მჭიდროდაა დაკავშირებული მოცემული ბიბლიოთეკის თავისებურებასთან. მაგალითად, მ. ე. სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის სახელმწიფო სა-

⁶⁹ Путеводитель по каталогам Библиотеки имени В. И. Ленина. 3-е изд. М., 1952, 44 стр. (Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина).

Памятка читателю. Л., 1954, 28 стр. (Гос. Публ. б-ка им. Салтыкова-Щедрина).

Как пользоваться систематическим каталогом научных читальных залов. Памятка читателю. Л., 1955, 21 стр. (Гос. Публ. б-ка им. Салтыкова-Щедрина).

Спутник читателя. М.—Л., Акад. наук СССР, 1951, 86 стр. (Акад. наук СССР. Б-ка).

მოკლე ცნობარი. თბ., 1957, 52 გვ. (კ. მარქსის სახ. საქ. სსრ სახელმწიფო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა).

ჯარო ბიბლიოთეკაში ყოველ სამკითხველო დარბაზს გააჩნია სპეციალური ნალო და საგაზეთო სტატიების კარტოთეკა მისი მკითხველების სპეციალობის მიხედვით. ს. კიროვის სახელობის ურალის პოლიტექნიკური ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში აქვთ კარტოთეკა „ურალის ტექნიკა და მრეწველობა“, ხოლო ლატვიის სსრ სახელმწიფო ბიბლიოთეკაში — კარტოთეკა საბჭოთა ლატვიის შესახებ რესპუბლიკური და ცენტრალური გამოცემების მასალებზე. ამასთანავე ერთად ბიბლიოთეკებში აქვთ საიუბილეო თარიღებისადმი, სხვადასხვა აქტუალური ამბებისადმი თუ საკითხებისადმი მიძღვნილი კარტოთეკები. ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს უკრაინის სსრ სახელმწიფო ისტორიულ ბიბლიოთეკაში შედგენილი ვრცელი კარტოთეკა „რუსეთთან უკრაინის შეერთების 300 წელი“.

თემატური კარტოთეკების გარდა ხშირად ადგენენ ლიტერატურის ცალკეული სახეების, მაგალითად, დისერტაციათა ავტორფერატების კარტოთეკებს.

მსხვილ ბიბლიოთეკებში აქვთ აგრეთვე ბიბლიოგრაფიული სიების კარტოთეკები, რომლებიც შედგენილია ცალკეული დაწესებულებების, ორგანიზაციებისა და სპეციალისტების მოთხოვნით. ამ გამოუქვეყნებელი მასალების გამოყენებას არსებითი დახმარების გაწევა შეუძლია წიგნებისა და სტატიების შერჩევისას.

კარტოთეკებში აღწერილობანი უფრო ხშირად განლაგებულია სისტემატური ნიშნის მიხედვით. სისტემატური კარტოთეკების შედგენისას გამოყენებული საკლასიფიკაციო სქემები ისევე განსხვავებულია ერთმანეთისაგან, როგორც საკატალოგო სქემები. ანბანურ-სავნობრივი კარტოთეკები იშვიათად გვხვდება, ხოლო კარტოთეკები ბარათებისა, რომლებიც განლაგებულია ავტორთა და სტატიების სახელწოდებათა ანბანის მიხედვით, მხოლოდ ცალკეულ შემთხვევებში გვხვდება. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ისინი არ იძლევიან საშუალებას სწრაფად გამოვავლინოთ ლიტერატურა გარკვეულ თემაზე. ამა თუ იმ ბიბლიოთეკაში შედგენილი მრავალი სახის კარტოთეკების გამოსაყენებლად რჩევისათვის უნდა მივმართოთ ქორივე ბიბლიოგრაფს.

დამხმარე ბიბლიოგრაფიული საძიებლები

საკვლევ თემაზე ლიტერატურის შერჩევისათვის იყენებენ სხვადასხვაგვარ დამხმარე ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს, რომლებიც

ერთნაირად სრულფასოვანი როდი არიან მასალების სიუხვითა და მათი გამოვლენის მოხერხებულობით.

ყველაზე მოსახერხებელია ის საძიებლები, რომლებიც მთლიანად ან მნიშვნელოვანწილად შეეხებიან შესასწავლ თემას. ასეთ დამხმარე საძიებლებში ჩვეულებრივ მეტი სისრულითაა ასახული ლიტერატურის სხვადასხვა სახეები, თანაც აღწერილობანი განლაგებულია დეტალური საკლასიფიკაციო სქემების მიხედვით, რაც საშუალებას იძლევა სწრაფად მოვძებნოთ წყაროები კერძო საკითხებზე. ასე მაგალითად, დაწვრილებით სისტემატიზირებულ საძიებელში «Научная литература по диэлектрикам»⁷⁰ აღწერილი და აუცილებელ შემთხვევებში ანოტირებულია რუსულ ენაზე არსებული წიგნები, სტატიები, რეცენზიები და რეფერატები, დაწყებული საკვლევ თემასთან დაკავშირებული პირველი შრომებით და აგრეთვე უცხო ენებზე 1930 წლიდან გამოსული ლიტერატურა. ამ საძიებლის გამოსვლამდე მეტად შრომატევადი იყო მასში აღწერილი სხვადასხვაგვარი მასალის გამოვლენა, ვინაიდან საჭირო იყო არა მარტო დარგობრივი, არამედ რამდენიმე წლის განმავლობაში გამოსული ისეთი ზოგადი ხასიათის სამამულო და უცხოური ბიბლიოგრაფიული ჟურნალების გადათვალიერება, როგორცაა: «Новости технической литературы. Энергетика и энергопромышленность», «Летопись журнальных статей», «Книжная летопись», «Engineering index», «Science abstracts» და სხვ.

შესასწავლ თემასთან შეიძლება ახლოს იყოს არა მარტო თემატური, არამედ პერსონალური ბიბლიოგრაფიული საძიებლები. ეს უკანასკნელნი, ჩვეულებრივ, შეიცავენ გარკვეული პირის შრომების, მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე არსებული ლიტერატურის სიებს, აგრეთვე მოკლე ბიოგრაფიულ ნარკვევს. მაგალითად, ცნობილი რუსი მათემატიკოსისა და მექანიკოსის, აკადემიკოს ა. ლიაპუნოვისადმი მიძღვნილ ბიბლიოგრაფიაში⁷¹ მოცემულია: მისი შრომების ანოტირებული საძიებელი, რომელიც მოიცავს ცალკე ამონაბეჭდებს, განმეორებით გამოცემებს, რეფერატებს, წერილებს და

⁷⁰ Научная литература по диэлектрикам. М., Акад. наук СССР, 1952, 671 стр. (Физ. ин-т им. Лебедева).

⁷¹ А. М. Лукомская, Александр Михайлович Ляпунов. Библиография. Под ред. В. И. Смирнова. М.—Л., Акад. наук СССР, 1953, 268 стр. (Акад. наук СССР. Б-ка. Комиссия по истории физ.-матем. наук).

სხვ., მასალების კრებული მის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე და საბჭოთა მათემატიკოსების — მისი მიმდევრების შრომების სავალ ნაწილში დაბეჭდილია სტატიები ლიაპუნოვის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე და საბჭოთა მეცნიერების შრომებზე მოძრაობის მდგრადობის თეორიის დარგში.

არსებითი მნიშვნელობა აქვთ აგრეთვე ცოდნის ამა თუ იმ დარგისადმი მიძღვნილ უფრო ფართო შინაარსის მქონე ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს. ისინი პირველხარისხიან როლს თამაშობენ იმ არაიშვიათ შემთხვევებში, როცა არა გვაქვს შესაბამისი თემატური ან პერსონალური ბიბლიოგრაფიები. ფართო პროფილის დარგობრივი საძიებლები უნდა გამოვიყენოთ აგრეთვე დამატებითი ლიტერატურის გამოვლენისათვის იმ შემთხვევაში, როცა არსებულ თემატურ და პერსონალურ საძიებლებში ასახული არაა თემისათვის საჭირო ლიტერატურის ყველა სახეები. მაგალითად, საძიებელში «Клиника и лечение заболеваний пояснично-крестцового отдела периферической нервной системы»⁷² ასახული არაა 1935 წლამდე გამოცემული მონოგრაფიული ლიტერატურა და 1941 წლამდე გამოქვეყნებული საყურნალო სტატიები; არსების დაპროექტებისადმი, მშენებლობისადმი და ექსპლოატაციისადმი მიძღვნილ საძიებელში⁷³ არაა ცნობები უცხოური ლიტერატურის შესახებ. ზემოთ მოხსენიებული კაპიტალური ცნობარი «Научная литература по диэлектрикам» არ შეიცავს შრომებს ელექტროსაიზოლაციო მასალების დამზადების ტექნოლოგიაზე და დამუშავებაზე.

რიგ შემთხვევებში დარგობრივი ბიბლიოგრაფიული საძიებლები არ ასახავენ ყველა საპროფილო ლიტერატურას მკვლევარისათვის საინტერესო პერიოდზე. ამ შემთხვევაში საჭირო ხდება ზოგადი ბიბლიოგრაფიების გამოყენება. მათ უნდა მივმართოთ უახლესი შრომების შერჩევისათვის, რამდენადაც ისინი ზოგადი ხასიათის მიმდინარე ბიბლიოგრაფიებშია ასახული უფრო ოპერატიულად.

⁷² Клиника и лечение заблеваний пояснично-крестцового отдела периферической нервной системы. Библиогр. указатель. Харьков, 1951, 12 стр. (Харьковская гос. науч. мед. б-ка. К 90-летию основания ХГНМБ. 1861—1951. В помощь медработнику).

⁷³ В. А. З в е р е в а, Каналы. Проектирование, строительство и эксплуатация. Под ред: Г. М. Божко-Степаненко. М., 1954, 190 стр. (М-во культуры СССР. Гос. науч. б-ка. Инженеру и технику.).

რამდენიმე თემაზე ლიტერატურის ძეგნისას დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია ქვეყანათმცოდნეობის და სამხარეთმცოდნეო ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიას. ესაა სიები შრომებისა, რომლებშიც ასახულია ამა თუ იმ ქვეყნის, ხალხის, მხარის, ოლქისა და ქალაქის ცხოვრების სხვადასხვა მხარე.

მთლიანად რუსეთისადმი მიძღვნილი ბიბლიოგრაფიებიდან უპირველეს ყოვლისა უნდა დავასახელოთ ა. ჩერტკოვის ბიბლიოთეკის კატალოგი⁷⁴. ამ სისტემატურ სახელმძღვანელოში ასახულია უპირატესად მე-18 საუკუნის და მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის რუსული და უცხოური წიგნები. მასში მთავარი ყურადღება ისტორიასა და გეოგრაფიაზეა მიქცეული. 1870 წლამდე დაბეჭდილი უცხოური გამოცემების შესახებ უფრო სრულ ცნობებს შეიცავს პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკის (ამჟამად მ. სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკა) განყოფილება «Росси́ка»-ს ანბანური კატალოგი⁷⁵. ამ შრომას თანდართული აქვს მეტად დეტალური დამხმარე სისტემატური საძიებელი.

არის სხვა ქვეყნებისადმი (მაგ. ჩინეთი⁷⁶ და იაპონია⁷⁷) მიძღვნილი ანალოგიური სახელმძღვანელოებიც.

ჩვენი სამშობლოს ცალკეული ნაწილების შესახებ არსებული ლიტერატურის საძიებლების ნიმუშად შეიძლება ჩაითვალოს ვ. მე-

⁷⁴ А. Д. Чертков, Всеобщая библиотека России, или каталог книг для изучения нашего отечества во всех отношениях и подробностях. Изд. 2-е, испр. и доп. Т. 1—2. М., тип. Грачева и К°, 1863—1864.

⁷⁵ Catalogue de la section des Russica ou écrits sur la Russie en langues étrangères. T. 1—2. St.-Petersbourg, 1873 (Bibliothèque impériale publique de St.-Petersbourg).

[როსიკას განყოფილების ანუ რუსეთის შესახებ უცხო ენებზე არსებული ნაშრომების კატალოგი]

⁷⁶ Cordier H. Bibliotheca sinica. Dictionnaire bibliographique des ouvrages relatifs à l'Empire chinois. 2-me éd. Fasc. 1—12. Paris, Guilmoto, Geuthner, 1904—1924.

[ჩინური ბიბლიოთეკა]

⁷⁷ Wencckster F. A. Bibliography of the Japanese empire. Vol. 1—2. Leiden, Brill; Tokyo, Maruya, 1895—1907.

[იაპონიის იმპერიის ბიბლიოგრაფია]

Nachod O. Bibliographie von Japan. 1906—1932, Bd. 1—4. Leipzig, Hiesemann, 1928—1935.

[იაპონიის ბიბლიოგრაფია]

ქოვის «Сибирская библиография»⁷⁸, რომელშიც რეგისტრირებულია წიგნის ბეჭდვის დაწყებიდან 1890 წლამდე რუსულ და სხვადასხვა ენებზე გამოქვეყნებული 25 ათასზე მეტი წიგნი და საჟურნალო სტატია ციმბირის ბუნებრივი პირობების, ისტორიის, ეკონომიკისა და კულტურის შესახებ; საძიებლები კავკასიაზე⁷⁹, არხანგელსკის გუბერნიაზე⁸⁰, არხანგელსკის მხარეზე⁸¹, ყირიმზე⁸², ყუბანზე⁸³, ბურიატ-მონღოლეთზე⁸⁴, შორეულ აღმოსავლეთის მხარეზე⁸⁵.

ცალკეული პირებისადმი მიძღვნილი ან მათ მოღვაწეობასთან დაკავშირებულ თემებზე მასალების მოსაძებნად, როცა მათზე არაა პერსონალური ბიბლიოგრაფიები, საჭიროა გამოვიყენოთ ზოგადი ბიბლიოგრაფიული ლექსიკონები. ეს გამოცემები შეიცავენ ფაქტიურ ცნობებს ცალკეული პირების ცხოვრების შესახებ, მათ შრომებზე და მათდამი მიძღვნილ ლიტერატურაზე. ასე, მაგალითად, ს. ვენგეროვის ლექსიკონები საშუალებას იძლევიან შევარჩიოთ მა-

⁷⁸ В. И. Межов, Сибирская библиография. Указатель книг и статей о Сибири на русском языке и одних только книг на иностранных языках за весь период книгопечатания. т. 1—3. СПб., 1891—1903.

⁷⁹ М. М. Миансаров, Bibliographia Caucasica et Transcaucasica. Опыт справочного систематического каталога печатным сочинениям о Кавказе, Закавказье и племенах, эти края населяющих. т. I. Огд. 1 и 2. СПб., тип. О. И. Бакста и Гогенфельден и К°, 1874—1876, 804 стр.

⁸⁰ П. А. Иванов и Л. С. Личков, Библиографический указатель статей и заметок об Архангельской губернии... Архангельск, Изд. Губ. статист. ком-та, 1881, 132 стр.

⁸¹ Ф. Шерк, Опыт хронологического указателя литературы об Архангельском крае с 1473 по 1887 г. включительно. СПб., Изд. Астрахан. губ. статист. ком-та, 1892, 249 стр.

⁸² А. И. Марквич, Тагиса. Опыт указателя сочинений, касающихся Крыма и Таврической губернии вообще. Симферополь, Таврич. губ. тип. 1894. III, 394 стр.

⁸³ Е. Д. Фелицын, Библиографический указатель литературы о Кубанской области, кубанском казачьем войске и Черноморской губернии. Вып. 1—9. Екатеринодар, тип. И. Ф. Бойко и Кубанского обл. правления, 1899—1914.

Вып. 1-5—основные; 6-9—дополнительные.

⁸⁴ Библиография Бурят-Монголии за 1890—1936 гг. Сост. под руковод. Н. В. Здобнова. т. I, 3, 4. М.—Л., Акад. наук СССР, 1939—1946.

Т. I. Естествознание. 1939, 625 стр.
Т. 3. Сельское, лесное, пушно-зверовое и рыбное хозяйство. 1946. 534 стр.
Т. 4. Здравоохранение. 1940, 22 стр.

⁸⁵ Библиография Дальневосточного края. 1890—1931, т. 1—2. М., Изд. Всесоюз. ассоциации с.-х. библиографии, 1935.

Т. I. Физическая география. 377 стр.
Т. 2 Геология, полезные ископаемые, палеонтология. 415 стр.

სალა ათი ათასობით მწერლებისა და მეცნიერების მოღვაწეობის შესახებ „რუსული განათლებულობის“ დასაწყისიდან მე-20 საუკუნემდე⁸⁶.

„რუსული ბიოგრაფიული ლექსიკონი“⁸⁷, მიუხედავად მრავალი იდეოლოგიური და სტრუქტურული ნაკლოვანებისა, დიდი რაოდენობით შეიცავს მითითებებს საზოგადოებრივი ცხოვრების, მეცნიერების, ტექნიკის და ხელოვნების სხვადასხვა სფეროებში მომუშავე და მე-20 საუკუნემდე გარდაცვლილი თითქმის 40 ათასი პირის მოღვაწეობასთან დაკავშირებულ ლიტერატურაზე. ი. მასანოვის ლექსიკონში⁸⁸ გახსნილია 10 ათასამდე ფსევდონიმი იმ პირებისა, რომლებმაც მეტ-ნაკლებად შესამჩნევი კვალი დატოვეს რუსული კულტურის ისტორიაში. ჩვენი ქვეყნის ცალკეული ნაწილების მკვიდრთა და მოღვაწეთა ლექსიკონები გამოირჩევიან ადგილობრივი პრესის მასალების სიუხვით; მათი გამოვლენა მეტად ბევრ შრომას მოითხოვს. ასეთებია, მაგალითად, საძიებლები ვლადიმირის გუბერნიის მოღვაწეთა⁸⁹ და რიაზანის გუბერნიის მკვიდრთა შესახებ⁹⁰.

⁸⁶ С. А. Венгеров, Критико-биографический словарь русских писателей и ученых (от начала русской образованности до наших дней). Т. 1—6 СПб., тип. М. М. Стасюлевича, 1889—1904.

მოიცავს უმთავრესად მოღვაწეებს [რუსული] ანბანის პირველ სამ ასოზე.

Русские книги. С биографическими данными об авторах и переводчиках (1708—1893). Ред. С. А. Венгерова. Т. 1—3. СПб., Изд. Г. В. Юдина, 1895—1899.

მოიცავს გვარებს ანბანის პირველი ასოდან «Вавилов»-მდე.

Венгеров С. А., Источники словаря русских писателей. Т. 1—4. СПб.—Пг.,—тип. Акад. наук, 1900—1917.

მოიცავს გვარებს ანბანის პირველი ასოდან «Некрасов»-მდე.

⁸⁷ Русский биографический словарь. Т. [1—25]. М.—СПб-Пг., Изд. Русского историч. о-ва, 1896—1918.

გამოცემა არ დამთავრებულა. მასში მოცემულია მასალა იმ მოღვაწეებზე, რომელთა გვარები იწყება რუსული ანბანის სხვადასხვა ასოებზე, გარდა «В», «Е», «М» და «У»-სა.

⁸⁸ И. Ф. Масанов, Словарь псевдонимов русских писателей, ученых и общественных деятелей. Т. 1—3. М., Всесоюз. кн. палата, 1941—1949.

უფრო ვრცელი მასალა გამოქვეყნებული იქნება ამ ლექსიკონის მე-2, ოთხტომიან გამოცემაში. ამ გამოცემის პირველი ტომი გამოვიდა 1956 წელს.

⁸⁹ А. В. Смирнов, Уроженцы и деятели Владимирской губернии, получившие известность на различных поприщах общественной пользы. (Материалы для библиографического словаря). Вып. 1—5. Владимир, тип. Губ. правления, 1896—1917.

⁹⁰ И. В. Добролюбов и С. Д. Яхонтов, Библиографический словарь писателей, ученых и художников уроженцев (преимущественно) Рязанской губернии. Рязань, Изд. Архив. комиссии, 1910, 352 стр. (К 25 летию Рязанск. архив. комиссии).

ამრიგად, პირველ რიგში ყურადღებას იმსახურებენ ის საძიებლები, რომლებიც მთლიანად ან მნიშვნელოვანწილად ეხებიან არჩეულ თემას. დარგობრივი ბიბლიოგრაფიული საძიებლები უნდა გამოვიყენოთ როგორც არსებული თემატური ან პერსონალური ბიბლიოგრაფიების დამატება. ბოლოს, ზოგადი ხასიათის ბიბლიოგრაფიული საძიებლები გვევლინებიან როგორც წყარო იმ ცნობებისა, რომლებიც არაა ასახული დარგობრივ საძიებლებში.

მნიშვნელოვანი ბიბლიოგრაფიული შრომების შესახებ ცნობების მიღებას ზოგჯერ ვახერხებთ მუშაობის დასაწყისშივე, გზადაგზა, ამა თუ იმ საკითხზე უმნიშვნელოვანესი ლიტერატურის გამოვლენისას. ასე, მაგალითად, ენციკლოპედიურ ლექსიკონებში მოთავსებულ სტატიებზე და ამა თუ იმ სპეციალობაში კაპიტალურ შრომებზე თანდართული სიები ასახავენ არა მარტო წიგნებსა და სტატიებს, არამედ ზოგიერთ უმნიშვნელოვანეს საძიებლებსაც. საბიბლიოთეკო კატალოგებში ათავსებენ ბარათებს, რომლებშიც აღწერილია ცალკეულ გამოცემებად გამოსული ბიბლიოგრაფიული საძიებლები. ძირითადი ლიტერატურის გამოვლენისას ბიბლიოგრაფიებზე მიღებულ ცნობებს ჩვეულებრივ ვავსებთ თვით ლიტერატურის შესწავლისას სტატიებისა და წიგნის ბოლოში მოცემული ბიბლიოგრაფიის გადათვალიერების გზით.

მაგრამ მათი ასეთი გზით გაცნობა რამდენადმე შემთხვევით ხასიათს ატარებს და ამიტომ, ცხადია, ვერ დაგვარწმუნებს იმაში, რომ მოძებნილია ყველაზე სასარგებლო წყაროები.

ბიბლიოგრაფიული საძიებლების გამოვლენისათვის ყველაზე ძვირფასი და საიმედო წყაროა მათი სიები — ე. წ. ბიბლიოგრაფიის ბიბლიოგრაფიები.

ბიბლიოგრაფიის ბიბლიოგრაფიებიც იყოფა ზოგადად და დარგობრივად. პირველი — ესაა სხვადასხვა სახის, როგორც ზოგადი, ისე დარგობრივი ბიბლიოგრაფიული ცნობარების კრებული. სპეციალური დარგობრივი ბიბლიოგრაფიის ბიბლიოგრაფიები ცოდნის მხოლოდ რამდენიმე დარგს გააჩნია.

ვიწყებთ რა ბიბლიოგრაფიული საძიებლის გამოყენებას, როა წინასიტყვაობის, სარჩევისა და ძირითადი ტექსტის გადათვალ-
ერების გზით დავადგინოთ რა მიზნებს ისახავდა საძიებლის შემდგე-
ნელი, მკითხველთა რომელი წრისთვისაა განკუთვნილი იგი, როგო-
რია მისი შინაარსი, რა მოცულობითაა მასში ასახული მასალა, რა
თავისებურებით გამოირჩევა აღწერილობა, როგორაა განლაგებული
მასალა, როგორია დამხმარე საძიებლების სისტემა.

საძიებლის ასეთი წინასწარი გაცნობა საშუალებას მოგვცემს
გავარკვიოთ — შეესაბამება თუ არა იგი ლიტერატურის გამოვლენ-
ის ამოცანები. ასე, მაგალითად, პედაგოგიური, სააგიტაციო-პრო-
პაგანდისტული მუშაობისათვის და თვითგანვითარებისათვის მასა-
ლების შერჩევისას ყველაზე უფრო მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ
უახლესი სარეკომენდაციო ბიბლიოგრაფიები, ხოლო როცა ლიტე-
რატურის შერჩევას ვაწარმოებთ სამეცნიერო-საკვლევი თემისათვის,
უნდა მივმართოთ სარეგისტრაციო საძიებლებს, რომელთა დახმარე-
ბითაც შეიძლება წარმოდგენა ვიქონიოთ არა მარტო იმაზე, თუ რა
სტადიაშია არჩეული საკითხის დამუშავება, არამედ იმაზეც, თუ რა
გზით შეიძლება მოცემული საკითხის შესწავლა.

გამოვლენილი ბიბლიოგრაფიების თავისებურებების გაცნობა
საჭიროა აგრეთვე იმისათვის, რომ შევაჯეროთ ისინი და დავადგინოთ
რა მიმართებით არ შეესაბამებიან ისინი ლიტერატურის მოძებნის
გეგმას, რა კონკრეტულ დამატებებს საჭიროებენ.

სახელთა და საგანთა დამხმარე საძიებლები საშუალებას გვაძლე-
ვენ გავიგოთ როგორი მოცულობითაა მათში ასახული ცალკეული
პირების მოღვაწეობასთან დაკავშირებული ან ცალკეული, ვიწრო
საკითხებისადმი მიძღვნილი მასალა. საძიებლის წინასწარ გაცნობი-
სას უნდა დავადგინოთ აგრეთვე, ხომ არ მოგვცემს დამხმარე აპარა-
ტი იმის საშუალებას, რომ თავიდან ავიცილოთ მთელი წიგნის თა-
ვიდან ბოლომდე ან მისი ნაწილების გადათვალეირება, რაც ზოგჯერ
შესაძლებელია, როცა ხელთა გვაქვს ვრცელი საგნობრივი საძიებე-
ლი. საძიებლის განყოფილებების შერჩევისას არ უნდა დავკმაყო-
ფილდეთ მხოლოდ იმ განყოფილებების თავიდან ბოლომდე გადათ-
ვალეირებით, რომელთაც უშუალო კავშირი აქვთ არჩეულ დარგთან.
არსებითი სარგებლობის მოტანა შეუძლია იმ განყოფილებებსაც,
რომლებიც მიძღვნილია მომიჯნავე საკითხებისადმი. ამის შემდეგ სა-
ჭიროა გამოვიყენოთ დამხმარე აპარატი, რათა შევამოწმოთ, ხომ არ
გამოგვრჩა გადაუთვალეირებელი წიგნის ის განყოფილებები, რომ-

ლებშიც ასახულია მკვლევარისათვის არსებითი მნიშვნელობის მქონე შრომები. საკვლევი თემისათვის საჭირო ნაბეჭდი შრომების გამოვლენა უნდა ვაწარმოოთ უკუ-ქრონოლოგიური წესით, ე. ი. დავიწყოთ იმ საძიებლების გადათვალისწინებით, რომლებშიც ასახულია უახლესი გამოცემები. უახლესი პერიოდის ლიტერატურის შერჩევის შემდეგ უშუალოდ უნდა გავეცნოთ მას და მხოლოდ მას შემდეგ უნდა შევუდგეთ წინა წლებში გამოქვეყნებული მასალების ძებნასა და შესწავლას.

ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობის ძირითადი წესები

ბეჭდური ნაწარმოებების სწორად აღწერა საშუალებას გვაძლევს სწრაფად ვიპოვოთ გარკვეული გამოცემები და დროის დაუკარგავად მივიღოთ ისინი ბიბლიოთეკებში. წიგნების, პერიოდული გამოცემების და მათში მოთავსებული სტატიების სწორი აღწერილობის ცოდნა მეტად საჭიროა ნაბეჭდ წყაროებზე მითითებების გაფორმებისას, სამეცნიერო შრომების თემებისათვის ლიტერატურის სიის შედგენისას, ხელნაწერის დასაბეჭდად გამზადებისას.

სამწუხაროდ, ყველა მეცნიერი მუშაკი სათანადო მნიშვნელობას როდი ანიჭებს ბეჭდური ნაწარმოებების სწორად აღწერას. ამის შედეგად როგორც ნაბეჭდ შრომებში, ასევე ბიბლიოთეკებისათვის გაგზავნილ მოთხოვნის ბარათებში საკმაო რაოდენობით გვხვდება თავისებური ბიბლიოგრაფიული გამოცანები. ხშირად სტატია მითითებულია როგორც წიგნი, გამოტოვებული ან დამახინჯებულია ავტორის გვარი, არასწორადაა მითითებული სათაური, აღნიშნული არაა გამოცემის ადგილი და ა. შ. ბიბლიოთეკის თანამშრომლებს დიდი დრო უნდებათ მსგავსი გამოცანების გამოსაცნობად, ხოლო მათი ავტორები — მკითხველები დიდხანს, ზოგჯერ ამაოდ ელოდებიან საჭირო ლიტერატურას.

იმისათვის, რომ თავიდან ავიცილოთ ან შევამციროთ დროის უნაყოფო კარგვა, რაც გამოწვეულია ლიტერატურის არასწორად აღწერით, საჭიროა დავიცვათ ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობის ძირითადი წესები.

აღწერილობის წესებიდან აქ ჩვენს მიერ გადმოცემულია მხოლოდ მისი უმნიშვნელოვანესი მომენტები. საბიბლიოთეკო კატალოგებში და მრავალ სააღრიცხვო-სარეგისტრაციო ბიბლიოგრაფიებში წიგნების აღწერილობა ბევრად უფრო დაწვრილებითია. წიგნების

აღწერილობათა შესახებ უფრო სრული ცნობების მიღება შეიძლება სპეციალურ სახელმძღვანელოში⁹¹.

აღწერილობის ელემენტები

ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობა შედგება შემდეგი ელემენტებისაგან:

1. ავტორის გვარი და ინიციალები⁹².
 2. ნაწარმოების სათაური.
 3. ქვესათაური, ე. ი. ცნობები, რომლებიც უშუალოდ მოსდევს სათაურს. ისინი აზუსტებენ ნაწარმოების სათაურს, მიუთითებენ მის ჟანრს ან ფორმას, გამოცემის განმეორებადობას, მიზნობრივ და მკითხველურ (ე. ი. თუ რომელი მკითხველისთვისაა გათვალისწინებული) დანიშნულებას, გვარსა და ინიციალებს იმ პირებისას, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს მოცემული ნაშრომისა თუ ნაწარმოების შექმნაში — რედაქტორების, მთარგმნელების, წინასიტყვაობათა ავტორებისა და ა. შ.
 4. ბეჭდილობითი ცნობები, ე. ი. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა და გამოცემის წელი.
 5. გვერდების რაოდენობა.
 6. ზესათაური, ე. ი. ცნობები, რომლებიც წინ უსწრებენ ავტორის გვარსა და სათაურს. ისინი მიუთითებენ სერიის სათაურს, აგრეთვე იმ დაწესებულებისა და ორგანიზაციის სახელწოდებას, რომელთაც მონაწილეობა მიიღეს ნაწარმოების შექმნაში ან პასუხისმგებელი არიან მისი გამოცემისათვის.
 7. შენიშვნა — ცნობები, რომლებიც ავსებენ ბეჭდური ნაწარმოების თავისებურებათა ხასიათს.
 8. ანოტაცია — ნაწარმოების შინაარსის მოკლე დახასიათება.
- აღწერილობის უმთავრესი ელემენტები — ავტორის გვარი და ინიციალები, სათაური, ქვესათაური, ზესათაური და ბეჭდილობითი მონაცემები — ჩვეულებრივ მოცემულია წიგნის თავფურცელზე.

⁹¹ Единые правила описания произведений печати для библиотечных каталогов. Ч. I, вып. I. Описание книг. Изд. 2-е, М., Гос. Б.-ка СССР им. В. И. Ленина, 1959, 670 стр. (М-во культуры РСФСР. Глав. упр. культпросвет. учреждений. Упр. 6-к).

⁹² კატალოგით სარგებლობის გაადვილების მიზნით მიზანშეწონილია ინიციალები გაიხსნას — მთარგმნელის შენიშვნა.

ზესათური —————→
 ავტორის გვარი —————→
 სათური —————→
 ქვესათური —————→
 ბეჭდილობითი მონაცემები —————→

საბ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია
 საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი

ივ. ჯავახიშვილი

**სინას მთის ქართულ
 ხელნაწერთა
 აღწერილობა**

დასაბეჭდად მოამზადა ივ. ჯავახიშვილის სახელობის კაბინეტმა (რედაქტორი საქ. მეცნ. აკად. წ/კ. პროფ. ნ. ბერძენიშვილი)

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1947

თუ წიგნს არ გააჩნდა თავფურცელი, ან ეს უკანასკნელი არ შეიცავს აღწერილობისათვის აუცილებელ ელემენტებს, მაშინ გამოიყენება ის მონაცემები, რომლებიც მოცემულია მის უკანა გვერდზე, ყდაზე, ტექსტისწინა სათაურში, სარჩევში, წინასიტყვაობაში ან ასაწერი ნაწარმოების ტექსტში.

ანოტაციები დგება შერჩეული ლიტერატურის შესწავლის პროცესში. მიზანშეწონილია მათში მოკლედ დავახასიათოთ მთელი თავისი შინაარსით საინტერესო შრომები, აღვნიშნოთ იმ ნაწარმოებების შესაბამისი განყოფილებები, რომლებიც ნაწილობრივ მაინც ეხებიან შესასწავლ თემას, მივუთითოთ, თუ რა მხრივია სასარგებლო ასაწერი შრომები მეცნიერული კვლევისათვის. მაგალითად, ვიტამინოთერაპიის საკითხების შემსწავლელი მკვლევარი ს. რისის წიგნის «Витамины»⁹³ გაცნობისას წერს: „გაშუქებულია ვიტამინების ფიზიოლოგიური მოქმედება, მათი მონაწილეობა ნივთიერებათა ცვლაში, ვიტამინების წყალში ხსნადი ჯგუფის კლინიკური გამოყენება სხვადასხვაგვარი დაავადებებისას. ვიტამინების ბიოქიმია მოცემულია რაც შეიძლება ზოგადი სახით“. ამასთან ერთად, პელაგრის

⁹³ С. М. Рыс с, Витамины. (Физиологическое действие, обмен, терапия). Л., Медгиз, 1955, 336 стр.

შკურნალობით დაინტერესებული ექიმი აღნიშნავს, რომ ამ წიგნში მთავარი ყურადღება გამაწვილებულია ნიკოტინის მკვავაზე (პელაგარის საწინააღმდეგო ვიტამინი) და მიუთითებს შესაბამის გვერდებს. მიზანშეწონილია ანოტაციებში განვმარტოთ აგრეთვე (არასაკმაოდ გარკვეული სათაურები. მაგალითად, ალმანახ «Дружба»-ში (იოშკარ-ოლა), წიგნი 9, 1955, გვ. 17—18, გამოქვეყნებული ს. ზახაროვის ნარკვევის („დიდ მდინარეზე“) აღწერილობა მიზანშეწონილია გავხსნათ ანოტაციით „კუბიშევის ჰესის მშენებლობის შესახებ“.

მითითებები წიგნებსა და სტატიებში მითითებულ ბეჭდურ წყაროებზე, ლიტერატურის სიებზე, აგრეთვე ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებზე და საბიბლიოთეკო კატალოგებზე ზოგჯერ არ შეიცავენ აღწერილობის ყველა აუცილებელ ელემენტს ამჟამად საყოველთაოდ მიღებული თანმიმდევრობით. ამასთან ერთად ისინი ხშირად შეიცავენ ისეთ ცნობებს, რომელთაც არსებითი მნიშვნელობა არა აქვთ მკითხველთათვის, რომლებსაც უხდებათ ლიტერატურის შერჩევა აღებული თემისათვის. ასეთებია, მაგალითად, ფორმატი, ტირაჟი, წიგნის ფასი. ამიტომ რომელიც გნებავთ წყაროდან ლიტერატურის შესახებ მონაცემების ამოწერისას სიტყვა-სიტყვით კი არ უნდა გადმოვიწეროთ იქედან ყველაფერი, არამედ აღწერილობის ქვემოთ მოყვანილი წესების შესაბამისად, ე. ი. უნდა მივუთითოთ მხოლოდ საქირო ცნობები შემდეგი თანმიმდევრობით:

წიგნების აღწერილობა

ერთტომეული გამოცემები

ავტორის გვარზე:

ავტორის გვარი და ინიციალები. წიგნის სათაური და ქვესათაური. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი. გვერდების რაოდენობა, ზესათაური, შენიშვნები.

ავტორის გვარზე აიწერება წიგნები, რომლებიც დაწერილია ერთი, ორი ან სამი პირის მიერ. მაგალითად:

ბაგრატიონი დავითი. საქართველოს სამართლისა და კანონმცოდნეობის მიმოხილვა. აპოლონ როგავას რედაქციითა და გამოკვ-

ლევით. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1959. 419 გვ. (საქ. სსრ მეცნ. აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტი).

ბიბლიოგრ. შენიშვნებში.

წერეთელი ლ. და ჭანტურია ნ. ნაყოფების ლობა შენახვის დროს და მასთან ბრძოლის ღონისძიებანი. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1950. 56 გვ. ილ-ით; 4 ფ. ილ. (საქ. სსრ მეცნ. აკად. მეცნ.-პოპულ. ლიტ. სერია).

ბარამიძე ალ. და სხვ⁹⁴. საქართველოსა და უკრაინის კულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1954. 72 გვ. (საქ. სსრ მეცნ. აკად. რუსთაველის სახ. ქართული ლიტ. ისტორიის ინ-ტი. მეცნ.-პოპულ. ლიტ. სერია).

სათაურის წინ ავტ.: ა. ბარამიძე, ლ. ასათიანი, ბ. ქლენტი.

სათაურზე:

წიგნის სათაური და ქვესათაური. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი. გვერდების რაოდენობა. ზესათაური. შენიშვნები.

სათაურზე აიწერებიან:

ოფიციალური გამოცემები და წიგნები, რომელთა ავტორები მითითებული არაა.

საქართველოს სსრ. მოკლე-ისტორიულ-ეკონომიური ნარკვევი. პროფ. პ. გუგუშვილის რედაქციით. თბ., „საბჭ. საქართველო“, 1958. 316 გვ. ილ-ით. (საქ. სსრ მეცნ. აკად. ეკონომიკის ინ-ტი).

⁹⁴ სამავტორიანი წიგნის აღწერის შემთხვევაში აღწერილობის თავაკში მითითებენ მხოლოდ პირველ ავტორს (ბეჭდურ ნაწარმოებთა აღწერილობის ერთიანი წესების მიხედვით)—შთარგმნლის შენიშვნა.

საქართველოს მუზეუმის გეოლოგიის განყოფილების გამოფენათა მეგზური. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1947. 32 გვ. ილ-ით. (საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. საქ. სახელმწიფო მუზეუმი).

ოთხი ან მეტი ავტორის წიგნები. სასურველია ამ ავტორების გვარები მივუთითოთ შენიშვნაში ისეთივე თანმიმდევრობით და ფორმით, როგორც წიგნშია.

საქართველოს ისტორია. სახელმძღვანელო VIII—X კლასებისათვის. ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. თბ., „ცოდნა“, 1958. 414 გვ. ილ-ით; 4 ფ. რუკა (საქ. სსრ მეცნ. აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტი).

სათაურის წინ ავტ.: ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, ი. კაჭარავა, გ. მელიქიშვილი, შ. მესხია, პ. რატიანი.

მ რ ა ვ ა ლ ტ ო მ ე უ ლ ი გ ა მ ო ც ე მ ე ბ ი ავტორის გვარზე:

გამოცემა მთლიანად

ავტორის გვარი და ინიციალები. მრავალტომეული გამოცემის სათაური და ქვესათაური. გამოსული ტომების, ნაწილების, ნაკვეთების და ა. შ. რაოდენობა. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამომცემის წლები (...დან...მდე).

კველიძე კორნელი. ძველი ქართული მწერლობის ისტორია ორ ტომად. ტ. 1—2. მე-3 გადამუშ. და შევს. გამოცემა. თბ., სტალინის სახ. თსუ გამ-ბა, 1951—1952.

ჯავახიშვილი ივანე. საქართველოს ეკონომიური ისტორია. წიგნი 1—2. მე-2 გამოცე-

მა. ტფ., „ქართული წიგნი“ — „ფედერაცია“⁹⁵, 1930, 1934.

ცალკეული ტომი

ავტორის გვარი და ინიციალები. მრავალტომეული გამოცემის სათაური და ქვესათაური. ასაწერი ტომის, ნაწილის, ნაკვეთის რიგითი ნომერი. ამ ტომის სათაური და ქვესათაური. მისი გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი. გვერდების რაოდენობა. შენიშვნები.

გამსახურდია კონსტანტინე. რჩეული თხზულებანი. რვატომეული. [სარედ. კოლეგია: ი. აბაშიძე, ს. ჭილაია, გ. ნატროშვილი]⁹⁶. თბ., „საბჭ. საქართველო“, 1959. ტ. 2. (ნოველები, რომანები). 1959. 818 გვ.

მუსხელიშვილი ნიკო. თეორიული მექანიკის კურსი. თბ., სახელგამი, 1932. ნაწ. 2. კინემატიკა. მე-2 გადაამუშ. გამოცემა. 208 გვ.

სათაურზე:

გ ა მ ო ც ე მ ა მ თ ლ ი ა ნ ა დ

მრავალტომეული გამოცემის სათაური და ქვესათაური. ტომების, ნაწილების, ნაკვეთების და ა. შ. რაოდენობა. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წლები (...დანმდე). ზესათაური.

მასალები საქართველოს ეკონომიური ისტორიისათვის. მასალები შეარჩია და გამოსცა ნ. ბერძენიშვილმა. ლექსიკონი და საძიებლები შეადგინა მამისა ბერძენიშვილმა. წგნ. 1—3. თბ., სტალინის სახ. თსუ გამ-ბა, 1938-1957.

⁹⁵ პირველი და მეორე წიგნები გამოცემულია სხვადასხვა გამომცემლობების მიერ. ამიტომ ორივე წიგნის ერთიანი აღწერილობის ბარათში მოცემულია ორივე გამომცემლობა—**მთარგმნელის შენიშვნა**.

⁹⁶ კუთხურ ფრჩხილებში თავსდება ყველა ის მონაცემები, რომლებიც აღებულია არა თავფურცლიდან, არამედ სხვა ადგილებიდან—**მთარგმნელის შენიშვნა**.

ცალკეული ტომი

მრავალტომეული გამოცემის სათაური და ქვესათაური. ტომის, ნაწილის, ნაკვეთის რიგითი ნომერი. ტომის სათაური. მისი ქვესათაური და ბეჭდვილობითი მონაცემები. გვერდების რაოდენობა. ზესათაური. შენიშვნა.

მასწავლებელთა გამოცდილებიდან. ქართული ენა და ლიტერატურა. კრ. 7. თბ., „ცოდნა“, 1959. 133 გვ. (საქ. სსრ განათლების სამინისტროს პედ. მეცნ. სამეცნ.-საკვლ. ინ-ტი. „პედაგოგიური კითხვის“ სერია).

წიგნის ნაწილების აღწერა

თავები ან ნაკვეთები

წიგნის ავტორის გვარი და ინიციალები⁹⁷. მისი სათაური და ქვესათაური. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი. ახალი სტრიქონიდან — ასაწერი თავის თუ განაყოფის ნომერი, წიგნის ამ ნაწილის სათაური (თუ ასეთი გააჩნია) და გვერდები (...დან ...მდე), რომლებიც მას უჭირავს.

ნარკვევები მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიიდან (ფეოდალური ხანა). ვ. ნ. გაბაშვილის რედაქციით. თბ., სტალინის სახ. თსუ გამ-ბა, 1957.

[თავი] მე-6. ამიერკავკასიის ქვეყნები და მახლობელი აღმოსავლეთი. გვ. 284—401.

ბერიტაშვილი ივანე. კუნთოვანისა და ნერვული სისტემის ზოგადი ფიზიოლოგია. თბ., სტალინის სახ. თსუ გამ-ბა, 1955.

ნაწ. 3, ზურგის ტვინისა და თავის ტვინის ღეროს ზოგადი ფიზიოლოგია. გვ. 182—291.

⁹⁷ თუ წიგნი უავტოროა, მისი აღწერა იწყება სათაურზე, მას მოსდევს ქვესათაური (თუ ასეთი გააჩნია), შემდეგ გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა და ა. შ. როგორც ავტორიანი წიგნის შემთხვევაში—მთარგმნელის შენიშვნა.

შესავალი სტატიები

შესავალი სტატიის ავტორის გვარი და ინიციალები. სტატიის სათაური. ხაზი (—). მითითება „წიგნში“: წიგნის ავტორის გვარი და ინიციალები. მისი სათაური და ქვესათაური. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი. გვერდები (...დან ...მდე), რომლებიც უჭირავს შესავალ სტატიას. ზესათაური.

ირემაძე ქეთევან. მანონ ლესკო — წიგნში: პრევი აბატი, მანონ ლესკო. თბ., „საბჭ. სა-ქართველო“, 1958. გვ. 3—12.

ინგოროყვა პავლე. ილია ჭავჭავაძე (ბიოგრაფიული ნარკვევი) — წიგნში: ჭავჭავაძე ილია, თხზულებათა სრული კრებული ათ ტომად. ტ. I — თბ., სახელგამი, 1951. გვ. VII—CLXVI.

ნაწარმოებთა აღწერა თხზულებათა
კრებულებიდან

ერთტომეულებიდან

ასაწერი ნაწარმოების ავტორის გვარი და ინიციალები. ამ ნაწარმოების სათაური და ქვესათაური. ხაზი (—). მითითება „წიგნში“: წიგნის ავტორის გვარი და ინიციალები. მისი სათაური და ქვესათაური. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი, გვერდები (...დან ...მდე), რომლებიც უჭირავს ასაწერ ნაწარმოებს.

წერეთელი აკაკი. პატარა კახი. დრამატული პოემა. — წიგნში: წერეთელი აკაკი, რჩეული ნაწერები. თბ., „ფედერაცია“, 1940. გვ. 301—380.

მრავალტომეულებიდან

ასაწერი ნაწარმოების ავტორის გვარი და ინიციალები. ამ ნაწარმოების სათაური და ქვესათაური. ხაზი (—). მითითება „წიგნში“: თხზულებათა მრავალტომიანი კრებულის ავტორის გვარი და

ინიციალები, მისი სათაური და ქვესათაური. ტომის ნომერი. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი. გვერდები, რომლებიც უჭირავს ასაწერ ნაწარმოებს.

ჯავახიშვილი მიხეილ. ჯაყოს ხიზნები. —
წიგნში: ჯავახიშვილი, მ. რჩეული თხზულებანი ექვს ტომად. ტ. 2. მოთხრობები. თბ., „საბჭოთა საქართველო“, 1959. გვ. 231—444.

მარქსიზმ-ლენინიზმის ფუძემდებლების თხზულებათა საყოველთაოდ ცნობილ კრებულებში მოთავსებული ნაწარმოებების აღწერილობისას საჭირო არაა ხელმეორედ მივუთითოთ ავტორის გვარი⁹⁸, გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა და გამოცემის წელი.

მარქსი კარლ. თვრამეტი ბრიუმერი ლუი ბონაპარტისა. — მარქსი კ. და ენგელსი ფრ. რჩეული ნაწერები ორ ტომად. ტ. I. გვ. 262—383.

ლენინი, ვ. ი. კრიტიკული შენიშვნები ნაციონალურ საკითხზე — თხზულებანი, მე-4 გამოცემა. ტ. 20, გვ. 1—46.

პერიოდულ გამოცემათა აღწერილობა
ჟურნალები, გაზეთები და სხვა პერიოდული გამოცემები
ტომების წლიური ნუმერაციით

პერიოდული გამოცემის სათაური და ქვესათაური. გამომცემელი ორგანიზაციის სახელწოდება. გამოცემის ადგილი და წლები (... დან ...მდე), რაც უნდა აისახოს აღწერილობაში (მაგალითად

⁹⁸ ავტორის ეს მოსაზრება მხოლოდ იმ შემთხვევაშია მართებული, როცა საქმე გვაქვს ერთი ავტორის თხზულებათა კრებულთან. მაგრამ თუ ვახდენთ, მაგალითად, მარქსის რომელიმე ნაწარმოების აღწერას მარქსისა და ენგელსის თხზულებათა კრებულიდან ან რჩეული ნაწერებიდან, აუცილებლად მიგვაჩნია ავტორების განმეორებითი მითითება. წინააღმდეგ შემთხვევაში მკითხველისათვის გაურკვეველი იქნებოდა რომელი კრებულიდან ან რჩეული ნაწერებიდანაა აღებული მოცემული ნაწარმოები. იხ. ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილი მაგალითი: მარქსი კარლ, თვრამეტი ბრიუმერი ლუი ბონაპარტისა — მთარგმნელის შენიშვნა.

წლები, რომელთა განმავლობაშიც გამოდიოდა გამოცემა ან. გაგაფაძის
 ვალიერებულ იქნა იგი).

ცისკარი. ლიტერატურულ-მხატვრული და
 საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი. საქ.
 ალკკ ცკ-სა და მწერალთა კავშირის ორგანო.
 თბ., 1957—1962.

სახალხო განათლება. საქ. სსრ განათლების
 სამინისტროსა და განათლების, უმაღლესი
 სკოლისა და სამეცნიერო დაწესებულებების
 მუშაკთა პროფკავშირის რესპუბლიკური კო-
 მიტეტის ორგანო. თბ., 1928—1962.

**„შრომები“ „მომბეები“ და ა. შ. გრძელდებადი გამოცემები
 ტომების უწყვეტი ნუმერაციით**

გრძელდებადი გამოცემის სათაური. ფრჩხილებში გამომცემელი
 კოლექტივის სახელწოდება, თუ ის არ შედის სათაურში. ასაწერი
 ტომების ან ნაკვეთების რიგითი ნომრები (...დან ... მდე) გამოცე-
 მის წელი, ასაწერი ტომების თუ ნაკვეთების გამოცემის წლები
 (...დან ...მდე).

სტალინის სახელობის თბილისის სახელმ-
 წიფო უნივერსიტეტის შრომები. ტ. 1—77.
 1936—1959.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ინს-
 ტიტუტის შრომები. ტ. I (II)—50. თბ., 1940—
 1959.

როცა გვსურს ხაზგასმით აღვნიშნოთ ამა თუ იმ ორგანოს გამო-
 ცემის ფაქტი (გამოცემის დასაწყისი — ო. გ.), მისი გამოსვლის თა-
 რილისა და პირველი ტომის (ნაკვეთის) აღნიშვნის შემდეგ უნდა
 დავსვათ ხაზი (—).

მასალები საქართველოსა და კავკასიის არ-
 ქეოლოგიისათვის. ტ. I — თბ., საქ. სსრ მეცნ.
 აკადემია, 1955 —

საბჭოთა ხელოვნება. საქ. სსრ კულტურის
სამინისტროს ორგანო. № 1 — თბ., სახელგა-
მი, 1954 —

სტატიებისა და მასალების აღწერილობა

კრებულებიდან

სტატიის ავტორის გვარი და ინიციალები. მისი სათაური. ხაზი
(—). მითითება „წიგნში“: კრებულის სათაური. გამოცემის ადგი-
ლი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი, გვერდები (...დან ...მდე),
რომლებიც უკავია ასაწერ სტატიას.

ამირანაშვილი შალვა. არმაზისხევში გათხ-
რების დროს ნაპოვნი ადრესასანური ეპოქის
ვერცხლის თასი. — წიგნში: თბილისი 1500.
საიუბილეო კრებული. თბ., სტალინის სახ.
თსუ გამ-ბა, 1958. გვ. 85—93.

აბულაძე ილია. სულხან-საბა ორბელიანის
სიბრძნე სიცრუის წიგნის რამდენიმე არა-
კის უცხო პარალელი. — წიგნში: სულხან-
საბა ორბელიანი 1658-1958. საიუბილეო
კრებული. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა,
1959. გვ. 7—10.

ჟურნალებიდან და სხვა პერიოდული გამოცემებიდან ტომების წლიური ნუმერაციით

სტატიის ავტორის გვარი და ინიციალები⁹⁹. მისი სათაური. ხა-
ზი (—) ჟურნალის სახელწოდება, წელი, ნომერი, გვერდები (...დან
...მდე), რომლებიც უჭირავს სტატიას.

⁹⁹ თუ სტატია ან მასალა უავტოროა, მისი აღწერა იწყება სათაურზე, მას მოსდევს
ხაზი (—), ჟურნალის სახელწოდება... ა. შ., როგორც ავტორიანი სტატიის შემთხვევაში:
—მთარგმნელის შენიშვნა.

გორგიძე მიხეილ. ვეფხისტყაოსნის ზიჩი-
სეული ილუსტრაციების გამართა პროტოტი-
პები. — „საბჭოთა ხელოვნება“, 1959, № 9,
გვ. 63—64.

სოციალისტური შევიბრება — შეიდწლია-
ნი გეგმის წარმატებით შესრულებისათვის
ბრძოლის მძლავრი საშუალებაა. — „საქართ-
ველოს კომუნისტი“, 1959, № 3, გვ. 3—11.

მეგრელიძე იოსებ. ქართველთა შორის წე-
რა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება
და მისი ფილოლოგიური საქმიანობა. — „მნა-
თობი“, 1959, № 7, გვ. 108—113.

კერესელიძე შ. ჩაის საკრეფი მანქანების
გამოცდის შედეგები და ჩაის ფოთლის კრე-
ფის მექანიზაციის პერსპექტივები. — „ჩაი-
სა და სუბტროპიკულ კულტურათა სრულიად
საკავშირო სამეცნ. კვლევითი ინ-ტის ბიუ-
ლეტენი“. 1956, № 1, გვ. 45—69.

თუ ჟურნალი გამოდის სერიებად, სერიის სახელწოდება უშუა-
ლოდ მოსდევს ძირითადი გამოცემის სახელწოდებას და ნომერს.

Кошечкин Б. И. Значение грязевого
вулканизма в новейшем рельефообразо-
вании апшеронского полуострова. — «Ве-
стник Ленинградского ун-та», 1955, № 7.
Серия биологии, географии и геологии,
вып. 3, стр. 89—99.

Библиогр.: 39 назв¹⁰⁰.

¹⁰⁰ სერიებად, ტომების წლიური ნუმერაციით გამოშვებული ჟურნალი ქართულ ენა-
ზე არ მოგვეპოვება. ამიტომ წინამდებარე გამოცემაში უცვლელად ვტოვებთ ავტორის
მეგრ მოტანილ მავალითს—მთარგმნელის შენიშვნა.

„შრომებიდან“, „მოამბეებიდან“ და ა. შ. გრძელდებადი გამოცემებიდან
ტომების უწყვეტი ნუმერაციით

სტატიის ავტორის გვარი და ინიციალები. მისი სათაური. ხაზი
(—). განმგრობადი გამოცემის სათაური, ტომის ან ნაკვეთის ნომერი,
წელი, გვერდები (...დან ...მდე), რომლებიც უჭირავს სტატიას.

ყაუხჩიშვილი სიმონ. ერთი უცნობი სინ-
ტაქსური მოვლენისათვის ძველ ქართულში
— „ალ. წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახელმ-
წიფო პედ. ინ-ტის შრომები“, [ტ.] 9, 1949,
გვ. 111—119.

ბაქანიძე ოთარ. გლებ უსპენსკი XIX საუ-
კუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დამ-
დევის თბილისის პრესის ფურცლებზე. —
„პირველი სხივი“ სტალინის სახ. თსუ ახალ-
გაზრდა მწერალთა წრის ალმანახი. წიგნი
5—6, 1958, გვ. 512—553.

მიქელაძე შალვა. პარამეტრთა ვარიაციის
ხერხი განტოლებათა ამოხსნისათვის. — „საქ-
სსრ მეცნ. აკად. მოამბე“, ტ. 23, 1959, გვ.
3—9.

თუ გრძელდებადი გამოცემა გამოდის სერიებად, სერიის სახელ-
წოდება უშუალოდ მოსდევს ძირითადი გამოცემის სახელწოდებას
და ნომერს.

გიგინეიშვილი ოთარ. საქართველო ოსმა-
ლეთის საგარეო პოლიტიკაში მე-18 ს. უკა-
ნასკნელ მეოთხედში — „სტალინის სახ. თსუ
შრომები“, [ტ.] 73, 1959. აღმოსავლეთ-
მცოდნეობის სერია, [ნაკვ.] I, გვ. 215—230.
ბიბლიოგრაფია შენიშვნებში.

თუ გრძელდებადი გამოცემის სახელწოდება ფართოდ გავრცელებულია, მაშინ ფრჩხილებში მიუთითებენ გამომცემელი ორგანიზაციის (დაწესებულების) სახელწოდებას.

დალაქიშვილი მ. კახური დატოტვილ-თავთავიანი ზორბლის სათესი ნორმების საკითხისათვის დასავლეთ საქართველოს დაბლობის რაიონებში — „შრომები“ (აჯამეთის მემინდვრეობის საცდელი სადგური). ტ. 5, 1951, გვ. 5—19.

გაზეთებიდან

სტატიის ავტორის გვარი და ინიციალები. მისი სათაური. ხაზი (—). გაზეთის სახელწოდება, წელი რიცხვი, თვე.

ელაშვილი ვ. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის საკითხები. — „ლელო“, 1959, 1 დეკემბერი.

ალავერდაშვილი გ. აქტიური, შემოქმედებითი სწავლებისათვის. — „სახალხო განათლება“, 1959, 9 დეკემბერი.

თუ გაზეთის სახელწოდება ფართოდ გავრცელებულია, ფრჩხილებში მიუთითებენ გამოცემის ადგილს.

თარგამაძე გ. მელიტოპონე კომუნისტების საბრძოლო ამოცანები. — „სტალინელი“ (ქუთაისი)¹⁰¹, 1959, 11 დეკემბერი.

¹⁰¹ ასეთი სახელწოდებით გამოდიოდა გორის საქალაქო და სუხუმისა და ლენინგორის რაიონული გაზეთები—*მთარგმნელის შენიშვნა*.

რეცენზიების აღწერილობა

სარეცენზიო ნაშრომების აღწერილობებზე შენიშვნების სახით

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორის გვარი და ინიციალები. მისი სათაური და ქვესათაური. გამოცემის ადგილი, გამომცემლობა, გამოცემის წელი.

აბზაციდან მითითება „რეც.“ რეცენზენტის გვარი და ინიციალები, რეცენზიის სათაური, ცნობები იმ გამოცემის შესახებ, რომელშიც მოთავსებულია რეცენზია. ცნობები მოცემული უნდა იქნეს ზემოაღნიშნული წესების შესაბამისად.

ჭილაია სერგი მეოცე საუკუნის ქართული მწერლობა. მეორე წიგნი. რედ. შ. ძიძიგური. თბ., „საბჭოთა მწერალი“, 1959.

რეც.: თოფურია აკაკი. მონოგრაფიული ნარკვევი ჩვენს მწერლებზე. — „ლიტერატურული გაზეთი“, 1959, 11 დეკემბერი.

ცომაია ნ. დარვინიზმის შემოქმედებითი განვითარების ზოგიერთი საკითხი. თბ., სახელგამო, 1956.

რეც.: ახალაია ი. ნაშრომი დარვინიზმის შემოქმედებითი განვითარების ზოგიერთ საკითხზე. — „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1957, № 5, გვ. 83—84.

რეცენზიის სათაურს არ მიუთითებენ, თუ ის წარმოადგენს სარეცენზიო ნაწარმოების სათაურისა და ბეჭდილობითი მონაცემების განმეორებას.

ყაუხჩიშვილი თინათინ. ბერძნული წარწერები საქართველოში. [თბ], საქ. სსრ მეცნ. აკადემია. აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტი, 1951.

რეცენზენტის გვარზე

რეცენზენტის გვარზე აიწერება მარქსიზმ-ლენინიზმის ფუძემდებელთა მიერ დაწერილი რეცენზიები, აგრეთვე დიდი მეცნიერებისა და საზოგადო მოღვაწეების დამოუკიდებელი ინტერესების მქონე რეცენზიები. აღწერილობა სწარმოებს იმ წესების მიხედვით, რომლებიც მიღებულია კრებულებში, განმგრძობად და პერიოდულ გამოცემებში მოთავსებული სტატიების აღწერილობისათვის.

თუ რეცენზიის სათაური შეიცავს მონაცემებს სარეცენზიო ნაწარმოების შესახებ, ამ ნაწარმოების აღწერილობას მიუთითებენ კვადრატულ ფრჩხილებში მოთავსებული სიტყვების [რეცენზია წიგნზე] შემდეგ.

ნუცუბიძე შალვა [რეც. წიგნზე]: თავზი-
შვილი გ. სახალხო განათლებისა და პედა-
გოგიკური აზროვნების ისტორია საქართვე-
ლოში (1801—1871). თბ., პედ. მეცნ. ინ-
ტის გამ-ბა, 1948. — „მნათობი“, 1950, № 2,
გვ. 163—168.

თუ რეცენზიის სათაური არ შეიცავს სარეცენზიო წიგნის აღწერილობას, მაშინ მას მიუთითებენ ახალი აბზაციით მითითების: „რეცენზია წიგნზე“ შემდეგ.

ჯიქია სერგი. საყურადღებო ნაშრომი.—
„მნათობი“, 1961, № 10, გვ. 186—189.

რეც. წიგნზე: ავალიანი ამირან. მიწის-
მფლობელობის ფორმები აჭარაში (თურქე-
თის ბატონობისაგან განთავისუფლების წინ,
XIX ს. 40—70-იან წლებში). ბათუმი, 1960.

შენიშვნები აღწერილობის წესებზე

ლიტერატურაზე ცნობების გაცემისას მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ აღწერილობა ჩვეულებრივ ხდება ასაწერი ნაწარმოების ტექსტის ენაზე

Laws W. Electricity applied to marine engineering. 3—d ed. London, Inst. of marine engineers, 1952. 384 p.

Trout H. E. Peterson products corporation-difficult stampings a specialty.—«Steel processing», vol. 41, 1955, № 3. p. 153—156, 195.

Kwiatkowski A. Izolacyjność termiczna materiałów budowlanych—«Materiały budowlane», 1955, № 2, s. 339—342.

უცხო ენებზე დაწერილი წიგნების აღწერილობის დაწვრილებითი წესები მოცემულია სპეციალურ სახელმძღვანელოში¹⁰².

თუ რაიმე მიზეზით აღწერილობა ხდება არა ასაწერი ნაწარმოების ტექსტის ენაზე, არამედ რუსულ ენაზე თარგმანის სახით, მაშინ შენიშვნაში მიუთითებენ, რომ ნაწარმოები შესრულებულია ამა და ამ ენაზე.

Гургенизде М. Г. Использование удобрений в плодовом саду. Тбилиси, 1955, 88 стр. (Акад. наук Груз. ССР. Науч. — попул. серия).

Библиогр.: стр. 86 (19 назв.)

На груз. яз.

¹⁰² Р. С. Гиляревский и Н. З. Фридман, Описание книг на иностранных языках. В помощь библиотечарю, работающему с иностранной литературой. М., 1956, 199 стр. (Всесоюз. гос. б-ка иностр. лит.).

აღწერილობა წარმოებს თანამედროვე ორთოგრაფიით, აღადმოუქს კიდებლად, იმისა, თუ რომლითაა დაწერილი ასაწერი ბეჭდური ნაწარმოები.

ტომების, ნაწილების, ნაკვეთების ნომრებს მიუთითებენ ყოველთვის არაბული ციფრებით შემდეგი ფორმით: ტ. 1—4, ნაკვ. 2—5.

ბეჭდური ნაწარმოების სათაურში არ შეიძლება სიტყვის არც გამოტოვება, არც შემოკლება.

იმ შემთხვევაში, თუ ქვესათაურს არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს, შეიძლება იგი გამოვტოვოთ.

ზესათაურის მითითება მეტად საჭიროა, როცა არა გვაქვს ცნობები გამომცემლობის შესახებ.

ქვესათაურში, ბეჭდილობით ცნობებში და ზესათაურში, აგრეთვე შენიშვნებში დასაშვებია ცალკეული სიტყვების შემოკლება. თუ ეს არ იწვევს მათი მნიშვნელობის არასწორ გაგებას.

შემოკლებათა მაგალითები:

ბიბლიოგრაფია—ბიბლიოგრ.

გამომცემლობა—გამ-ბა.

გვერდი—გვ.

დოკენტი—დოკ.

თარგმანი—თარგმ.

თბილისი—თბ.

ინგლისური—ინგლ.

ინსტიტუტი—ინ-ტი.

მაგალითად—მაგ.

მოთხოვნა—მოთხრ.

პროფესორი—პროფ.

რედაქტორი—რედ.

სასწავლო-პედაგოგიური—სასწ.-პედ.

სურათი—სურ.

უნივერსიტეტი—უნ-ტი.

შემოკლებული—შემოკლ.

შესწორებული—შესწ.

წინასიტყვაობა—წინასიტყვ.

ბიბლიოთეკაში დაცულ ლიტერატურაზე მოთხოვნის ბარათის შევსებისას მიუთითებენ აღწერილობის მხოლოდ ყველაზე ძირითად ელემენტებს. ჩვეულებრივ შიფრის შემდეგ მიუთითებენ ენას [გარდა ქართულისა და რუსულისა—ო. გ.], რომელზედაც დაბეჭდილია წიგნი, ავტორის გვარს და ინიციალებს, სათაურს, გამოცემის ადგილსა და წელს. ქვესათაურიდან მიუთითებენ მხოლოდ გამოცემის რიგით ნომერს. გამომცემლობას მიუთითებენ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა არსებობს მოცემული ნაშრომის რამდენიმე სხვადასხვა გამოცემა. როცა არა გვაქვს ცნობები ავტორზე, საჭიროა მიუუთითოთ ზესათაურში მოყვანილი კოლექტივი (დაწესებულება),

რომელმაც შეადგინა წიგნი¹⁰³. თუ გვპირდება პერიოდულ გამოცემაში დაბეჭდილი სტატია, მოთხოვნის ბარათში უნდა ჩავწეროთ პერიოდული გამოცემის ზუსტი სახელწოდება, ტომი (განმგრძობადი ნუმერაციის მქონე გამოცემისათვის), წელი და ნომერი (ნაკვეთი). გაზეთის შეკვეთისას უნდა მივუთითოთ მისი სახელწოდება, წელი, რიცხვი და თვე.

ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობის ელემენტების დამატება და დაზუსტება

ლიტერატურის აღწერილობები, რომლებსაც ვხვდებით სხვადასხვა წყაროებში, არაიშვიათად შეიცავენ მეტად მცირე, ზოგჯერ არასწორ მონაცემებსაც. საკმაოდ ხშირად უმნიშვნელოვანესი ცნობები წიგნებისა და სტატიების შესახებ მეხსიერებაში არ რჩებათ არა მარტო მეცნიერ მუშაკებს, არამედ იმ პირებსაც კი, რომლებმაც თვით მიაწოდეს ცნობები ამა თუ იმ ბეჭდური ნაწარმოების შესახებ. ამრიგად, აუცილებელი ხდება ნაკლები ცნობების შევსებაც და აღწერილობათა არასწორი ელემენტების შესწორებაც.

იშვიათი როდია შემთხვევა, როცა გვიხდება დავადგინოთ იმ ნაშრომის ავტორის გვარი, რომლის სათაური და გამოცემის დრო და ადგილი ცნობილია. არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა არ ვიცით გარკვეული ავტორის მიერ ამა თუ იმ პერიოდში გამოქვეყნებული ნაშრომის სათაური ან კიდევ გამოცემის ადგილი და დრო იმ ნაშრომისა, რომლის ავტორზე და სათაურზე არავითარი ცნობები არ გავაჩნია.

იმისათვის, რომ დამოუკიდებლად შევაფასოთ და დავაზუსტოთ ცნობები ბეჭდურ ნაწარმოებებზე, საჭიროა ვიცნობდეთ უმთავრეს ბიბლიოგრაფიულ წყაროებს და შეგვეძლოს ლიტერატურის სხვა საძიებლების გამოყენება ბიბლიოგრაფიის ბიბლიოგრაფიის დახმარებით.

ბიბლიოგრაფიული მონაცემების დამატება-დაზუსტება ადვილდება იმით, რომ ყოველი ბეჭდური ნაწარმოები ჩვეულებრივ ასახულია სულ სხვადასხვა ბიბლიოგრაფიულ წყაროებში. მაგალითად, 1947

¹⁰³ საინვენტარო (ფორმატული) განლაგების პირობებში ასეთი დაწერილებითი მონაცემების (ენა, ქვესათაური, გამოცემლობა) მითითება მოთხოვნის ბარათზე ზედმეტია, მთ უმეტეს, თუ მკითხველი თვითონ იწერს წიგნს კატალოგიდან—**მთარგმნელის შენიშვნა**.

წელს ქიმიური ლიტერატურის სახელმწიფო სამეცნიერო-ტექნიკურმა გამომცემლობამ გამოუშვა ნ. გელპერინის წიგნი «Выпарные аппараты». ეს წიგნი სავალდებულო ეგზემპლარების შესახებ კანონის საფუძველზე მიიღეს საბჭოთა კავშირის უმსხვილესმა ბიბლიოთეკებმა და აისახა მათს კატალოგებში. ამავე დროს მისი აღწერილობა შეტანილ იქნა სახელმწიფო სააღრიცხვო-პარაგისტრაციო ბიბლიოგრაფიის ორგანოში «Книжная летопись»¹⁰⁴, ხოლო ერთი წლის შემდეგ გაერთიანებულ ბიბლიოგრაფიაში «Ежегодник книги СССР».¹⁰⁵ ცნობები ნ. გელპერინის ნაშრომის შესახებ შეტანილ იქნა შესაბამის დარგობრივ ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებშიც: ყოველთვიურ საინფორმაციო გამოცემაში «Новости технической литературы. Химия и химическая промышленность»,¹⁰⁶ ი. ბაიტინის საძიებელში «Химическая литература»¹⁰⁷ და «Каталог книг Госхимиздата за 1931—1948 гг.»-ში¹⁰⁸.

მაშასადამე, თუ გვინდა მივიღოთ საჭირო ცნობები ნებისმიერ ბეჭდურ ნაწარმოებზე, პირველ ყოვლისა აუცილებელია დავადგინოთ ის ბიბლიოგრაფიული წყაროები, რომლებშიც, შესაძლოა, ასახული იყვნენ ისინი. შემდეგ, საჭიროა მათგან შევარჩიოთ ის წყარო, რომელიც შესაძლებლობას მოგვცემს რაც შეიძლება ნაკლები დროის დაკარგვით დავადგინოთ ჩვენთვის საჭირო ლიტერატურის სრული აღწერილობა არსებული მონაცემების საფუძველზე. ასე, მაგალითად, თუ უცნობია წიგნის «Выпарные аппараты» ავტორი, უფრო ხელსაყრელია გადავათვალიეროთ ი. ბაიტინის საძიებელში «Химическая литература» რუბრიკა «прессы и аппараты». თუ არა გვაქვს ხელთ ეს საძიებელი, შეიძლება გამოვიყენოთ ყოველთვიური ბიბლიოგრაფიული ცნობარი «Новости технической литературы». პირიქით, თუ ვიცით ამ წიგნის ავტორი, უმჯობესია მივმართოთ რომელიმე მსხვილი ბიბლიოთეკის ანბანურ კატალოგს. თუ ერთი წყაროთი ვერ შევძელით მივალწიოთ მიზანს, მოგვიხდება მივმართოთ მეორეს. არსებული წყაროებიდან ყოველთვის უნდა ამოვარჩიოთ ყველაზე უფრო მოსახერხებელი.

¹⁰⁴ 1947, вып. 36, запись № 18183.

¹⁰⁵ 1947, 2-е полугодие, запись № 10346.

¹⁰⁶ 1948, вып. 2, запись № 480.

¹⁰⁷ И. А. Б а й т и н, Химическая литература. М.—Л., Госхимиздат, 1953, стр. 250.

¹⁰⁸ Каталог книг Госхимиздата за 1931—1948 гг., М.—Л., Госхимиздат, 1949, запись № 670.

ბექდურ ნაწარმოებებზე დამატებითი ცნობების მოპოვების მე-
თოდია გაშუქებულია პროფ. ვ. ბერკოვის წიგნი¹⁰⁹ და სხვა შრომებ-
ში¹¹⁰.

რაც უფრო მეტი ბიბლიოგრაფიული წყაროა ჩვენს განკარგულე-
ბაში, მით უფრო მეტი ვიციტ ჩვენ ბექდური ნაწარმოებების შესა-
ხებ, მით უფრო ადვილია მივაკვლიოთ დამატებით ცნობებს და შე-
ვიტანოთ შესწორება არასწორ მონაცემებში. მოყვანილ მაგალი-
თებში ყველაზე ხელსაყრელი შემთხვევებია ილუსტრირებული.

დამატებითი ცნობების მიკვლევა მეტად რთული და შრომატევა-
დია მაშინ, როცა გვიხდება დავადგინოთ არა ერთი, არამედ რამ-
დენიმე უცნობი შესაბამის წლებში გამოსული სრულფასოვანი ბიბლი-
ოგრაფიული საძიებლების გარეშე. ამ სამუშაოს სირთულეზე და მრავალფეროვნებაზე ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს მ. სალტიკოვ-შიგდ-
რინის სახელობის სახელმწიფო საჯარო ბიბლიოთეკის ერთ-ერთი
უძველესი ბიბლიოგრაფის მ. სადოვას ნაშრომი¹¹¹.

ყველა შემთხვევაში, როცა აღწერილობის ელემენტების დამა-
ტება ან დახუსტება სიძნელეებს იწვევს, დახმარებისათვის უნდა
მივმართოთ ბიბლიოთეკების ბიბლიოგრაფებს.

პირადი ბიბლიოგრაფიული კარტოთეკის ორგანიზაცია და წარმოება

შესარჩევი და შესასწავლი ლიტერატურის ასაწერად ყველაზე რა-
ციონალურია ბარათების გამოყენება. ყოველ ბარათზე უნდა აიწეროს
მხოლოდ ერთი ბექდური ნაწარმოები. ბიბლიოგრაფიული კარტო-
თეკა ბევრად უფრო მოსახერხებელია, ვიდრე სია რვეულში ან ქა-

¹⁰⁹ П. Н. Берков, Введение в технику литературоведческого исследования. Источниковедение. Библиография. Разыскание. Л., Учпедгиз, 1955, 154 стр.

¹¹⁰ П. Н. Берков, К вопросу о методике библиографического разыскания. — «Советская библиография», вып. 5, 1948, стр. 78—91.

Е. А. Павлович, Из опыта библиографического разыскания. — «Советская библиография», вып. 39, 1955, стр. 35—42.

¹¹¹ М. А. Садова, Библиографические разыскания при выполнении читательских требований. Из опыта работы библиографов Русского фонда. (Наблюдения и некоторые выводы). Под ред. М. А. Брискмана. Л., 1955, 143 стр. (Гос. Публ. б-ка им. Салтыкова-Щедрина).

ეს უკანასკნელი დაბეჭდილია როტატორზე.

ღალღის ფურცლებზე. კარტოთეკის შევსება ახალი მასალებით და მისი გაწმენდა არასაჭირო ლიტერატურისაგან უფრო მოსახერხებელია: სწრაფად შეიძლება ბარათების სისტემატური, ანბანური თუ სხვა სახის განლაგების შეცვლა ან გადაკეთება. ბევრი ახალგაზრდა მეცნიერი მუშაკი არ ითვალისწინებს ამ უპირატესობას. ცნობებს ლიტერატურის შესახებ ისინი იწერენ უბის წიგნაკში, რვეულებში ან ქაღალღის ფურცლებზე და, ბუნებრივია, ძნელ მდგომარეობაში ვარდებიან, როცა მათ წინაშე წამოიჭრება გარდუვალი ამოცანა — გააფორმონ ბიბლიოგრაფია მეცნიერული ნაშრომისათვის, შეარჩიონ, დაწვრილებით აღწერონ და სისტემაში მოიყვანონ დაგროვილი მასალა.

მიზანშეწონილია გამოვიყენოთ საბიბლიოთეკო კატალოგებისათვის გათვალისწინებული სტანდარტული ბარათები ზომით 7,5×12,5 სმ. ისინი პორტატიულია; ნახვრეტი ბარათის ქვედა ნაწილში მოსახერხებელს ხდის მათ შეერთებას; ბარათების გასალაგებლად უშვებენ სპეციალურ ყუთებსა და კოლოფებს¹¹².

გარკვეული თვალსაზრისით საინტერესო ცნობები წიგნების, სტატიებისა თუ პერიოდული გამოცემების შესახებ დაუყოვნებლივ უნდა შევიტანოთ ბარათებში და მივუთითოთ ყველა საჭირო მონაცემები მიღებული თანმიმდევრობით. ეს ეხება ბიბლიოგრაფიულ წყაროებსაც. ცალკე გამოცემული ბიბლიოგრაფიები აიწერებიან როგორც წიგნები; ჟურნალებსა და კრებულებში დაბეჭდილებები — როგორც სტატიები; ბიბლიოგრაფიული პერიოდიკა — როგორც ჟურნალები; წიგნის ან სტატიის ბოლოს დაბეჭდილი ბიბლიოგრაფია — შესაბამისი წიგნებისა და სტატიების აღწერილობებზე შენიშვნების სახით, ან როგორც წიგნებისა და სტატიების დამოუკიდებელი ნაწილები.

ლიტერატურის აღწერისას მიზანშეწონილია ბარათის მარცხენა მხარეს დავტოვოთ ადგილი წიგნებისა და ჟურნალების შიფრების ჩასაწერად ან შენიშვნების გასაკეთებლად ბეჭდური ნაწარმოებების გადათვალისწინების შესახებ. მიზანშეწონილია ბარათის ქვედა ნაწილში მივუთითოთ თუ საიდანაა აღებული აღწერილობა. ეს შესაძლებლობას მოგვცემს ადვილად გამოვასწოროთ დაშვებული შეცდომა და დავაჩქაროთ ბიბლიოთეკარის მუშაობა ლიტერატურის შესახებ იმ

¹¹² ასეთი ბარათები და კარტოთეკის წარმოებისათვის საჭირო სხვა მოწყობილობა (გამყოფები, ყუთები, კოლოფები და სხვ.) იყიდება საბიბლიოთეკო კოლექტორებში.

ცნობების შევსებაზე, თუ შესწორებაზე, რომლებიც საკმარისი არ მოჩნდნენ მის [ლიტერატურის — ო. გ.] მისაღებად.

თუ წაკითხული წიგნების დაკონსპექტებას ვაწარმოებთ რვეულებში, აუცილებლად საჭიროა ბარათზე აღვნიშნოთ იმ რვეულის ნომერი, რომელშიც დაკონსპექტებულია მოცემული წიგნი ან სტატია¹¹³.

იმ შემთხვევაში, როცა ჩანაწერებისათვის საკმარისი არაა ერთი ბარათის ორივე მხარე, შეიძლება სამაგრის საშუალებით მას მივუერთოთ დამატებითი ბარათები საჭირო რაოდენობით, ამასთან საჭიროა დავნომროთ ისინი ბარათის წინა მხარის ზემო ნაწილში შუა ადგილას.

იმისათვის, რათა აღწერილობა ბარათებზე უფრო თვალსაჩინო გაგხადოთ, საჭიროა ავტორის გვარი და ინიციალები ჩავწეროთ ცალკე სტრიქონზე, ხოლო სათაური, გვერდების რაოდენობა, შენიშვნები და ანოტაციები მივუთითოთ აბზაცით.

წერეთელი კონსტანტინე	
	<p>ნარკვევი თანამედროვე ასურული დიალექტების შედარებითი ფონეტიკისა. თბ., საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1958. 256 გვ. (საქ. სსრ მეცნ. აკად. ენათმეცნიერების ინ-ტი).</p> <p>ბიბლიოგრ. შენიშვნებში.</p> <p>ნაშრომში განხილულია ასურული დიალექტების შედარებითი ფონეტიკის ძირითადი საკითხები: ბგერითი სისტემა და ფონეტიკური მოვლენები. მოტანილია საილუსტრაციო მასალა.</p>

¹¹³ მეცნიერთა უმრავლესობას უფრო მოსახერხებლად მიაჩნია ჩანაწერების გაკეთება ქაღალდის ცალკეულ ფურცლებზე ერთ მხარეს. ყოველი ასეთი ფურცელი განკუთვნილია ერთი საკითხისათვის და გარდა ამონაწერებისა და შემაჯამებელი ჩანაწერისა შეიცავს მითითებას შესასწავლი ნაშრომის შესაბამის ადგილზე. ფურცლებს ალაგვებენ თემატური ნიშნის მიხედვით და ინახავენ კონვერტებში ან საქაღალდეებში. ჩანაწერებისათვის ცალკეული ფურცლების გამოყენება საშუალებას იძლევა ჩვენი სურვილისა და მიხედვით მოვახდინოთ მათი სისტემატიზაცია სხვადასხვა მიზნით: ლექციისათვის, მოხსენებისათვის, დისპუტისათვის და ა. შ.

თუ წიგნი აიწერება სათაურზე, მისი პირველი სიტყვა უნდა გავიტანოთ მარცხნივ იმის ნიშნად, რომ ავტორზე ცნობების თითებლობა მისი გვარის შემთხვევით გამოტოვებით არაა გამოწვეული.

	<p>საქართველოს ისტორია. სახელმძღვანელო VIII—X კლასებისათვის. ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. თბ., „ცოდნა“ 1958.</p> <p>414 გვ. ილ-ით; 4 ფ. რუკა (საქ. სსრ მეცნ. აკად. ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტი).</p> <p>სათაურის წინ ავტ.: ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე და სხვ.</p>
--	---

კარტოთეკის განყოფილებები უნდა შეესაბამებოდნენ ბეჭდური ნაწარმოებების შერჩევის კონკრეტულ ამოცანებს. მისი ცალკეული ნაწილები შეიძლება მიეძღვნას როგორც სამეცნიერო-საკვლევ თემასთან დაკავშირებულ ლიტერატურას, ისე ძირითად შრომებს სპეციალობაში, მასალებს სააგიტაციო-პროპაგანდისტული მუშაობის დასახმარებლად, აგრეთვე იმ ნაწარმოებებს, რომლებიც გათვალისწინებულია წასაკითხად, თვითგახვითარების მიზნით. კარტოთეკა აუცილებლად უნდა შეიცავდეს განყოფილებას, სადაც თავმოყრილი იქნება გამოყენებული და მომავალში გამოსაყენებელი ბიბლიოგრაფიული წყაროების, აგრეთვე წიგნისა და სტატიის ბოლოს მოცემული ბიბლიოგრაფიის აღწერილობა. სპეციალურ განყოფილებაში უნდა აისახოს ის უმნიშვნელოვანესი პერიოდული გამოცემები, რომელთა უშუალო გადათვლიერებაც საჭიროა.

ყოველი განყოფილების სახელწოდება უნდა დაიწეროს გამყოფზე, შვერილის შუაში. გამყოფების გამოყენება საშუალებას გვაძლევს თვალსაჩინოდ გამოვყოთ კარტოთეკის ძირითადი ნაწილები.

ყოველ განყოფილებაში თავმოყრილი მასალის სისტემატიზაცია დამოკიდებულია მის სპეციფიკაზე და კარტოთეკის მიზნობრივ დანიშნულებაზე. მაგრამ თავდაპირველად, ვიდრე ჯერ კიდევ არ დამთავრებულა ლიტერატურის გამოვლენა და შესწავლა, ყველაზე მოსახერხებელია თემატურ განყოფილებებში ბარათების უკუ-ქრონო-

ლოგიური განლაგება, ამასთან, ჯერ უნდა მოვათავსოთ სამამულურ ხოლო შემდეგ უცხოური შრომები. უკუ-ქრონოლოგიური განლაგება ბევრად აადვილებს გამოვლენილი ლიტერატურის უფრო რაციონალური თანმიმდევრობით შესწავლას (შესწავლა იწყება უახლესი გამოკვლევებით). თუ ცნობების მიღების მოხერხებულობა თვალსაზრისით უკუ-ქრონოლოგიურის ნაცვლად ავირჩევთ ანბანურ განლაგებას, არ უნდა ავუყოთ ერთმანეთში სხვადასხვა ანბანები, მაგალითად ქართული, რუსული, ლათინური, სომხური, არაბული და ა. შ.

როგორც კი დიდი რაოდენობით დაგროვდება ბარათები, მიზანშეწონილია კარტოთეკის ამა თუ იმ განყოფილებაში გამოვყოთ რამდენიმე ქვეგანყოფილება. ასე, მაგალითად, ასპირანტს, რომელიც სწავლობს ნ. ოსტროვსკის შემოქმედებას, შეუძლია განყოფილება „ლიტერატურა საკვლევ თემაზე“ დაჰყოს ქვეგანყოფილებებად: ნ. ოსტროვსკის ნაწარმოებთა გამოცემები“, „სამამულო ლიტერატურა ნ. ოსტროვსკის შესახებ“, „უცხოური ლიტერატურა ნ. ოსტროვსკის შესახებ“. ყოველი ქვეგანყოფილება, თავის მხრივ, შეიძლება დაყოფილ იქნას რამდენიმე რუბრიკად. ქვეგანყოფილებებისა და რუბრიკების თვალსაჩინოდ გამოყოფისათვის სასურველია გამოვიყენოთ ის გამყოფები, რომელთაც გვერდზე აქვთ შვერილები.

თუ გავითვალისწინებთ სხვადასხვაგვარი ბიბლიოგრაფიული სახელმძღვანელოების გამოყენების თავისებურებებს სამეცნიერო თემისათვის მასალის ძებნისას, უკეთესი იქნება თუ ბარათებს, რომლებიც შეიცავენ გადასათვალისწინებლად შერჩეული საძიებლების აღწერილობებს, განვალაგებთ შემდეგი სახით:

1. მიმდინარე ბიბლიოგრაფიული ჟურნალები (სახელწოდებათა ანბანზე).

2. თემატური და პერსონალური ბიბლიოგრაფიული საძიებლები, რომლებიც მთლიანად ან მნიშვნელოვანწილად მიძღვნილია შესასწავლი თემისადმი (მათი გამოცემის წლების უკუ-ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით).

3. ფართო პროფილის დარგობრივი ბიბლიოგრაფიები და მათი შემკვები ზოგადი ბიბლიოგრაფიები (სააღრიცხვო პერიოდების უკუ-ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით).

ბიბლიოგრაფიული საძიებლის გამოყენებისთანავე საჭიროა მისი აღწერილობის შემცველ ბარათზე გავაკეთოთ შესაბამისი აღნიშვნა. თუ ბიბლიოგრაფიულ გამოცემას მიმდინარე ხასიათი აქვს, მაშინ მისი

აღწერილობის შემცველ ბარათზე უნდა აღნიშნოთ ყოველი ავტორის
 ვალიერებული ნომერი. ეს უზრუნველყოფს ინფორმაციის სისრულეს
 და შესაძლებლობას მოგვცემს თავიდან ავიცილოთ განმეორე-
 ბითი გადათვლიერება.

განყოფილებაში „პერიოდული გამოცემები“ მიზანშეწონილია
 ბარათები განვალაგოთ აღწერილი გამოცემების სახელწოდებათა ან-
 ბანის მიხედვით. ყოველი პერიოდული გამოცემის სახელწოდების
 შემდეგ უნდა მივუთითოთ ფრჩხილებში მისი შემოკლებული აღნიშ-
 ვნა, რათა ეს შემოკლება გამოვიყენოთ სტატიების შავად აღწერისას.
 ამ განყოფილებაში ჩართულ ბარათებზე უნდა აღინიშნოს ყოველი გა-
 დათვალერებული ნომერი.

კარგად შედგენილი, რეგულარულად შევსებული და განახლებუ-
 ლი პირადი ბიბლიოგრაფიული კარტოთეკა ყოველი მკვლევარის საი-
 მედო თანაშემწეა.

თ ა ვ ი II

**ლიტერატურის შესახებ ცნობების გაფორმება
დასრულებულ გამოკვლევაში**

ხელნაწერების ბიბლიოგრაფიული გაფორმების ერთიანი წესები არ არსებობს. სწორედ ამითაა გამოწვეული, რომ ბევრ გამოკვლევებში, მათ შორის დისერტაციებში, ლიტერატურის შესახებ ცნობები გაფორმებულია არადამაკმაყოფილებლად. ადგილი აქვს მეცნიერული მუშაობის ამ არსებითი მხარის აშკარა შეუფასებლობას. ამ თავში მოცემულია ხელნაწერთა ბიბლიოგრაფიული გაფორმების ყველაზე რაციონალური ხერხები.

**დასრულებულ გამოკვლევაში ლიტერატურის შესახებ
ცნობების გაფორმების ზოგადი მოთხოვნები**

ნებისმიერი მეცნიერული გამოკვლევის ავტორის ბიბლიოგრაფიული მუშაობა არ უნდა განისაზღვროს არსებული ლიტერატურის გამოვლენით და გამოყენებით. მის მოვალეობას შეადგენს აგრეთვე დააზღვიოს მომავალი მკვლევარები მის მიერ უკვე გამოყენებული ლიტერატურული წყაროების ხელახალი ძებნის აუცილებლობისაგან. მიზანშეწონილია ძირითადი დასკვნები უცილობელი გავხადოთ არა მარტო პირადი დაკვირვებებით, არამედ წინამორბედ მეცნიერთა შრომებზე მითითებებითაც.

ამით უნდა აიხსნას, რომ უმრავლესი გამოკვლევების ტექსტებში მოხსენებულია სხვადასხვა წყაროები, მითითებულია სხვადასხვა წიგნები და სტატიები, ციტირებულია ადგილები სხვა ავტორთა შრომებიდან. ბევრ შრომას, გარდა ამისა, თან ერთვის ბეჭდური ნაწარმოებების მეტ-ნაკლებად ვრცელი სიები.

ამ სიებში ასახული ლიტერატურა, აგრეთვე წყაროები, რომელთა შესახებაც საუბარია ხელნაწერის ტექსტში, აღწერილ უნდა იქნეს ნაირად 72—91 გვერდებზე მოცემული წესების შესაბამისად. მოხსენიებული ბეჭდური ნაწარმოებების გულდასმით აღწერა ამაღლებს ხელნაწერის ხარისხს, ხელს უწყობს მის გამოყენებას და ამასთანავე ერთად მოწმობს ავტორის კეთილსინდისიერ დამოკიდებულებას თავისი შრომის ამ შავი, მაგრამ შრომატევადი სამუშაოსადმი.

არ უნდა დაეუშვათ, რომ ავტორებისა და რედაქციების სწრაფვა ლიტერატურული ნაწარმოებების მოცულობის შემცირებისაკენ ხორციელდებოდეს აღწერილობათა ელემენტების თვითნებური შემცირების გზით.

მა თუ იმ ნაშრომის ციტირების, ან ლიტერატურის სიაში მისი აღწერილობის მითითების დროს ყოვლად დაუშვებელია ნაშრომის სათაურის გამოტოვება და დაკმაყოფილება მხოლოდ პუბლიკაციის წყაროს მითითებით. მაგალითად:

ლენინი ვ. ი. თხზულებანი. მე-4 გამოცემა,
ტ. 19, გვ. 324—327.

ყოველი წყაროს აღწერილობა უნდა იყოს სრული.

ლენინი ვ. ი. რა შეიძლება გაკეთდეს სა-
ხალხო განათლებისათვის. — თხზულებანი.
მე-4 გამოცემა, ტ. 19, გვ. 324—327.

72—91 გვერდებზე მოტანილი წესებიდან გადახვევა დასაშვებია მხოლოდ პერიოდული გამოცემების შემოკლებული აღნიშვნისას, ისიც იმ შემთხვევებში, როცა მათში დაბეჭდილი სტატიები არაერთხელაა მოხსენიებული ხელნაწერის ტექსტში და მის დამამთავრებელ ნაწილში — ბიბლიოგრაფიაში. ეს აღნიშვნები უნდა ემთხვეოდნენ საყოველთაოდ მიღებულ შემოკლებებს, თუ ასეთი რამ არსებობს («Доклады Академии наук СССР» — «ДАН», «Вестник Академии наук» — «ВАН», реферативный журнал «Биология» — Р. Ж. «Биология» და ა. შ.)¹¹⁴. ისინი რაც შეიძლება მეტად უნდა მოგვაგონებ-

¹¹⁴ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ასეთი, საყოველთაოდ მიღებული შემოკლების ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ «ენიკი» - ჟენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტი — მთარგმნელის შენიშვნა.

დნენ სრულ სახელწოდებას («Отечественные записки»—«отеч. зап.» და არა «О. з.», «Новое слово»—«Нов. сл». და არა «н. с.» და ა. შ.). თვალყური უნდა ვადევნოთ რომ, რომ ეს შემოკლებული აღნიშვნები თან არ ემთხვეოდნენ ერთმანეთს ერთი ნაშრომის ფარგლებში («Землеведение» და «Знание»—«земл.» და «Зн.» და არა «З.» «З.») და გამოკვლევის ბოლომდე იყოს დაცული ეს პრინციპი. თუ გადაწყვეტილია მაგალითად, ჟურნალს «Воспитание и обучение» ვუწოდოთ «Восп. и обуч.», არ უნდა დავივიწყოთ ეს და არ ვუწოდოთ მას ხან «Восп. и обуч.» და ხან в. и о“.

სამამულო და უცხოურ პერიოდულ გამოცემათა სახელწოდებების შემოკლებული აღნიშვნები ფიქსირებული უნდა იქნენ სპეციალურ ცხრილში ცალკე ანბანურ რიგებად.

შემოკლებული აღნიშვნები	პერიოდულ გამოცემათა სახელწოდებები
ВАН ЖТФ Anat. rec. Ann. N. Y. Acad. sc.	Вестник Академии наук СССР Журнал теоретической физики Anatomical record Annals of the New York Academy of science.

თუ ლიტერატურის სიაში ან სქოლიოში ასახულია უცხოური წიგნებისა და სტატიების მნიშვნელოვანი რაოდენობა, მათი აღწერისას გამოყენებული ყველა შემოკლებული სიტყვები უნდა ავსხნათ სპეციალურ ანბანურ ნუსხაში, მაგალითად:

AFAS—Association française pour l'avancement des sciences
Bd—Band
BMA—British medical association
J.—Journal
Vol.—Volume
Zool.—Zoology

თუ გამოკვლევის ტექსტი შეიცავს ბეჭდურ ნაწარმოებთა აღწერილობებს მიღებული შემოკლებული აღნიშვნების სიები მიზანშეწონილია მოვათავსოთ გამოკვლევის დასაწყისში, ხოლო თუ აღწერილობები ტექსტში არაა, ეს სიები უნდა მოვათავსოთ ლიტერატურის სიის წინ.

ბარათებზე მოცემული დამხმარე ჩანაწერები (ბიბლიოთეკის შიფრი, აღნიშვნები, რომლებიც მიუთითებენ რომ ესა და ეს წიგნი

წაკითხულია, აგრეთვე ანოტაციები და სხვ.) დასრულებული გამოკვლევისათვის ზედმეტია. ამიტომ ისინი არ უნდა მივეუთითოთ. უნდა დავტოვოთ მხოლოდ ზოგიერთი შენიშვნები. ასე, მაგალითად, თუ საუბარია მეტად იშვიათ გამოცემებზე, რომლებიც მარტო ერთ ან რაჰდენიმე ბიბლიოთეკაშია, მიზანშეწონილია მივეუთითოთ გამოყენებული ეგზემპლარის შიფრი. სასურველია დავტოვოთ აგრეთვე იმ გამოცემების შიფრები, რომლებიც გამოსულია ცენზურის გვერდის ავლით, ე. ი. არალეგალურად, აქვთ ხელით გაკეთებული შენიშვნები და გააჩნიათ არსებითი თავისებურებანი.

დასრულებული გამოკვლევის მანქანაზე გადაბეჭდვის შემდეგ წაკითხვისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ბიბლიოგრაფიული მონაცემების გადაბეჭდვის ხარისხს. სამწუხაროდ, ეს ელემენტარული მოთხოვნა იშვიათად სრულდება. დისერტაციების გადათვალეირებისას მათს ტექსტებში ჩვენ ყოველთვის ვხვდებით ხელით ფაქიზად შესრულებულ შესწორებებს, ხოლო სქოლიოებისა და ლიტერატურის სიების მიმართ ასეთ ყურადღებას მხოლოდ გამონაკლისის სახით ვხვდებით.

უნდა გავაფრთხილოთ მემანქანე-მბეჭდავი, რომ ყოველი ნაშრომის ავტორი და სათაური, ისევე როგორც ყველა მომდევნო მონაცემები მის შესახებ, გარდა შენიშვნებისა და ანოტაციებისა დაბეჭდილი უნდა იქნენ ერთმანეთის მიყოლებით აბზაცების გარეშე. ამიტომ მიზანშეწონილია წინასწარ შევაერთოთ აბზაცებით გამოყოფილი სტრიქონები კარტოთეკის იმ ბარათებში, რომლებიც შეიცავენ ბიბლიოგრაფიაში მითითებულ ნაწარმოებებს.

ყოველი აღწერილობის სათაური, ე. ი. ავტორის გვარი ან სათაურის პირველი სიტყვა საჭიროა მანქანაზე დაიბეჭდოს აბზაცით გაშლილად.

ამრიგად, დასრულებულ შრომაში აღწერილობებს უნდა ჰქონდეთ შემდეგი სახე:

კოტეტიშვილი ვ. ი. ქართული ლიტერატურის ისტორია (XIX ს.). (რედაქცია და წინასიტყვაობა დავით გამეზარდაშვილისა). თბ., „საბჭ. მწერალი“, 1959, 640 გვ.; I ფ. პორტრ.

სახლვარგარეთული ლიტერატურის ისტორია, თბ., სტალინის სახ. თსუ გამბა, 1959. [ტ.] 1, 511 გვ.

ავტ.: პროფ. გრ. ხავთასი, დოც. შ. რევიშვილი, დოც. ნ. ორლოვსკაია, დოც. გ. გაჩეჩილაძე.

ხელნაწერის ტექსტში ლიტერატურის შესახებ ცნობების გაფორმების თავისებურებანი

სამეცნიერო შრომების უმრავლესობის არსებით ნაწილს შეადგენს ლიტერატურის მიმოხილვა, რომელიც წარმოადგენს უფრო ადრე გამოსული შრომების კრიტიკულ ანალიზს. კარგ მიმოხილვას დიდი შემეცნებითი მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც მისი საშუალებით ვეცნობით შრომების იდეურ მიმართულებას, მათს მეცნიერულ უტყუარობას, ღირსებას, მეთოდის თავისებურებებს, ისტორიულ როლს.

დისერტანტებს უნდა ახსოვდეთ, რომ ლიტერატურის მიმოხილვას მათს ნაშრომებში აქვს არა მარტო მეცნიერული მნიშვნელობა, არამედ „გვიჩვენებს დისერტანტის უნარს — ერკვეოდეს ლიტერატურაში, შეარჩიოს მათგან ყველაზე ძვირფასი, კრიტიკულად გამოიყენოს იგი. სწორედ ყოველივე ეს შედის როგორც აუცილებელი ელემენტი იმ მოთხოვნათა რიცხვში, რაც წაყენება კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მომპოვებელთ. უკეთ რომ ვთქვათ, მეცნიერული მუშაობისათვის ბევრი ავტორის ავკარგიანობაზე არანაკლებად შეგვიძლია ვიმსჯელოთ კრიტიკულ-ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვის მიხედვით, ვიდრე თვით დისერტაციის (ლიტერატურის თემაზე) მუხედვით“¹¹⁵.

არ ვისახავთ რა მიზნად განვსაზღვროთ მიმოხილვაში ჩასართავი კონკრეტული მასალები — ეს შეიძლება გაკეთდეს მხოლოდ ყოველი თემის სპეციფიკის გათვალისწინებით — განვიხილავთ მისი გაფორმების მხოლოდ ზოგად საკითხებს. მიმოხილვის დაწერისას მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ მისი პრინციპული განსხვავება თემასთან დაკავშირებული ლიტერატურის სისაგან. ბეჭდური და საარქივო მა-

¹¹⁵ Н. Баранский, Советы и наставления аспирантам-экономгеографам по работе над диссертацией. М., Моск. гос. ун-т, 1947, стр. 34.

სალების სრული ჩამოთვლა მართებულია ასეთი სიისათვის, შედგენილია მიმოხილვისათვის, რომლის ამოცანაა — შევადგინოთ და შევუდაროთ ერთმანეთს ის შრომები, რომელთაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს მოცემული საკითხის შესწავლის ისტორიაში. მიმოხილვაში ყველა გამოვლენილი წყაროების ასახვისადმი სწრაფვას მივყავართ იქამდე, რომ იშლება ზღვარი მნიშვნელოვან და ნაკლებად მნიშვნელოვან მოვლენებს შორის, ანალიზს ზერელე ხასიათი ეძლევა. ვარდა ამისა, ზომაზე მეტად ვრცელი მიმოხილვა ჩრდილავს ავტორის საკუთარ გამოკვლევებს. მასალის გადმოცემის თანმიმდევრობა მიმოხილვაში უფრო ხშირად ქრონოლოგიურია: შრომების დაწერის, ექსპერიმენტების ჩატარების და ა. შ. დროის მიხედვით და არა იმის მიხედვით, თუ როდის იქნა იმინი გამოქვეყნებული.

იმ ბეჭდურ ნაწარმოებთა აღწერილობანი, საიდანაცაა მოტანილი გამოკვლევის ტექსტში ციტატები ან ცნობები, მიზანშეწონილია მოვათავსოთ სქოლიოში. ამასთანავე, მთლიანად წიგნის ან სტატიის მიერ დაკავებული გვერდების საერთო რაოდენობის ნაცვლად უნდა მივუთითოთ მხოლოდ ის გვერდები, რომლებზედაც დაბეჭდილია ციტირებული ნაწყვეტი ან მოტანილი ცნობები. თუ ციტირება ხდება არა პირველწყაროს მიხედვით, მაშინ სქოლიოში უნდა მივუთითოთ — „ციტირებულია წიგნიდან:“ ან „ციტირებულია სტატიიდან:“ და უშუალოდ ამის შემდეგ მოვათავსოთ შესაბამისი ნაწარმოების აღწერილობა. წყაროზე განმეორებითი მითითებისას სრული აღწერილობის ნაცვლად შეიძლება ვინმართ მისი შემოკლებული აღნიშვნა ავტორის გვართან ერთად. მაგ., „კაშმადე, შ., ციტ. შრ., გვ. 23“ (ციტირებული შრომა), „დასახ. შრ., გვ. 15“ (დასახელებული შრომა), „მითით. შრ., გვ. 19“ (მითითებული შრომა)¹¹⁶. ასე უნდა მოვიქცეთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა ერთიდაიგივე ბეჭდური ნაწარმოები ან მისი ნაწყვეტი ციტირებულია ან სხვადასხვა სახითაა გამოყენებული გამოკვლევის რამდენიმე, ერთმანეთთან ახლომდებარე გვერდებზე. თუ რომელიმე წყაროს სრულ აღწერილობასა და მის ხელმეორედ მოხსენიებას შორის არის მითითება სხვა მასალებზე, შემოკლებული აღნიშვნის გამოყენება არასასურველია. ადგილისა და

¹¹⁶ წყაროზე ასეთი სახის მითითება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მკვლევარი იყენებს ამა თუ იმ ავტორის მხოლოდ ერთ შრომას. თუ მკვლევარის მიერ გამოყენებულია მოცემული ავტორის რამდენიმე შრომა, ისინი მითითებული უნდა იქნენ არა შემოკლებული აღნიშვნით, ვთქვათ «... დასახ. შრომა,» არამედ მთლიანად ან, თუ სათაური ძალზე დიდია, შემოკლებული აღწერილობის სახით — მთარგმნელის უნიშვნა.

დროის ეკონომიის მიზნით ზიანი არ უნდა მივაყენოთ ტექსტის ლოგოგრაფიულ გაფორმებას. ხშირად წყაროს აღწერისას სქოლიოში არ მიუთითებენ ავტორის გვარსა და ნაშრომის სათაურს, თუმცა ეს უკანასკნელნი მოხსენიებული არიან ტექსტში. ასე არ შეიძლება, რადგან ამ შემთხვევაში მხედველობის არედან გვრჩება აღწერილობის არსებითი ელემენტები. ასე, მაგალითად, თუ ნაშრომის ტექსტში ვკითხულობთ: „ლენინგრადის სკოლების მასწავლებელთა გამოცდილება მე-5 კლასებში მათემატიკის სწავლებისას განზოგადებულია 1956 წელს ე. საგოვსკაიას მიერ...“, შენიშვნაში უნდა მივცეთ შესაბამისი წიგნის სრული¹¹⁷ და არა შემოკლებული აღწერილობა¹¹⁸.

ცუდია, როცა ცდილობენ ციტირებული ან მოხსენიებული ნაწარმოებები შეიტანონ ხელნაწერის ტექსტში. მაგალითად: „განსაზღვრა, მოცემული ლ. ბარანოვისა და ვ. კუზმინის წიგნში „სტანდარტიზაცია და ნორმალიზაცია მანქანათმშენებლობაში“ (1949, გვ. 10), სადაც ნათქვამია: „...“ (მოსდევს ციტატი). აქ აღწერილობა ზედმეტად ტვირთავს ტექსტს, ხელს უშლის მის აღქმას. თუ გამოკვლევის ტექსტში ჩართულია ფოტოსურათები, რუკები, დიაგრამები და სხვა მასალები სხვათა შრომებიდან, მიზანშეწონილია ამ უკანასკნელთა შესახებ მივუთითოთ უშუალოდ ფოტოსურათებზე, დიაგრამებზე და სხვ. თანდართულ წარწერებში.

განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როცა საჭირო ხდება მრავალი მითითების მიცემა, ადგილის ეკონომიის მიზნით შეიძლება უარი ვთქვათ ლიტერატურული წყაროების აღწერილობაზე სქოლიოებში; ამის ნაცვლად ტექსტის შესაბამის ადგილებში სვამენ რიგით ნომრებს, რომელთა მიხედვითაც მოცემული წყაროები აღიწერებიან გამოკვლევაზე დართულ ბიბლიოგრაფიაში. რიგითი ნომრები უნდა მოვათავსოთ კვადრატულ ფრჩხილებში, თანაც წყაროს რომელიმე ნაწილზე მითითებისას ნომრის შემდეგ უნდა მივუთითოთ შესაბამისი გვერდები, მაგალითად „[21, გვ. 15]“. რასაკვირველია ასეთი მითითებების გამოყენება საჭიროებს განმარტებას წინასიტყვაობაში ან სპეციალურ შენიშვნაში. ტექსტში მოხსენიებული, მაგრამ სიაში აუსახავი შრომები აღწერილი უნდა იქნენ სქოლიოებში, თუ გამოკვლევას, გარდა ლიტერატურის სიისა, თან ერთვის რაიმე სხვა ნუს-

¹¹⁷ Е. Н. Саговская, Методические разработки уроков по арифметике V класса. Л., Учпедгиз, 1956, 263 стр.

¹¹⁸ Методические разработки уроков по арифметике V класса. Л., Учпедгиз, 263 стр.

ხა (ფორმულების, რუკებისა და სხვ.), აღწერილობის რიგით უნდა დაუმატოთ ლიტერატურის სიის პირობითი აღნიშვნა, მაგალითად „[ლიტ. 19, გვ. 32]“. იმ შემთხვევაში, როცა სიის უკანასკნელი ნუმერაცია ჯერ კიდევ არაა დადგენილი, ტექსტის გადაბეჭდვისას სწორხაზოვან ფრჩხილებში უნდა დავტოვოთ ადგილი რიგითი ნომრებისათვის.

ლიტერატურის შესახებ ცნობების გაფორმების მოცემული წესი დაცული უნდა იქნეს მთელი გამოკვლევის მანძილზე. დაუშვებელია ტექსტის ერთ ადგილას მივცეთ წყაროების არასრული აღწერილობა და მითითება რიგით ნომრებზე, რომელთა მიხედვითაც ასახულია ეს წყაროები სიაში, ხოლო მეორე ადგილას — ამ წყაროების აღწერილობა სქოლიოში.

უნდა ვერიდოთ აგრეთვე ტექსტში უცხოელი ავტორების გვარების სხვადასხვაგვარად მოხსენიებას. როცა უცხოელ ავტორს პირველად მოვიხსენიებთ, ჯერ უნდა მივუთითოთ მისი გვარის რუსული¹¹⁹ ტრანსკრიფცია, ხოლო შემდეგ მრგვალ ფრჩხილებში — ორიგინალური. შემდგომ საკმარისია მოვიყვანოთ მხოლოდ ქართული [ტექსტშია — რუსული—ო. გ.] ტრანსკრიფცია. თუ სქოლიოში მოგვყავს ამ მეცნიერის ორიგინალურ ენაზე დაბეჭდილი შრომის აღწერილობა, მაშინ მისი გვარის ორიგინალური ტრანსკრიფციის მოყვანა ტექსტში ზედმეტია.

ლიტერატურის სიის შედგენა

გამოკვლევის მეტად სასარგებლო დანართს წარმოადგენს გამოყენებული ლიტერატურის სია. ასეთი სიის მნიშვნელობაზე მიუთითებდა ვ. ი. ლენინი რსფსრ-ს ელექტროფიკაციის შესახებ ი. სტეპანოვის წიგნის წინასიტყვაობაში¹²⁰.

გამოყენებული ლიტერატურის სიის დართვა სავსებით აუცილებელია ყოველი სადისერტაციო ნაშრომისათვის. პროფ. ს. რეინბერგის სიტყვით „ლიტერატურის სია დისერტაციაში, როგორც სარკეში, ასახავს ავტორის საერთო კულტურას, მის დამოკიდებულე-

¹¹⁹ ეს იმ შემთხვევაში, როცა ტექსტის ენა რუსულია. ქართულ ტექსტებში კი უცხოელ ავტორთა გვარები ჯერ უნდა მივცეთ ქართული ტრანსკრიფციით, ხოლო შემდეგ ორიგინალში—მთარგმნელის შენიშვნა.

¹²⁰ В. И. Л е н и н, Предисловие к книге И. И. Степанова: «Электрификация РСФСР в связи с переходной фазой мирового хозяйства».—Сочинения. Изд. 4-е. Т. 33, стр. 217—218.

ზას მეცნიერებისადმი, შრომისადმი, პასუხისმგებლობის გრძნობას, განსაკუთრებით კი მის სიბეჯითესა და მუყაითობას, გულმოდგინებასა და სიფაქიზეს და ა. შ. მითხარით როგორია ბიბლიოგრაფიული ცნობარი დისერტაციაში და მე გეტყვით, როგორ ეკიდება მისი ავტორი თავის მეცნიერულ-ლიტერატურულ მოვალეობას...¹²¹. ანალოგიურ მოსაზრებას. გამოთქვამს მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი პ. პრიხოდკო: „არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ბიბლიოგრაფიული სია დისერტაციაში — ფორმალური მოთხოვნა როდია. ის შეადგენს დისერტაციის ერთ-ერთ ორგანულ და არსებით ნაწილს და ასახავს ახალგაზრდა მეცნიერის დამოუკიდებელ შემოქმედებით მუშაობას“¹²².

მითითებები ლიტერატურაზე სქოლიოში ძნელად მიმოსახილავია, მათ არ შეუძლიათ სიის შეცვლა.

წიგნებისა და სტატიების ბოლოში დართული სიები არ უნდა ჩამოუვარდებოდნენ ხარისხით ცალკე გამოცემულ ბიბლიოგრაფიულ საძიებლებს, ვინაიდან წიგნები და ჟურნალები, ჩვეულებრივ, საგრძნობლად დიდი ტირაჟებით იბეჭდება და მათ მკითხველთა ბევრად უფრო ფართო წრე გააჩნიათ, ვიდრე ცალკე გამოცემულ საძიებლებს.

სიაში შესატანი მასალის შერჩევისას სწირად ვხვდებით ორ უკიდურესობას. ერთი წყება ავტორებისა ისწრაფვის მიუთითოს მთელი ლიტერატურა, როგორი დამოკიდებულებაც არ უნდა ჰქონდეს მას საკვლევ თემასთან. მეორე — პირიქით, მკვეთრად ზღუდავს სიას, ასახავს მასში მხოლოდ ციტირებულ ან მოხსენიებულ შრომებს.

სიაში ასახავი ლიტერატურის შერჩევისას უნდა გამოვდიოდეთ მისი [სიის — ო. გ.] დანიშნულებიდან.

პრაქტიკაში ყველაზე მეტად ვხვდებით სტატიების ბოლოში დართულ სიებს. გამოთქმული მოსაზრებების დოკუმენტურად დასაბუთებისათვის უფრო სწირად მათ იყენებენ, ვიდრე სქოლიოებს.

მეცნიერულ-პოპულარული ნაშრომის ან სახელმძღვანელოს ბოლოში ჩვეულებრივ მიუთითებენ არა გამოყენებულ ან არსებულ ლი-

¹²¹ С. А. Рейнберг, Как работать над медицинской диссертацией. К методике и технике научно-исследовательской и научно-литературной работы. Изд. 3-е, доп. М., Медгиз, 1945, стр. 110.

¹²² П. Т. Приходько, Как самостоятельно работать над кандидатской диссертацией. (Введение в методику организации научного труда). Под ред. В. В. Ревердатто. Новосибирск, 1948, стр. 41—42. (Акад. наук СССР. Зап.-Сиб. филиал).

ტერატურას, არამედ მხოლოდ უკეთეს შრომებს, რომლებიც შექმნილია ვურჩიოთ მკითხველებს მოცემული წიგნიდან მიღებული ცოდნის გასაღრმავებლად. ასე, მაგალითად, არასპეციალისტი მკითხველებისათვის გათვალისწინებულ წიგნს რენტგენის სხივების შესახებ¹²³ დართული აქვს რენტგენის სხივების თვისებებისა და მათი გამოყენების უფრო ახლოს გასაცნობად საჭირო ლიტერატურის არც თუ ისევ ვრცელი სია. სატრაქტორო ბრიგადების ნავთობმუერნეობის სახელმძღვანელოში¹²⁴ რეკომენდებულია დამატებითი ლიტერატურა, რომელიც შეიცავს უფრო დაწვრილებით ცნობებს ამ საკითხზე.

სხვა მოთხოვნებს უნდა პასუხობდეს სია, რომელიც დართული აქვს მაღალკვალიფიციური მკითხველებისათვის ნავარაუდევ სპეციალურ გამოკვლევას. ეს სია მოწოდებულია გაუადვილოს მუშაობა მომავალ მეცნიერებს, გამოავლინოს მოცემული თემის შესწავლისა და დამუშავებისათვის საჭირო ყველა ძვირფასი და საპარგებლო ლიტერატურა. ასეთია, მაგალითად, მ. კორსუნსკის მონოგრაფიაში¹²⁵ მოცემული თითქმის 300-მდე რუსული და უცხოური შრომების სია ატომური ბირთვების იზომერიაში. ანალოგიურია თავისი შედგენილობით სია, რომელიც დართული აქვს ა. რაზუმოვას გამოკვლევას რუს ფოლკლორისტ სამოციანელთა პ. რიბნიკოვისა და პ. ეფიმენკოს შესახებ¹²⁶. ამ სიაში ჩამოთვლილია მათი პუბლიკაციები, შრომები და მათდამი მიძღვნილი ლიტერატურა. სადისერტაციო ხასიათის გამოკვლევაზე დართულმა სიამ უნდა გვიჩვენოს, ამავე დროს, მისი ავტორის ნაშრომის სიღრმე და ხარისხი.

როგორც ცნობილია, ნებისმიერ საკითხზე არსებული ლიტერატურა თავისი ხარისხით არაერთფეროვანია. თეორიული, ისტორიული და პრაქტიკული ინტერესის მქონე შრომებთან ერთად გვხვდება ისეთი ბეჭდური ნაწარმოებებიც, რომელთაც არა აქვთ რამდენადმე მინც არსებითი მნიშვნელობა. ამიტომ სია, რომელშიც ყოველგვარი შერჩევის

¹²³ Ю. П. Курдиновский, Рентгеновские лучи и их применение. М., Учпедгиз, 1954, 116 стр.

¹²⁴ Н. Н. Сперансов, Нефтехозяйство тракторных бригад и отрядов. Для районов освоения новых земель. М., Сельхозгиз, 1954, 32 стр. (Глав. упр. с.—х. пропаганды и науки М-ва сельского хозяйства СССР).

¹²⁵ М. И. Корсунский, Изомерия атомных ядер. М., Гостехиздат, 1954, стр. 318—327.

¹²⁶ А. П. Разумова, Из истории русской фольклористики. П. Н. Рыбников. П. С. Ефименко. М.—Л., (Акад. наук СССР. Карело-фин. филиал. Ин-т истории, языка и литературы).

გარეშეა მითითებული თემასთან დაკავშირებული სხვადასხვა წიგნები და სტატიები, არ ამსუბუქებს მომდევნო მკვლევარების მუშაობას. ასეთი სია იძულებულს ხდის მკვლევარს კარგოს დრო უსარგებლო მასალის კითხვაზე. ასეთი სია იმაზე მიუთითებს, რომ მის შემდგენელს არ შესწევს უნარი კრიტიკულად მიუდგეს საკითხზე არსებულ ლიტერატურას.

მეორეს მხრივ, სია, რომელიც მოიცავს მხოლოდ ციტირებულ და მოხსენიებულ ნაშრომებს, ყოველთვის როდი აცნობს მკითხველებს საკვლევ თემასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან ლიტერატურას, აქეთი სია არ იძლევა სრულ წარმოდგენას ავტორის — დისერტანტის ერუდიციაზე.

რიგ შემთხვევებში მიზანშეწონილი არაა სიაში შევიტანოთ მთელი ის ლიტერატურა, რომელიც კი მოხსენიებული ან ციტირებულია ტექსტში. მაგალითად, თუ საჭირო ხდება ტექსტში გავაანალიზოთ ბექდუარი ნაწარმოები, რომელსაც არ გააჩნია რაიმე ღირებულება მოცემული თემის შესწავლისათვის, საკმარისია მასზე მივუთითოთ სქოლიოში; აუცილებელი არაა მისი აღწერილობის შეტანა სიაში. აუცილებელი არაა აგრეთვე ავსახოთ მასში ის ციტირებული წყაროები, რომლებსაც არც მთლიანად და არც ნაწილობრივ არა აქვთ რაიმე დამოკიდებულება საკვლევ თემასთან. მაგალითად, თუ ტექნიკის ისტორიისადმი მიძღვნილ გამოკვლევაში მოტანილია ბ. ბელინსკის აზრები მ. ლომონოსოვის, როგორც რუსი ხალხის გენიის შესახებ, უსაფუძვლო იქნება გამოყენებული ლიტერატურის სიაში მივუთითოთ აღწერილობა ბელინსკის სტატიისა „ლიტერატურული ოცნებანი“, რომელიც შეიცავს ამ აზრს.

უნდა ვიზრუნოთ არა მარტო თემისათვის უმნიშვნელო მასალის გაცხრილვაზე, არამედ სიაში ყველა სასარგებლო შრომის შეტანაზეც. არ უნდა ვიხელმძღვანელოთ ფორმალური მოსაზრებებით, როგორც ამას სჩადიან ზოგიერთი დისერტანტები, რომლებსაც ალბათ, უმართებულოდ მიაჩნიათ მიუთითონ მათ მიერ გამოყენებული საგაზეთო სტატიები, მეცნიერულ-პოპულარული გამოცემები, სახელმძღვანელოები და სხვა „არამეცნიერული ლიტერატურა“, აგრეთვე შრომები მომიჯნავე თემებზე. უეჭველად შეტანილი უნდა იქნეს სიაში ყველა ის შრომები, რომლებმაც ნამდვილად გაუწიეს დახმარება მკვლევარს საკითხის შესწავლაში. არ შეიძლება სწორად მივიჩნიოთ ზოგიერთი დისერტანტის ისეთი პრაქტიკა, როცა სიაში არ შეაქვს საკითხის ისტორიის შესწავლისათვის საინტერესო ბექდუარი ნაწარმოებები იმ მოსაზრე-

ბით, რომ ისინი დახასიათებული არიან ლიტერატურის მიმოხილველად, ყოველთვის უნდა მიუთითოთ გამოყენებული ბიბლიოგრაფიული წყაროებიც; ეს არა მარტო მეცნიერული ეთიკის საკითხია, არამედ ნაშრომის კულტურული გაფორმების აუცილებელი პირობაცაა. თუ მკითხველს არა აქვს ცნობები ავტორის მიერ გადათვალთვარებულ საძიებლებზე, მას არ შეუძლია ადვილად აღმოაჩინოს მკვლევარის მხედველობის არცაა გარეშე დარჩენილი ლიტერატურა.

ცალკეულ შემთხვევებში, ავტორს ამა თუ იმ მიზეზით არ შეუძლია გამოიყენოს მოცემული თემის დამუშავებისათვის საჭირო მეტად მნიშვნელოვანი წყაროები. ითვალისწინებს რა მომავალ მკვლევართა ინტერესებს, მას შეუძლია ასეთი წყაროები შეიტანოს ცალკე სიაში, ამასთანავე უნდა მიუთითოს, რომ ვერ მოახერხა მათი გაცნობა.

გამოკვლევებზე დართული წყაროების სია არ უნდა იყოს დასათურებული ზოგადად: „ლიტერატურა“, „ბიბლიოგრაფია“, „წყაროები“ და ა. შ. სასურველია, რომ სიის სათაური იძლეოდეს წარმოდგენას მის შედგენილობაზე, მაგალითად: „ციტირებული შრომების სია“, „გამოყენებული წყაროები“, „დამატებითი ლიტერატურა“, „რეკომენდებული სახელმძღვანელოები“.

მეცნიერულ შრომებზე დართულ სიებში ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობათა განლაგების სხვადასხვა წესები არსებობს. მაგრამ ყოველი ამ წესთაგანი როდი აადვილებს საჭირო ლიტერატურის გამოვლენას. ჩვენ გვინახავს 500-ზე მეტი სახელწოდების შემცველი სიები, რომლებშიც მასალა განლაგებული იყო ყოველგვარი, ოდნავ მაინც შესამჩნევი წესის გარეშე. ალბათ ამ შემთხვევაში ხელმძღვანელობდნენ ლიტერატურის შესწავლის ან გამოვლენის თანმიმდევრობის პრინციპით. ზოგჯერ შეიმჩნევა ლიტერატურის, ჩვენის აზრით, ყოველად უსარგებლო და უსაფუძვლო დანაწილება გამოცემების სახეების მიხედვით, მაგალითად წიგნები გამოყოფილია სტატიებისაგან. არანაკლებ უარყოფით შეფასებას იმსახურებს აღწერილობათა ისეთი განლაგება, რომელსაც საფუძვლად უდევს გამოკვლევის ტექსტში ამა თუ იმ ნაშრომის მოხსენიების რიგი.

რასაკვირველია, სიებში მასალის განლაგებისათვის ერთნაირი რეცეპტი არ არის და არც შეიძლება იყოს. ლიტერატურის განლაგებისას ავტორი ხელმძღვანელობს თავისი ნაშრომის თავისებურებებით, ითვალისწინებს ლიტერატურის სპეციფიკას და ანგარიშს უწევს, თუ რამდენად მოსახერხებელია განლაგების მისი მეთოდი მკითხველთათვის. ამდენად, გადაამწყვეტი სიტყვა ყოველთვის მას ეკუთვნის.

განლაგების მიღებული წესი ზუსტად უნდა იქნეს დაცული და დან ბოლომდე. ყოვლად დაუშვებელია განლაგების სხვადასხვა მეთოდების უწყესოდ არევა, რაც შეიძინევა მრავალი შრომის ბოლოში დართულ სიებში. ლიტერატურის სისტემატური განლაგება ჩვეულებრივ მოსახერხებელია იმ პირებისათვის, რომლებიც იყენებენ ბიბლიოგრაფიას. მაგრამ ლიტერატურის ასეთი განლაგება ყოველთვის როდია მიზანშეწონილი მასალის ხასიათის მიხედვით. ზოგჯერ გვიხდება უარი ვთქვათ ასეთ განლაგებაზე ისეთი შრომების უზომოდ დიდი რაოდენობის გამო, რომლებიც საჭიროებენ განმეორებით აღწერას რამდენიმე განყოფილებაში. სისტემატურ განლაგებას განსაკუთრებით საჭიროებენ ის ვრცელი სიები, რომლებშიც ასახული ლიტერატურაც ეხება მეტ-ნაკლებად კომპლექსურ თემებს. სისტემატური განყოფილებების დადგენა ყველაზე უკეთესია ხელნაწერის თავების ან თემის უმნიშვნელოვანესი პრობლემების შესაბამისად. ზოგადი ხასიათის ლიტერატურა (საძიებლები, ცნობარები და ა. შ.), განმეორებების თავიდან აცილების მიზნით, მიზანშეწონილია გამოვყოთ ცალკე განყოფილებად.

ქრონოლოგიური განლაგება შესაძლებლობას გვაძლევს საკითხზე არსებული ლიტერატურა წარმოვიდგინოთ მის ისტორიულ განვითარებაში. უკუ-ქრონოლოგიური განლაგება, რომელიც პირველ რიგში აყენებს უახლეს, მეცნიერების თვალსაზრისით ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან ლიტერატურას, მართებულია პრობლემები და ექსპერიმენტული ხასიათის შრომებისათვის, სადაც მთავარი ყურადღება ექცევა საკითხის თანამედროვე მდგომარეობას, მაგრამ ამასთანავე გამოყენებულია ისტორიული მასალაც. ზოგიერთ გამოკვლევაში მიზანშეწონილია განყოფილებები დავადგინოთ გარკვეული ისტორიული პერიოდების შესაბამისად.

განლაგების ანბანური წესი შესაძლებლობას გვაძლევს ადვილად შევამოწმოთ გათვალისწინებულია თუ არა სიაში ამა თუ იმ ავტორის შრომები. დასაბუთებულად შეიძლება ჩაითვალოს ანბანური განლაგების გამოყენება იმ სიებში, რომლებიც შეიცავენ კერძო საკითხზე მოკლე დროის განმავლობაში გამოყენებულ შრომებს. განსაკუთრებით ხშირად ვხვდებით ასეთ განლაგებას სტატიის ბოლოში დართულ ბიბლიოგრაფიაში.

მასალის ანბანური განლაგებისას არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ერთ რიგში მოვიხსენიოთ რუსულ, ლათინურ და სხვა ანბანზე დაბეჭდილი ნაწარმოებები. განლაგების ანბანური წესი უნდა დავიცვათ არა მარტო სათაურის პირველი ასოს, არამედ მომდევნო ასოების მი-

ხედვითაც. ერთიდაიგივე გვარის მეცნიერთა შრომები ლაგდებიანაში-
თი ინიციალების მიხედვით, ხოლო ყოველი ცალკეული ავტორის შრო-
მები — ქრონოლოგიური წესით. იმ ნაწარმოებების აღწერილობანი,
რომელთა შექმნის თარიღი უცნობია, თავსდება იან ქრონოლოგიური
რიგის ბოლოს შესაბამისი ანოტაციით.

დამოუკიდებლად იმისა, თუ აღწერილობათა განლაგების რომე-
ლი წესი გვაქვს არჩეული, სიის დასაწყისში ცალკე რიგებად უნდა გა-
მოვყოთ მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსთა ნაწარმოებები, აგრეთვე
პარტიისა და მთავრობის დადგენილებები. მასალა ყოველი ამ ორი სიის
ფარგლებში მიზანშეწონილია განვალაგოთ ქრონოლოგიური წესით. მა-
სალის სისტემატური განლაგებისას მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსთა
ნაწარმოებების და პარტიისა და მთავრობის დადგენილებების აღწერი-
ლობანი სასურველია მოვათავსოთ შესაბამისი განყოფილებების დასა-
წყისში.

სიის ძირითადი ნაწილი ზოგჯერ მიზანშეწონილია მივცეთ ორ
რიგად: „საბჭოთა ავტორების შრომები“ და „უცხოელ ავტორთა შრო-
მები“. სხვა შემთხვევებში მართებული იქნება, თუ ყოველი ქრონოლო-
გიური ან თემატური განყოფილების შიგნით მივუთითებთ, გარკვეუ-
ლი წესით, ჯერ საბჭოთა მეცნიერთა შრომებს, ხოლო შემდეგ იმავე
თანმიმდევრობით — უცხოელ მეცნიერთა შრომებს. საბჭოთა და უც-
ხოელ ავტორთა შრომების დაყოფისას ხშირად უშვებენ შეცდომებს.
ასე, მაგალითად, უცხოურ ენებზე დაბეჭდილ საბჭოთა მეცნიერთა
შრომებს ზოგჯერ ათავსებენ ერთ რიგში უცხოელ მკვლევართა შრო-
მებთან ერთად, ხოლო რუსულ ენაზე თარგმნილ უცხოელ ავტორთა
წიგნებსა და სტატიებს მიუთითებენ საბჭოთა ავტორთა შრომებთან
ერთად. რიგ შემთხვევებში საბჭოთა მეცნიერების რეცენზიები უცხო-
ურ ბეჭდურ ნაწარმოებებზე აღმოჩნდება ხოლმე უცხოელ მეცნიერთა
შრომების რიცხვში.

ნაბეჭდი წყაროების სიაში არ უნდა მივუთითოთ გამოუქვეყნე-
ბელი დოკუმენტების აღწერილობანი. ეს უკანასკნელნი უნდა მოვიხ-
სენიოთ ცალკე სიაში, დოკუმენტების პუბლიკაციის წესების შესაბა-
მისად¹²⁷.

¹²⁷ Правила издания исторических документов. Изд. 2-е, М., Акад. наук СССР, 1956, 72 стр. (Акад. наук СССР. Ин-т истории. Глав. арх. упр. Моск. гос. историко-арх. ин-т).

კარგი იქნება, თუ ბიბლიოგრაფიულ სიაში მოთავსებულ მასალებს მივცემთ ერთიან რიგით ნუმერაციას.

თუ გამოკვლევაზე დართული ბიბლიოგრაფია შედგება რამდენიმე ასეული სახელწოდების წიგნისა და სტატიისაგან, მიზანშეწონილია მას, როგორც დამოუკიდებელ ბიბლიოგრაფიულ გამოცემას, დაუერთოთ შესაბამისი დამხმარე საძიებლები. დამხმარე საძიებლების შედგენის მეთოდოლოგია გაშუქებულია მ. ვოინოვის¹²⁸ და ლ. ხავკინას¹²⁹ შრომებში.

ამა თუ იმ დამხმარე საძიებლის არჩევა დამოკიდებულია ლიტერატურის სიაში მასალის განლაგების თავისებურებებზე. კარგი იქნება თუ სისტემატურ და ქრონოლოგიურ სიებს დაუერთავთ ავტორთა ანბანურ დამხმარე საძიებლებს. ანბანური სიები კი საჭიროებენ სისტემატურ და სავნობრივ დამხმარე საძიებლებს.

სასურველია, რომ ბიბლიოგრაფიის დამხმარე საძიებელი მოიცავდეს არა მარტო მასში ასახულ მასალას, არამედ ამ უკანასკნელზე იმ კრიტიკულ და შეფასებითს მონაცემებს, რომლებიც მოცემულია გამოკვლევის ძირითად ტექსტში. თუ ტექსტში არის მითითება ლიტერატურაზე, რომელმაც ასახვა ვერ ჰპოვა ბიბლიოგრაფიაში, ის უნდა მივუთითოთ დამხმარე საძიებელში. რასაკვირველია, ასეთ შემთხვევაში შენიშვნა უნდა მივცეთ სპეციალურ საძიებელში და ეს გათვალისწინებული უნდა იქნეს დამხმარე საძიებლის გაფორმებისას. მაგალითად, ყოველ რუბრიკას უნდა მიეწეროს ჯერ ძირითადი ტექსტის იმ გვერდების ნომრები, რომლებზედაც მოცემულია შესაბამისი ნაწარმოებების დახასიათება, შემდეგ შრომაზე დართული ბიბლიოგრაფიის პირობითი აღნიშვნა, ბოლოს კი უნდა ჩამოვთვალოთ შესაბამისი აღწერილობების რიგითი ნომრები:

ზანდუკელი მ. — II, 13. ლიტ. 15—83—85—94.

¹²⁸ М. С. В о й н о в, Географические вспомогательные указатели. Методика составления. М., Всесоюз. кн. палата, 1948, 77 стр.

¹²⁹ Л. Б. Х а в к и н а, Составление указателей к содержанию книг и периодических изданий. Опыт практического пособия. С примерами и рисунками в тексте. 2-е пересмотр. и доп. изд. М.—Л., Соцэкгиз, 1931, 144 стр. Библиогр.: стр. 133—136.

ლიტერატურის სიას წინ უნდა უძღოდეს მოკლე წინასიტყვაობა
მასში დახასიათებული უნდა იქნეს მასალის შერჩევის პრინციპები და
მისი სისტემატიზაციის თავისებურებანი განყოფილებებში და ყოველი
მათგანის შიგნით. სიის ძირითადი განყოფილებები მკაფიოდ უნდა და-
ვასათაუროთ, რათა გაადვილდეს მისი გამოყენება. „ლიტერატურის
სია“ აუცილებლად უნდა აისახოს სარჩევში.

შინაარსი

მვარგმნელის წინასიტყვაობა	3
პ. ბერკოვი, ბიბლიოგრაფიის ადგილი ახალგაზრდა მეცნიერის მუშაობაში	6

შესავალი

ბიბლიოგრაფიის მნიშვნელობა სამეცნიერო მუშაობაში	16
ბიბლიოგრაფიული წყაროების სახეები	19
საბიბლიოგრაფიო საქმიანობა საბჭოთა კავშირში და საზღვარგარეთ	28

კარი პირველი

ბიბლიოგრაფიული მუშაობის ტექნიკა

თავი I ლიტერატურის მოძებნა	
მიმდინარე ინფორმაცია ახალ სპეციალურ ლიტერატურაზე	34
საკვლევი თემისათვის ლიტერატურის შერჩევის ამოცანათა განსაზღვრა	36
ლიტერატურის შერჩევის ძირითადი ეტაპები	41
ბიბლიოგრაფიული წყაროების ცალკეული სახეების გამოყენება	42
ბეჭდური ნაწარმოებთა აღწერის ძირითადი წესები	72
აღწერილობათა ელემენტები	73
ბეჭდური ნაწარმოებების აღწერილობათა ელემენტების დამატება და დაზუსტება	91
პირადი ბიბლიოგრაფიული კარტოთეკის ორგანიზაცია და წარმოება	93
თავი II სამეცნიერო აპარატის გაფორმება დასრულებულ გამოკვლევაში	
დასრულებულ გამოკვლევაში სამეცნიერო აპარატის გაფორმების ზოგადი მოთხოვნები	99
ხელნაწერის ტექსტში სამეცნიერო აპარატის გაფორმების თავისებურებანი	103
ლიტერატურის სისი შედგენა	106

Ираида Константиновна Кирпичева

БИБЛИОГРАФИЯ В ПОМОЩЬ НАУЧНОЙ РАБОТЕ
1958 — ЛЕНИНГРАД
ПЕРЕВОД

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

*

რედაქტორი ნ. გურგენიძე
გამომცემლობის რედაქტორი ი. ვაჩეჩილაძე
ტექნიკური რედაქტორი ლ. ჯვებენავა
კორექტორი ე. ჩხარტიანი

გადაეცა წარმოებას 8.7.1969; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 4.2.1970;
ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆; ნაბეჭდი თაბახი 7,25; სააღრიცხვო-საგამომცემლო
თაბახი 5.62; უე 01213; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 1950.

ფასი 48 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის სტამბა, თბილისი 60, კუტუზოვის 15
Типография Академии наук ГССР, Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15

241/185

ფასი 48 კპ.